

DRAMSKI ODGOJ

GLASILO HRVATSKOG
CENTRA ZA DRAMSKI
ODGOJ
ZAGREB, SRPANJ 2009.,
GODINA XI., BROJ 16
ISSN 1332-3121

TISKANICA
POŠTARINA PLAĆENA U
POŠTANSKOM UREDU
10000 ZAGREB

UVODNIK

Drage čitateljice i čitatelji!

Ljeto je vrijeme kada se zaslужeno odmaramo od napora kojima smo bili izloženi tijekom godine. Vrijedno smo i predano radili s našim razredima, dramskim družinama i odgojnim skupinama pa se u ovim trenucima posvećujemo punjenju „baterija” za ono što nas čeka u jesen. Vaš *Dramski odgoj* stići će Vam u ruke baš u tim trenucima odmora i opuštanja pun lijepih i zanimljivih sadržaja i nadam se da će zaokupiti Vaš interes i pažnju.

Odsad pa nadalje, nastojat ćemo Vam u svakom broju, uz stalne rubrike koje imamo, ponuditi relevantnu temu koja se tiče dramskoga odgoja obrađenu kroz veći broj tekstova od kojih će svaki ponuditi drugačije gledište ili pak prikazati specifičnu praksu. Tako se u ovom broju bavimo dramskim odgojem u predškolskoj dobi o kojemu se puno ne govori i ne piše, a vrlo je značajan ne samo zato što priprema djecu za nastavak sudjelovanja u dramskom radu u školskoj dobi, nego i zato što potiče i potpomaže razvoj djeteta.

Kao i obično, izvijestit ćemo o Godišnjem saboru Hrvatskog centra za dramski odgoj i radionicama koje su se u njegovom sklopu održavale. Donosimo i prijedlog Nebojše Borojevića, voditelja Kazališta Daska i Dramskog studija mladih Gradskog kazališta Sisak, za pokretanje nagrade HCDO-a i Dana dramskog odgoja. Tintti Karppinen za naš časopis govori o dramskom odgoju u Finskoj, a Svetlana Gotovina izvještava o 17. Kongresu *Odgojna drama* koji se održao u travnju u Austriji.

U rubrici Portret predstavljamo Jadranku Radetić – Ivetić i Valentinu Lugomer, dramske pedagoginje i urednice knjiga o dramskim postupcima u nastavi u izdanju HCDO-a *Igram se, a učim!* (Jadranka) te *Zamisli, doživi, izrazi!* (Valentina). Vlado Krušić piše o Mati Lovraku kao dramskom pedagogu u rubrici *Iz povijesti hrvatske dramske pedagogije*.

Predstavljamo Vam i nekoliko knjiga iz područja dramske pedagogije ili s njome povezanih, a u ovom ćete broju naći i bibliografiju knjiga o dramskom odgoju na hrvatskom jeziku ili pak dostupnih u hrvatskom prijevodu.

Na samom kraju, urednica školskih izdanja u izdavačkoj kući Profil govori o Profilovim izdanjima metodički obrađene lektire, a posebno je zanimljivo što metodičke obrade u nekim od tih knjiga sadrže i scenske elemente.

Želim Vam ugodne i lijepe ljetne praznike uz Vaš *Dramski odgoj*!

S poštovanjem,

Ozana Ivezković, glavna urednica

Izdavač: Hrvatski centar za dramski odgoj
Petrova 48a, 10 000 Zagreb, Tel.: 01 463 55 03

E – pošta: hcd@hi.t-com.hr

Internet: www.hcd.hr

Glavna i odgovorna urednica: **Ozana Ivezković**

Autori u ovom broju: **Roberta Barat, Maša Basara, Nebojša Borojević, Lidija Dujić, Katarina Đurić, Svetlana Gotovina, Sanja Ilčić, Ozana Ivezković, Tintti Karppinen, Jadranka Kastrati, Nataša Knežević, Ana Krčar – Velimirović, Vlado Krušić, Mato Lovrak, Suzana Matošević, Nevenka Mihovilić, Loretta Morosin, Hanija Perkov, Sonja Putinja, Ksenija Rožman, Renata Šimac, Ines Škufljić – Horvat, Vanja Zanke**

Prijelom: Profil Tisak: Profil Naklada: 1000 primjeraka

Izdavanje broja omogućio PROFIL INTERNATIONAL.

IZ ŽIVOTA UDRUGE

GODIŠNJI SABOR 2008.

NOVE KNJIGE, NOVE RADIONICE, NOVE IDEJE...

GODIŠNJA SKUPŠTINA HRVATSKOG CENTRA ZA DRAMSKI ODGOJ

Godišnja skupština održana je 30. 12. 2008., zadnjeg dana godišnjeg sabora, u Centru mladih Ribnjak u Zagrebu. Skup je započeo predstavljanjem nove knjige Biblioteke dramskog odgoja *Zamisli, doživi, izrazi!* u čemu je, uz urednike biblioteke, sudjelovala većina autorica predvođenih urednicom knjige. O knjizi je opširnije govorila recenzentica rukopisa, dramska pedagoginja **mr. sc. Ines Škuflieć-Horvat**.

Nakon predstavljanja knjige započeo je formalni dio skupštine. Nakon uvodne riječi predsjednika **Damira Miholića** usvojen je uobičajeni dnevni red s izvještajima o radu predsjednika, zatim nositelja projekata i akcija te predstavnika nekih ogranka. Predložen je i finansijski izvještaj za 2008. godinu, a izneseni su i neki zanimljivi prijedlozi za budući rad te prijedlog pokretanja Nagrade HCDO-a.

Prije podnošenja izvještaja o radu predsjednika riječ je dobio gost skupštine **Sead Đulić**, direktor Centra za dramski odgoj Bosne i Hercegovine i umjetnički voditelj Mostarskog teatra mladih. U ime svog Centra donio je priznanje – plaketu i povelju nagrade *Grozdanin kikot* koju je u veljači 2008. među ostalima dobila i naša istaknuta članica **Iva Gruić**. Nazočnost uglednog gosta i kolege iskorištena je za kraći razgovor o stanju dramskog odgoja u BiH i djelatnosti njihova Centra.

Na početku svog izvještaja **Damir Miholić** izvjestio je o radu predsjedništva Centra koje se sastajalo u prosjeku jednom mjesečno. Zatim je kronološki naveo glavne aktivnosti udruge u 2008. godini, od kojih su neke realizirane od strane središnjice, a neke od strane drugih ustanova, ali uz presudnu ulogu naših članova.

O samim akcijama podrobnije su govorili nazočni članovi skupštine koji su u njima sudjelovali. Od 25. do 27. ožujka 2008. održane su dvije trodnevne radionice kao nastavak radionica s prethodnog godišnjeg sabora. Za te je radionice iskorišten dio sredstava zagrebačkog ogranka. Ra-

dionicu *pripovijedanja* vodila je **Jasna Held**, a radionicu *izrade papirnih marioneta* vodila je **Ida Bogadi**. Obje radionice održane su u Centru mladih Ribnjak u Zagrebu.

Lipanj 2008. bio je u znaku festivala *Pulski forum 2008* koji je organiziran kao dio Međunarodnog kazališnog festivala mladih od 21. do 26. lipnja a ugostio je najvažnije praktičare forum-kazališta uključujući i njegova tvorca **Augusta Boala**. Po tome je ovo bio najznačajniji festival forum-kazališta u svijetu prošle godine i jedan od najznačajnijih događaja čijoj realizaciji su pridonijeli i naši članovi, posebice **Aleksandar Bančić** kao njegov glavni začetnik i organizator. O festivalu smo opširnije izvijestili u posljednjem broju *Dramskog odgoja*, a svoje dojmove o značaju festivala iznijela je **Ivana Marijančić**.

Na prijelazu iz srpnja u kolovoz održan je *Kazališni kamp* u Pazinu o kojem je govorila **Ines Škuflieć-Horvat**, njegova umjetnička voditeljica. Kazališni je kamp održan od 23. srpnja do 2. kolovoza u organizaciji udruge Tiren. Održano je 20 radionica, izvedene su tri predstave, a ukupno je bilo preko 100 polaznika. Dok je, s jedne strane, to bio dosad najuspješniji kamp, s druge strane, stoji činjenica da dobivena sredstva nikad nisu bila manja. Gđa. Škuflieć-Horvat naglasila je veliku potporu koju kamp u vidu prostora i tehničkih uvjeta dobiva od grada Pazina i tamošnjih kulturnih i pedagoških ustanova.

Damir Miholić izvjestio je o sudjelovanju svom i **Ines Škuflieć-Horvat** na skupštini Susreta EDERED u Parizu održanoj 23. i 24. kolovoza. Miholić je ukratko opisao kontekst događanja u EDERED-u istaknuvši da nakon određenog zastroja do kojeg je došlo 2006.

godine EDERED upravo ovom skupštinom ponovno uzima novi zamah i planira novi susret u 2009. u Moskvi, na koji će i Hrvatska prijaviti svoju skupinu.

Na poziv **Ljubice Beljanski-Ristić** voditeljice BITEF-polifonije, posebnog dramsko-pedagoškog programa beogradskog festivala BITEF, **Ivana Marijančić** sudjelovala je na okruglom stolu *Nove uloge pozorišta za nove generacije* i tom prigodom predstavila našu Biblioteku dramskog odgoja te govorila o statusu dramske pedagogije u Hrvatskoj.

Vlado Krušić izvjestio je o sastanku europske mreže IDEA-e održanom od 24. do 26. listopada u Danskoj te o širem kontekstu u kojem IDEA Europa nastoji definirati svoje ciljeve i akcije.

O seminarima i aktivnostima u okviru samog godišnjeg sabora govorilo je nekoliko govornika. **Vlado Krušić** je izvjestio da je odaziv na seminare ovo-godišnjeg sabora bio bolji nego prethodnih godina. Ukupno je u radionicama

sudjelovalo preko 70 učesnika. Značajnim uspjehom smatra i dovršenje nove knjige naše biblioteke *Zamisli, doživi, izrazi!* koja je promovirana prije skupštine. O radionicama su ukratko svoje dojmove iznijeli **Marica Motik** koja je govorila o radionici *Dramske metode u nastavi hrvatskoga*, **Nebojša Borojević** osvrnuo se na radionicu *Vježbe Augusta Boala za dramski odgojni rad*, **Ksenija Rožman** iznijela je utiske s radionice *Od pokreta do predstave*, **Ivana Marijančić** je govorila o *Dramaturškoj radionici*, a **Denis Patafta** o svojoj radionici *Karizma za učitelje*.

Budući da predstavnici ogranka nisu mogli prisustvovati skupštini, o radu nekih ogranaka govorio je **Vlado Krušić**. Najaktivniji je svakako bio ogrank u Puli koji je organizirao nekoliko radionica. Također se aktivirao ogrank u Požegi zahvaljujući **Tomislavu Čmelaru** koji je tamo na čelu Gradskog kazališta. O planovima Sisačkog ogranka govorio je **Nebojša Borojević**.

U Zagrebu su bili aktivni pojedini članovi ogranka. **Marica Motik**, kao voditeljica aktiva nastavnika hrvatskog jezika, organizirala je niz pripovjedačkih radionica i nastupa naše članice **Jasne Held**. Osim toga, na simpoziju nastavnika hrvatskog jezika zalaganjem naših članica u zaključku je ušla i odrednica o potrebi dramsko-pedagoške edukacije nastavnika hrvatskog jezika.

Izvještaj predsjednika jednoglasno je usvojen, a izvještaj o aktivnostima ogranka uzet je na znanje.

Ana Sekulić, knjigovođa Centra, upoznala je skupštinu s aktualnim finansijskim stanjem udruge. **Nebojša Borojević** je u ime nadzornog odbora odobrio izvještaj, a Skupština ga je jednoglasno prihvatile.

O planovima u 2009. godini najprije je govorio **Vlado Krušić**, u svojstvu glavnog urednika Biblioteke dramskog odgoja. U siječnju će se započeti s kampanjom reklamiranja i prodaje naše nove knjige *Zamisli, doživi, izrazi!*. Knjiga će biti poslana i Agenciji za unapređenje školstva radi dobivanja preporuke. Zamolio je i autorice za pomoć u osmišljavanju kampanje. U raspravi je predloženo da bi izdavanje ove knjige trebalo imati svoj logičan nastavak u edukacijskim radionicama gdje god za to postoji mogućnosti. Krušić je spomenuo da je u tijeku prevođenje knjige **Augusta Boala** *Igre za glumce i ne-glumce* te da još uvijek traju pregovori o odobrenju autorskih prava za tu knjigu, što bi

moglo onemogućiti njezino izdavanje do sljedećeg *Pulskog foruma 2009.* (Ovdje valja dodati da su u međuvremenu okončani svi potrebni dogовори te da će knjiga izaći kako je predviđeno!) **Ozana Iveković** je govorila o sljedećem broju *Dramskog odgoja*. Suradnja s *Profilom* je uspješno započela i treba se nadati da ćemo uspeti izdati dva broja glasila u ovoj godini.

Zatim je bilo riječi o sudjelovanju u aktivnostima IDEA-e i EDERED-a. **Krušić** je najavio održavanje generalne skupštine IDEA-e koja će se u svibnju održati u Rostocku u Njemačkoj. On će tamo biti nazočan u svojstvu predsjednika generalne skupštine. Sastanak koordinacije IDEA-e Europa održat će se najesen, najvjerojatnije u Madžarskoj. **Damir Miholić** govorio je o obnavljanju susreta EDERED u 2009. u Moskvi, na kojima će sudjelovati i HCDO s hrvatskom ekipom. Za sve te aktivnosti zatražena su sredstva Ministarstva kulture i Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport grada Zagreba.

Miholić je zatim najavio skoro pokretanje obnovljene internetske stranice HCDO-a, s novim sadržajima i mogućnošću komunikacije među članovima.

Gordana Fileš je kao primjer spomenula interaktivne stranice na Inet-mreži, gdje je moguće razmjenjivati iskustva i programe.

Krušić je još jednom istaknuo potrebu da sljedeći godišnji sabor bude organiziran koncem kolovoza, kao pogodnjem terminu za veći broj naših članova, umjesto sadašnjeg termina koncem prosinca.

Svi prijedlozi su pozdravljeni i jednoglasno prihvaćeni.

Nebojša Borojević je iznio prijedlog ustanovljenja godišnjih nagrada Hrvatskog centra za dramski odgoj koje bi se dodjeljivale 27. studenog svake godine, na Međunarodni dan dramskog odgoja. Ideja je pozdravljena, predloženi su i načini vizualnog rješavanja nagrade. Na kraju rasprave zaključeno je da Borojević u suradnji s predsjedništvom oblikuje cijelovit prijedlog s brojem nagrada, kriterijima i uvjetima dodjele, te da se takav prijedlog putem glasila i internetske stranice uputi članstvu na raspravu.

Ovom raspravom skupština je i završila s radom.

Vlado Krušić

RADIONICE GODIŠNJEG SABORA 2008.

DRAMATURGIJA KAO POLICIJSKA ISTRAGA

Radionica: Od stvarnosti do predstave – i obratno! – dramaturška radionica

Voditeljica: Maja Sviben, dramaturgija i dramska pedagoginja, Zagreb

Prošloga sam ljeta bila polaznica Kazališnog kampa u Pazinu. Uz druge dvije radionice, pohađala sam i dramaturšku radionicu koju je vodila Maja Sviben. Nije prošlo ni šest mjeseci, a ja sam se ponovo našla kod iste voditeljice, na radionici istog sadržaja.

Razlog takve odluke nije bio u onoj poznatoj „Ponavljanje je majka učenja“. Baš suprotno. U pitanju je bio osjećaj da je sadržaj preširok da bi se komprimirao u tri dana. I nisam požalila.

Jedina je otežavajuća okolnost bila što Vlado Krušić voli praznični ugođaj na zagrebačkim ulicama popuniti građanima iz svih krajeva Hrvatske te nas svake godine između Božića i Nove godine „dovuće“ na godišnji sabor u Zagreb. A odlučiti se između pečenja kolača, pripremanja delicija za novogodišnji stol i kreativnog iživljavanja u organizaciji HCDO-a, jako je teško. Ali samo u onom dijelu koji se zove „kako uvjeriti članove obitelji da im nimalo nisi potreban i da, konačno, svako udaljavanje koristi ponovnom zblizavanju“.

Dramaturška radionica osvijetlila nam je pojam dramaturga (najstrožeg gledatelja kazališnog uratka) i njegovu ulogu u nastajanju kazališne predstave. Stvarali smo klasične dramske situacije poštujući njihove zakonitosti, stvarajući dramsku napetost, ali su nam polazišta bila uvijek drukčija.

Zamislite da vam netko zada mjesto radnje: podrum obiteljske kuće. U nje ga, odmah desno do vrata, smjesti ležaj. Nasred prostorije leš muškarca s ranama na potiljku i u području sljepoočnice. Do njega razbijen sat, rasute perle unaoko. I da vas pita: što se dogodilo?

A moglo se dogoditi svašta. Čovjek se poskliznuo i nezgodno pao. Slučajno.

Ili mu je netko namještio... Ili ga je netko ubio? Je li ovdje oduvijek? Ili je stradao negdje drugdje pa je dovučen u ovaj prostor. I ako jest, na koji način?

Kad smo se odlučili za najbolju varijantu (nama najzanimljiviju), odredili smo likove koji su bili dijelom života žrtve, definirali njihove karaktere i stavili ih u međusobne odnose te odnos prema žrtvi. Zatim smo odabrali nekoliko policijskih islјednika. Njihov je zadatak bio krenuti u rasvjetljavanje slučaja. Kroz ispitivanja svih sumnjivaca razvijali smo likove, uživljavali se u njih, a usporedo s tim nastajali su obrisi kazališnog djela.

Drugo je polazište za dramski tekst bio rodni list nama nepozнате osobe. Iskonstruirali smo priču njezina života samo temeljem podataka koje smo o njoj saznali iz danog dokumenta.

Odlučili smo se za dramatizaciju tipa retrospektivne biografije i tako naučili još jedan od načina na koji se može graditi dramsko djelo.

Baviti se kazališnim radom na bilo kojoj razini omogućuje ostvarivanje svih želja. Možeš biti sve *što* hoćeš i *tko* god hoćeš. Tako je svaki pojedinac u grupi dobio zadatak da odredi sebe kao lik. Od imena, prezimena, biografskih podataka, emocionalnog, društvenog i profesionalnog statusa likova, njihove prošlosti od trenutka rođenja do želja koje želi ostvariti u budućnosti. Nakon što je svatko od nas, neovisno o drugima, razradio svoj

lik, krenuli smo u međusobno upoznavanje. Nakon toga smo tražili kompatibilne likove koji mogu stvoriti na sceni dramsku napetost i sukob. Mreža likova i ispreplitanje njihovih života stvorili su četiri male kazališne minijature u kojima smo uživali. Svaka radionica Maje Sviben otvara nova pitanja i traži svoju nadogradnju. Stvaranje fikcije stvarnog života na sceni, logičnog slijeda uzročno-posljedičnih veza, realizma u nestvarnom da bi nešto na sceni opstojalo a da se ne uruši poput kule od karata, to je put na koji nas je povela Maja. Nebrojeno mnoštvo načina da se ostvari zadani cilj razlogom je da se naši susreti dogode na novim radionicama uvijek iznova.

Roberta Barat

TOPLO SRCE, HLADNA GLAVA

Radionica: Karizma za učitelje – Glumačke tehnike u pripremi učitelja za svakodnevni rad

Voditelj: Denis Patafta, prof. sociologije, dramski pedagog i glumački instruktor

U svom čuvenom *Rječniku stranih riječi* Bratoljub Klić nas poučava da je karizma (grč. harizma) milost, dar, a u teologiji da je to božanska nadarenost, sveto nadahnuće, pa čak i osobita moć stečena Božjom milošću – vidovnjaštvo i moć komuniciranja sa svećima.

Auh, dobro da nisam zavirila u taj rječnik prije polaska na radionicu jer niti sam božanski nadarena, niti su mi učenici sveci, iako priznajem da sve više trebam posebnu moć za komunikaciju s njima. Možda bih pokleknula pred tako velikim riječima i odustala i prije nego bih išta započela. Srećom ja sam, u blženom neznanju (blago siromašnima duhom), neopterećena značenjem te velike riječi *karizma*, a opet privučena njenom mističnošću, došla na radionicu. A ondje – sve sami obični ljudi, čak ni voditelj nije imao svetački oreol oko glave.

Denis Patafta nas je svojim smirenim i svakom razumljivim (no nikako prizemnim) načinom uvodio u svijet karizme, u svijet koji se ne nalazi na nekim nedoučivim visinama, nego u svakome od nas i samo ga treba osvijestiti.

Što znači biti karizmatičan u kontekstu učiteljskog/pedagoškog/terapeutskog posla? U ovim prizemnim, materijalističkim i na prvi pogled nekarizmatičnim vremenima biti karizmatičan znači moći ostvariti kvalitetnu komunikaciju s učenicima, ostvariti odgojno-obrazovne ciljeve nastave koje smo si zadali i koji su nam zadani, i uza sve to zadržati

poštovanje u očima svojih učenika (pa i u svojim vlastitim, dodala bih), maksimalizirati vlastite potencijale kao nastavnika i kao čovjeka, tj. unaprijediti vlastite i zražajne sposobnosti kojima se služimo i u nastavi i izvan nje. Gledamo sebe, dakle, kao cijelovito ljudsko biće, u svim mogućim komunikacijskim interakcijama.

Stoga je, nastavlja naš voditelj, važno upoznati sebe – svoje potencijale: želje i mogućnosti. Danas, kad možemo iz svih mogućih izvora učiti o svim mogućim stvarima, danas je i dalje najteže upoznavati i spoznavati samoga sebe, svoje želje i porive. Ako dobro poznajemo sebe, možemo odrediti svoje ciljeve i postaviti prioritete, i osobne i učiteljske. Stoga je važno stalno razvijati svoje potencijale, osobito komunikacijsko-izražajne sposobnosti, potom se dobro organizirati i pripremiti nastavu. I kad pomislimo da je to – to, onda shvatimo da sve skupa svakodnevno trebamo – vježbati.

Komunikacija kao prenošenje nekog sadržaja složena je aktivnost koja uključuje pošiljatelja, poruku koja se prenosi, primatelja te poruke i (na koncu, ali ne najmanje važno) kontekst u kojemu se sve to odvija. Kako da nam poruka na tom krvudavu putu punom smetnji (mehaničkih, semantičkih i inih) ne završi u slijepoj ulici ili, čak i ako bude primljena, kako možemo biti sigurni da će biti pravilno dekodirana i interpretirana? Drugim riječima, kako na druge svjesno djelovati da

misle, shvate i osjete ono što smo im mi odaslali kao svoju poruku?

Odgovor je u osvjećivanju onog neverbalnog, neizgovorenog, a itekako nazočnog sloja poruke, onoga što odašiljemo svojom osobnošću; jer nisu samo riječi sredstvo izražavanja – izražajno je cijelo naše tijelo, sva naša osjetila, boja i ton našega glasa, emocije koje iz nas izbijaju... Da, znali smo mi to i prije, ali nisu nas učili kako se nositi sa svim tim: s tijelom, osjećajima, bojom, tonovima, nijansama vlastite (kako se kaže: jedinstvene i u vremenu i prostoru neponovljive) osobnosti.

Krenuli smo s naoko banalnim vježbama upoznavanja: rukovanje, izgovaranje svoga imena, gledanje sugovornika u oči, vraćanje iste rečenice istom energijom. Ni više, ali ni manje od toga. A to je tako puno, ako u vježbu zaista unesemo sebe. Slijede brojne vježbe u krugu, u paru, u prostoru, vježbe opuštanja tijela i glasa... U vježbi nasmijavanja (u paru) važno je moći zadržati mir u sebi. Denis naglašava da je princip karizmatične osobe *toplo srce – hladna glava*. Mir nije u glavi (tj. u egu), nego ga trebamo tražiti u centru tijela, u donjem trbuhi. Poanta karizmatičnosti je biti *sada i ovde*, ne dopustiti ikomu niti ičemu da nas izbací iz tog mira. Pokazalo se da to nije lako ni kod nasmijavanja, a svi znamo koliko je teško u brojnim situacijama u razredu i u životu općenito. Koliko smo samosvjesni i samopouzdani, tj. koliko živimo u kulturi koja te vrijednosti ne njeguje, pokazala je vježba u kojoj smo u jednominutnom govoru (ponavljam: ni više, ali ni manje od toga) trebali nabrajati u čemu smo dobri. Pri tom smo stajali držeći se za stolicu, osvješćujući (koliko smo najbolje mogli) je li nam ta

stolica oslonac, štit, bedem ili polazna točka za komunikaciju sa slušateljima. Da, da, zvuči jednostavno, ali... Kako hvaliti sebe (i činiti to *cijelu* jednu minutu), ako nismo naučili razliku između hvalisavosti i samopoštovanja.

I tako, iz jedne vježbe u drugu, jačali smo samosvijest, sposobnost upravljanja emocijama, ulazak u prostor javne osamljenosti, kako biti sada i ovdje i upravljati svojim osjetilima, reakcijama i u konačnici – vlastitim životom, živeći ga toplim

srcem, ali hladne glave; kako kontrolirati ego i emocije a opet ne biti frustriran, nego (p)ostati zadovoljan sobom.

Razgovarajući o poteškoćama s kojima se u svom poslu susrećemo, shvaćamo da je već i odluka da se odazovemo učiteljskom/terapeutskom/pedagoškom *pozivu* karizmatična sama po sebi. Stoga nije pitanje jesmo li karizmatični ili kako to možemo postati, nego kako osvijestiti svoju karizmatičnost, kako je iznijeti na svjetlo dana poštujući i druge

i sebe, kako svojom karizmom utjecati na mlade ljude koji su nam povjereni da im budemo uzor, kako se nositi sa svim tim očekivanjima i idealima, a da usput ne sagorimo i ne izgubimo sami sebe.

Denise, hvala Ti što si nas otkrio nama samima i ne zaboravi što smo Te zamolili: želimo i treba nam nastavak ovakvog rada na sebi – za sebe, ali i zato da bi drugima s nama bilo bolje.

Sanja Ilčić

OD POKRETA DO PREDSTAVE - POKRET I JEZIK TIJELA U DRAMSKOM RADU S DJECOM I MLADEŽI

Voditeljica: Ivana Kurelja, mimska i dramska pedagoginja, Amsterdam

Najbrojnija radionica na Saboru HCDO-a bila je radionica scenskog pokreta koju je vodila dramska i mimska pedagoginja iz Amsterdama Ivana Kurelja. Više od dvadeset polaznika, među kojima je bilo iskusnih voditelja dramskih skupina, ali i mlađih glumaca i plesača, tri dana je istraživalo izražajne mogućnosti pokreta.

Učili smo kako gesti i pokretu dati izražajnu i dramsku vrijednost. Rad je započeo uobičajenim upoznavanjem kroz igru, a potom je uslijedilo kratko i poticajno voditeljičino predavanje o glumi i iskustvima u radu na području dramske pedagogije. Jednostavna i neobična *definicija glume kao svojevrsne akcije u prostoru i vremenu* u svima je izazvala pozornost. Razne tehnike opuštanja, vježbe koncentracije i postupno osvjećivanje pokreta učinili su i složene zadaće posve jednostavnima i zanimljivima.

Pokolo i neosjetno spoznavali smo koliko sposobnost uživljavanja, potpomognuta glumčevom koncentracijom i maštovitošću, čini glumu uvjerljivom i proživljenom. Cilj nam je bio osmislit prizore i glumačke zadatke koji ne polaze od teksta, već se oslanjaju na govor tijela i ovladavanje zadanog prostora. Kroz brojne vježbe i dramske igre polako smo spoznavali izražajne mogućnosti geste i pokreta te njihovu ulogu u prenošenju poruke i interpretaciji zadanog lika. Važna je bila spoznaja kako osmišljenim i proživljenim pokretom predstavi dajemo

posve drugu dimenziju te klasičnu priču odijevamo u sasvim novo ruho.

Ta spoznaja osobito je važna za nas učitelje koji radimo s većim skupinama djece. Dobili smo niz ideja i saznanja kako kod njih pospješiti osjetilno doživljavanje, razvijati tjelesnu izražajnost i osvijestiti značaj geste i pokreta. Kako bismo male glumce uspješno pripremili za skupne uloge u predstavi, potrebno im je razvijati koncentraciju, nametnuti im radnu disciplinu i potaknuti ih na za-

jedništvo i suradnju u igri, a sve to smo mogli iskušati na ovoj radionici.

Kako je iskusna i vedra voditeljica Ivana Kurelja svojim nadahnutim vođenjem trodnevnom radu dala lakoću i lepršavost, već samo sudjelovanje na radionici predstavljalo je svojevrsnu okrjepu duhu i tijelu i dalo nam priliku za nenametljivo učenje i radosno druženje na kraju kalendarske godine.

Nevenka Mihovilić

RADIONICA ZA MIJENJANJE SVIJETA

Radionica: Vježbe Augusta Boala za dramski odgojni rad

Voditeljica: Ivana Marijančić, dramska pedagoginja, Zagreb

Radionice koje vodi Ivana Marijančić „najmekše“ su od svih na kojima sam sudjelovao. Suprotno od „klasičnog redateljskog drila“, Ivana pristupa radionicama kao ugodnom razgovoru u kojem se polako opuštamo i otvaramo svoju dušu. I tijelo. Važno je pokazati se, unatoč svim svojim predrasudama, razbijati klišeje i ujedno razmišljati na koji način ćemo to prenijeti onima koje ćemo podučavati i uputiti u tajne otvorenog i izazovnog Boalovog kazališta potlačenih.

Sastav naše skupine bio je više nego raznolik. Generacijski smo se razlikovali u rasponu od najmanje trideset godina, a po struci, iskustvu, profesionalnom poslu, bili smo potpuno raznorodni. Dakle, od mlađih do starijih, od učiteljica i nastavnica, preko službenika, do dramskih pedagoga, ova vrlo heterogena skupina djelovala je tijekom ovog dvodnevног seminara izuzetno jedinstveno i otvarajuće. U našem društvu, koje smatram izuzetno „multifobičnim“, ovakav rad je više nego važan. Naročito s mladima. Ako dio nas, koji smo bili na radionici, uspije u svojoj sredini samo *pokrenuti* razbijanje predrasuda, stereotipa i umjesto bolji-lošiji, ljepši-ružniji, jači-slabiji, potakne mlade u razmišljanju koje vodi

ka zajednici tolerancije, uvažavanja razlika i, možda najvažnije, k osvještavanju vlastitih stavova i slobodi zastupanja i iznošenja tih stavova, tada je radionica u potpunosti ispunila svoj cilj. Već samo njeno postojanje je velika sreća. Mogućnost da u kratkom vremenu u nama osvijesti osjećaj da kazalištem *mogemo mijenjati svijet* i da to trebamo činiti, između ostalog i na način koji podučava Augusto Boal, Ivana Marijančić je iskoristila u potpunosti.

Iako sam na početku bio malo razočaran, jer sam pogrešno očekivao da će ra-

dionica biti više usmjerena prema metodama forum-kazališta, kasnije mi je bilo dragو da nije bilo tako, jer smo, neopterećeni potrebom da pripremimo forum-predstavu, mogli više pažnje posvetiti samima sebi i skupini kao zajednici.

Mekoća Ivanina pristupa razvoju međusobne povezanosti skupine, naprsto je fascinantna. U nekoliko vježbi odnos među nama se zaoštrava - treba izraziti svoj stav, takav stav pokazati tijelom i glasom. I kada nam krv zamalo uzavre u želji da pojačamo svoju argumentaciju, Ivanino vođenje usmjerava nas u razumijevanje sveukupnih odnosa, a ne tek nas samih. Svaka je vježba otkrivala novi stupanj naših mogućnosti i onda ga obogaćivala, jer je svaka vježba imala nekoliko „faza“ u kojima smo postupno napredovali u vlastitu otvaranju. Upravo primjereno kazalištu Augusta Boala. Čini mi se da je teško pronaći boljeg tumača i prenositelja njegovih ideja. Na kraju kalendarske godine, ovo je bio početak jednog velikog procesa, za svakoga od nas, sudionika radionice. Početak procesa otvaranja i ujedno osvještavanja da u svojoj sredini možemo pridonijeti razvoju međuljudskih odnosa, naročito među mlađima, i razvoju tolerantnije, mirnije i ugodnije zajednice. Neprocjenjivo i dragocjeno iskustvo i saznanje. Kada bih i ja mogao i uspio barem dio te ugode prenijeti svojim mlađim polaznicima.

Nebojša Borojević

RADNE AKCIJE

Nebojša Borojević

PRIJEDLOG POKRETANJA HRVATSKIH DRAMSKIH SUSRETA I NAGRADE HRVATSKOG CENTRA ZA DRAMSKI ODGOJ

Poštovano Predsjedništvo!

Poštovani članovi Hrvatskog centra za dramski odgoj!!!

Krajem prošle godine, točnije 27. studenoga, Dramski studio mlađih Gradskega kazališta Sisak Doma kulture „Kristalna kocka vedrine“ reprizirao je deseti (jubilarni!) put svoju predstavu *Sisak, stojimo!*. Dan prije toga stigla nam je e-poštom službena obavijest HCDO-a o ustanovljavanju tog istog datuma kao Međunarodnog dana dramskog odgoja popraćena prigodnom porukom **Dana Barona Cohena**, predsjednika IDEA-e. Prihvatajući preporku HCDO-a da, gdje god postoji mogućnost, pročitamo Cohenovo pismo, učinilo mi se zgodnim pročitati ga gledateljima prije nastupa. I bio sam u pravu, jer je poruka izazvala pozornost ne samo gledatelja nego i izvođača, koji su je čuli iza zastora. Pojašnjavajući kasnije zainteresiranim kako Hrvatski centar za dramski odgoj postoji već desetak godina shvatio sam da je naša djelatnost ipak „širem puku“ gotovo nepoznata, i da smo, unatoč ogromnom značaju koji naš rad ima, ponekad nalik, oprostite mi na izrazu, skupini anonimnih alkoholičara sa svim njihovim „međusobnostima“.

Stoga sam pomislio da bi nam upravo Međunarodni dan dramskog odgoja, 27. studenoga, točnije akcije koje bismo uz taj dan pokrenuli mogle pomoći da javnosti bolje predstavimo tko smo, što radimo, a onda da i istaknemo one koji su svojim dugogodišnjim radom ili tijekom upravo te godine postigli značajnije domete u dramskom odgoju.

Ta sam razmišljanja uobličio u prijedlog koji je još uvijek otvoren za daljnje zajedničke dorade. U pripremanju prijedloga ohrabriло me prihvatanje početne ideje i podrška na posljednjoj skupštini HCDO-a 30. prosinca prošle godine. Napominjem da je ovo radna verzija te se unaprijed ispričavam zbog eventualnih nejasnoća, koje zajedno lako možemo otkloniti, a planirano poboljšati.

PRIJEDLOG POKRETANJA HRVATSKIH DRAMSKIH SUSRETA TE NAGRADA I PRIZNANJA HCDO-a

Prijedlog naziva susreta: **HRVATSKI DRAMSKI SUSRETI** (o nazivu se također može raspravljati i razmotriti druge prijedloge)

1. Hrvatski dramski susreti održavaju se uz Međunarodni dan dramskog odgoja, 27. studenog svake godine i imaju sljedeće dijelove:

- a. *Smotra dramsko-odgojnog stvaralaštva*, koja podrazumijeva:
 - izbor nastupa sa susreta Lidranu (osnovne i srednje škole, skupni i pojedinačni scenski nastupi);
 - predstave hrvatskih dramskih studija (u koordinaciji sa Susretom profesionalno vođenih kazališta za djecu i mlade Hrvatskog centra ASSITEJ-a);
 - gostujuće predstave dramskih studija iz inozemstva.

b. *Razgovori sa sudionicima i to:*

- *Okrugli stol* o viđenom programu;
- *Razgovor s povodom* (Razgovor na određenu temu, npr. *forum-teatar ili rad s djecom u nižim/višim razredima OŠ ili sa srednjoškolcima*). To mogu biti i područja: *recitiranje, lutkarstvo, muzika, dramaturgija, režija, scenografija, kostimografija* itd.);

- *Tematski razgovori* kojima se produbljuje i obogaćuje stečeno znanje (slično kao prethodno, ali obuhvatnije, manje usmjereni). Teme mogu biti: promocije knjiga iz područja dramskog odgoja, kalendar radionica HCDO-a, istraživanja i ankete

(razmjena iskustava), provjera dramske darovitosti i sl.

c. *Radionice* namijenjene djeci-sudionicima Susreta te – najvažnije! – budućim i sadašnjim voditeljima dramskih skupina u regiji odnosno županiji u kojoj se Hrvatski dramski susreti održavaju, ali i tamošnjoj djeci i mlađezu kao budućim ili sadašnjim polaznicima dramskih skupina.

2. Nagrade i priznanja Hrvatskog centra za dramski odgoj

U cilju afirmiranja dramsko-odgojnog rada kao bitne sastavnice humanističkog odgoja djece i mlađih, predlažem da se uvedu nagrade i priznanja HCDO-a osobama, skupinama, ustanovama i organizacijama za razvijanje te kvalitetan i uspješan odgojni dramski rad.

Odgojni dramski rad, najšire uzeto, podrazumijeva sljedeće:

I. s obzirom na ciljane grupe: rad sa svima – djecom, mladima i odraslima;

II. s obzirom na vrste dramskog izraza: dramski, lutkarski, govorni, mimski izraz;

III. s obzirom na područja odgojno-obrazovnog rada:

- dramsko-pedagoški rad u nastavi;
- dramsko-stvaralački rad u slobodnim aktivnostima unutar i izvan škola, dakle i u dramskim studijima, učeničkim domovima, centrima za kulturu i amaterskim KUD-ovima;
- dramsko-terapijski rad;
- aktivnost odgojnih kazališta – što prepostavlja interaktivni rad sa sudionicima (u što spada i forum-kazalište), a ne samo izvedbu predstave za publiku;

IV. odgojni programi profesionalnih kazališta

V. oblikovanje metodike dramske pedagogije (članci, knjige i radionice).

Predlažem sljedeće nagrade i priznanja:

a. Nagrada za trajni doprinos razvoju dramskog odgoja u Hrvatskoj

Nagradu mogu dobiti:

- osobe koje se bave dramskim odgojem više od 20 godina i koje su svojim radom, kvalitetom i uspjesima značajno pridonijele razvoju dramskog odgoja u Hrvatskoj;
- skupine, ustanove i organizacije (udruge, klubovi, škole, dramske družine itd.) koje su u više od 20 godina postigle osobito zapažene rezultate u području dramskog odgoja i koje, osim toga, aktivno djeluju u trenutku dodjele nagrade.

(Jedne godine nagradu dobiva osoba, a sljedeće skupina, ustanova ili organizacija. I tako naizmjenice!)

b. Nagrade za godišnji doprinos razvoju dramskog odgoja u Hrvatskoj (Do četiri nagrade za različite uspješnice ostvarene u protekloj sezoni, tj. od 1. rujna protekle godine do 1. rujna tekuće godine. Tako će neki puta biti možda biti samo 2 nagrade, a neki puta 4.)

Nagrade mogu dobiti:

- osobe koje su postigle osobito zapažene rezultate u protekloj sezoni odnosno školskoj godini u bilo kojem području dramskog odgoja;
- skupine, ustanove i organizacije koje su postigle osobito zapažene rezultate u protekloj sezoni odnosno školskoj godini u bilo kojem području dramskog odgoja.

c. Godišnja priznanja (bez ograničenja, ali s mjerom) koja se dodjeljuju za najrazličitija postignuća u području dramskog odgoja u protekloj sezoni ili školskoj godini, npr. za *segmente dramskog izraza* (dramski tekst, likovnost predstave, režija, dramsko-pedagoško vodstvo, scenska glazba i sl.) ili za *uspješan stvaralački, stručni i organizacijski dramsko-odgojni rad u lokalnoj za-*

Nebojša Borojević obraća se gledateljima u Sisku na Međunarodni dan dramskog odgoja 27.11.2008.

jednici (županiji, regiji, gradu, ustanovama).

Priznanja mogu dobiti osobe te skupine, ustanove i organizacije predložene na isti način i pod istim uvjetima kao i za godišnje nagrade.

Uobičajena pitanja:

Tko predlaže odnosno nominira?

S obzirom da nikada nismo bili licemjeri, a ne zna se hoćemo li ikada postati, svatko može predložiti bilo koga, pa čak i sama sebe, mada to izgleda neobično. Dakako, kad predlažete nekog drugog potrebno je to učiniti uz suglasnost predložene osobe, skupine, ustanove ili organizacije.

Tko razmatra prijave te nagrađuje i dodjeljuje priznanja?

Povjerenstvo ili žiri koje bira Predsjedništvo HCDO-a.

Tko bi trebao financirati Susrete?

Za financiranje pojedinih segmenta Susreta mogli bi biti zainteresirani:

Ministarstvo kulture

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa

Županija domaćin

Grad domaćin

Gradovi i županije izabranih osoba, skupina, ustanova i organizacija (putni troškovi)

Veliki sponzor pokrovitelj

Sponzori-pokrovitelji iz grada, županije i regije gdje se Susret održava.

Kako bi trebala izgledati organizacija Susreta?

Uz logistiku koju bi osiguravala ustanova-domaćin te predsjedništvo HCDO-a Susreti bi trebali imati:

Voditelja susreta (na dvije godine minimum)

Umjetničko-pedagoškog voditelja

Poslovnog voditelja-tajnika.

Uz ova pitanja Pravilnikom Susreta trebalo bi obuhvatiti sljedeće:

Može li ista osoba dobiti godišnje nagrade dvije godine za redom ili ne? (Mislim da ne!) Kako se određuje domaćin susreta, pokrovitelj, organizacija i pojedinačna tijela Susreta?

Ovim prijedlogom nastojao sam obuhvatiti širi krug zadaća koje bi takvi Susreti ispunjavali. Njihov stvarni format ovisit će o konkretnim (finansijskim, organizacijskim i ljudskim) mogućnostima održavanja. Zasad sam za širinu, sveobuhvatnost i specifičnosti, kako bismo dobili što širi krug potencijalnih zasluž-.

nika. (Osobno tražim da, kao predлагаč ove ideje, sljedećih deset godina budem izuzet od nagrada, osim ako to ne bude neizbjegljivo ☺ !)

U očekivanju primjedbi, sugestija, savjeta, pokuda i pohvala, predlažem da rok za stavljanje prijedloga i dopuna bude 1. lipnja 2009., tako da nam ostane

dovoljno vremena za moguću realizaciju predloženog i usuglašenog već u ovoj godini.

Prijedloge, primjedbe i mišljenja može iznijeti na našim novim internetskim stranicama www.hcdo.hr ili mi ih poslati e-poštom na adresu: borko_daska@yahoo.co.uk.

U nadi da će se odazvati ovom pozivu na osmišljavanje budućih Hrvatskih dramskih susreta te nagrada i priznanja HCDO-a srdačno vas sve pozdravljam nestripljivo očekujući vaše reakcije!

Autor je voditelj Kazališta Daska i Dramskog studija mladih Gradskog kazališta Sisak.

Vanja Zanze

UVOD U LJEPOTU DRAMSKE IGRE

O radionici *Dramske igre i vježbe* Ivane Marijančić.

U studenom prošle godine u Osijeku je održana radionica *Dramske ige i vježbe* pod vodstvom dramske pedagoginje Ivane Marijančić. Radionica je bila namijenjena odgojiteljima Centra za predškolski odgoj Osijek te je u njoj sudjelovalo 17 odgojiteljica iz 7 osječkih dječjih vrtića. Budući da u Osijeku već dugi niz godina nije bilo kvalitetnih dramskih radionica za odgojitelje ovu smo dočekale s oduševljenjem jer u našem odgojno-obrazovnom radu dramski je odgoj vrlo bitna karika.

Vježbe su bile podijeljene u *vježbe povjerenja, vježbe memoriranja, tijelo kao scenski znak i sredstvo izražavanja, vježbe podrške i propitivanja stavova*. Već na samom početku kod vježbe *Predstavljanje* (s keksom u ustima) uvidjeli smo kako nešto što se čini jednostavnim može biti vrlo teško. I iako se međusobno dobro poznajemo trema je bila prisutna i otežavala nam posao. No voditeljica radionice svojom je ležernošću i otvorenosću uspjela stvoriti vrlo ugodnu atmosferu te tako otpustiti neke naše kočnice. Dramske igre i vježbe koje nam je ponudila bile su vrlo zanimljive i zahtjevale su

puni angažman svake sudionice radionice. Navodim samo neke vježbe: *Dirigent, Uzimanje narudžbi, Vremenska prognoza, Tko sam ja...* Svaka od nas naučila je nešto novo i dobila nove ideje koje može koristiti u radu sa svojom skupinom. Sve su vježbe primjenjive u

praksi i djeca ih jako dobro prihvataju. Svaka se vježba može prilagoditi pojedinom uzrastu djece.

U svojoj skupini već sam isprobala većinu vježbi s ove radionice. Moja iskustva su vrlo pozitivna. Jedna od zanimljivijih svakako je igra *Srest ću se sa...*. Dječa stoje u krugu i moraju izabrati jed-

no dijete s kojim će se sresti na sredini kruga, imenovati ga i još reći na koji će se način pozdraviti. U pozdrav mora biti uključen neki pokret i zvuk. Ovu igru često igramo u našoj skupini i zvukovi i pokreti koji nastaju vrlo su originalni. Važno je spomenuti da u ovoj igri sudje-

luju sva djeca – čak i ona koja su malo povučenija i tiša. Također im se svida igra *Otvori oči – zatvori oči*. Na ovaj način djeca uče vjerovati jedna drugima, a osim toga dobra je za razvoj memorije i koncentracije.

Glavni cilj ove radionice je postignut budući da su se njome stečena iskustva integrirala u odgojno-obrazovni proces. Ivana Marijančić otvorila je nekim odgojiteljicama još jedna nova vrata koja su dugo bila zatvorena. Uvela ih je u ljepotu dramske igre, podsjetila ih koliko je dramska igra korisna i zabavna. Meni osobno, dramska je igra oduvijek u srcu i ovo je bila još jedna stepenica više ka usavršavanju iz područja dramskog odgoja.

Autorica je odgojiteljica i dramska pedagoginja iz Dječjeg vrtića Radost u Osijeku.

IN MEMORIAM

Augusto Boal

(1931. – 2009.)

Tvorac forum-kazališta, kazališni redatelj, pisac i politički djelatnik, Augusto Boal, rođio se 1931. u Rio de Janeiru. Iako je u Sjedinjenim američkim državama završio studij kemije, štovio je stečao i doktorat, vratio se u Brazil, u São Paulo i posvetio se kazalištu postavši tijekom 1950-ih i 1960-ih jednom od najistaknutijih ličnosti brazilskog, kulturno i politički vrlo angažiranog, kazališta. Tijekom 1960-ih godina Boal počinje oblikovati i razvijati svoju ideju *kazališta potlačenih*, političkog kazališta namanjenjenog promjeni društvenih odnosa, kojeg je *forum-kazalište* tek jedna u nizu korištenih metoda. U Brazilu, 1971. godine Boal prvi put objavljuje svoju knjigu *Kazalište potlačenih*. Iste godine, nakon vojnog državnog udara, biva uhićen i mučen, kao i mnogi drugi brazilski politički angažirani umjetnici. Međutim, uspijeva izaći iz zatvora i pobjeći iz zemlje. Tehniku forum-kazališta prvi je put primijenio 1973. u Peruu, u okviru programa opismenjavanja stanovništva, prepoznavši da medij kazališta omogućuje nepismenima, neobrazovanim i potlačenima da izraze svoje stavove i uvjerenja. Knjiga *Kazalište potlačenih* 1974. godine izlazi u Argentini na španjolskom, a malo iza toga Boal se seli u Francusku gdje djeluje sve do 1986., kad se ponovno vraća u Brazil. Boračak u Europi, brojne radionice u nizu zemalja te prijevodi njegove knjige na francuski i na engleski pridonijeli su širenju pojma i metoda kazališta potlačenih diljem svijeta. Boal osniva nekoliko centara i družina kazališta potlačenih, a 1981. godine upriličuje i prvi festival kazališta potlačenih. Forum-kazalište u tom razdoblju postaje njegovom najutjecajnjom tehnikom.

Drugi, vjerojatno najpopularniju knjigu, *Igre za glumce i ne-glumce*, objavljuje na engleskom 1992., a drugo njegozino izdanje izlazi 2006. (Hrvatski prijevod ovog izdanja naš centar upravo priprema za tisk!) Treća knjiga, *Duga želje* na engleskom izlazi 1995., a posvećena je razradi psihoterapeutskih aspekata raznih Boalovih tehnika, od kojih je, za tu svr-

hu najvažnija tehnika kazališta slika. Posljednja se knjiga zove *Legislativno kazalište*, a na engleskom izlazi 1998. godine. Ta je knjiga rezultat njegovih iskustava kao gradskog vijećnika u Riju de Janeiru. U njoj opisuje iskustva s forum-kazalištem u raspravljanju s građanima o svakodnevnim gradskim problemima i ukazivanju na moguća bolja rješenja.

Danas je forum-kazalište u svijetu prisutno u dva osnovna oblika: kao dramsko-pedagoška i radionička tehnika i kao kazališna predstava. Često puta, u praktici, granice između jednog i drugog nije moguće jasno povući. Osim toga, ideja forum-kazališta, jednom puštena u svijet, počela je živjeti vlastitim životom i prestala ovisiti isključivo o svom tvorcu i njegovim izvornim konceptima. S jedne strane, to je omogućio sam Boal koji svoja „autorska prava“ nije zaštitio bilo kakvim zabranama. S druge strane, to je uvjetovano činjenicom da se radi o izrazito praktičnom konceptu, a ne teoriji. Dakle, samom uporabom, bolje reći uporabama, forum-kazalište sebe provjerava i opravdava ili poništava. S treće strane, forum-kazalište se toliko raširilo svijetom da je danas nemoguće imati bilo kakvu jednosmjeru kontrolu nad njim.

Metode kazališta potlačenih, a naročito forum-kazališta, u Hrvatskoj su se počele koristiti u vrijeme Domovinskog rata dolaskom inozemnih dramskih pedagoških koji su za razne humanitarne udruge vodili radionice poglavito namijenjene psihosocijalnoj pomoći i liječenju ratnih trauma. Otada su i brojni hrvatski dramski pedagozi usvojili metode kazališta potlačenih koje dalje poučavaju i prenose drugima.

Augusto Boal boravio je u Hrvatskoj u lipnju prošle godine, na „Pulskom forumu 2008. – Festivalu primijenjenog kazališta“, najvećem prošlogodišnjem

okupljanju forumaša u Europi. Na pulskom forumu Boal se sljedećim riječima obratio sudionicima festivala i pulskim građanima:

*„Često čujemo da Kazalište potlačenih nije kazalište. Ako gledamo etimološki, **theatron** je grčka riječ koja označava mjesto na koje se dolazi gledati. Mjesto na kojem se umrtvljujemo i ostajemo tamo primati sve što nam stiže sa pozornice. Mi to ne radimo. Mi radimo **praxitron**. Tron označava mjesto, a **praxis** radnju. Imaju pravo kada nas optužuju da ne činimo kazalište.“*

Ali, u normalnom smislu riječi „kazalište“, mi činimo puno više od ostalih, jer mi idemo u srž kazališta. Srž kazališta je ljudsko biće. Mi pokušavamo pokazati da se svi mi možemo baviti umjetnošću. Svi smo mi umjetnici. Mi želimo razviti sposobnost koju nam je ukralo obrazovanje. Mi bismo trebali odbaciti obrazovanje koje nije popraćeno odgojem. Obrazovanje znači biti vođen, učiti da su dva i dva četiri. Dok odgoj znači pomagati ljudima da razviju svo znanje koje je u njima i da stvore sve izume za koje su sposobni. Hvala.“

Vlado Krušić

DRAMSKI ODGOJ U SVIJETU

Tintti Karppinen

MEASURE FOR PLEASURE* ili MJERA ZA UŽITAK

Razmišljanja o PISA-i, dramskom odgoju, kazalištu i obrazovanju u Finskoj

Moto:

*Pričanje, ples i drama
- pripadaju svima!
Vizualne umjetnosti, pjevanje i
glazba
- pripadaju svima!
Stoga umjetnost u odgoju
mora pripast svima!
Političari, čujte poziv naš!
(Pjeva se na melodiju popularne
pjesme iz američkog gradanskog
rata John Brown's body lies...)*

sve druge forme - glazbu, ples, pisanje, vizualne umjetnosti, itd.

Prenatrpani školski program

U većini zemalja vjerojatno je teško naći osobu koja ne voli umjetnost. Isto tako je teško naći osobu koja misli da u školski program ne trebaju biti uključeni takvi predmeti...

Međutim, velika je razlika između onoga što bi nastavnici raznih predmeta željeli i mogućeg broja sati koji se mogu uključiti u program na raznim školskim razinama. Ja nikad nisam upoznala nastavnika - u Finskoj ili drugdje - koji bi rekao da njegov predmet ima previše sati tjedno. Ali sam zato upoznala tisuće nastavnika koji tvrde da njihov predmet ima pre malo sati godišnje i koji uspoređuju svoju katastrofičnu situaciju s golemlim brojem sati dodijeljenih njihovom ljubljenom predmetu u nekim drugim, civiliziranim zemljama. Da su ti nastavnici u pravu, bilo bi puno škola na svijetu gdje bi djeca radila dvadeset i četiri sata dnevno, sedam dana tjedno i dvanaest mjeseci godišnje – bez praznika.

U Finskoj danas najučinkovitiji argument za zahtijevanje više sati za matematiku, znanost, čitanje i vještina rješavanja problema počinje sljedećim riječima: „Ako želimo zadržati svoj status u PISI...“ Zašto? Zato što smo na vrhu od svih 30 zemalja u Programu međunarodne provjere znanja učenika poznatog pod nazivom PISA.

Komentari o PISA-i

Finsku su posljednjih godina posjetili razni strani posjetitelji - nastavnici, istraživači zaduženi za obrazovanje i političari - koji su pokušali saznati zašto je Finska zauzela prvo mjesto na tom testiranju.

Finsko nacionalno vijeće za obrazovanje (FNBE) navelo je sljedeća objašnjenja:

1. Jednake mogućnosti obrazovanja za sve, bez obzira na mjesto stanovanja

nja, spol, finansijske mogućnosti, te jezično ili kulturno podrijetlo.

2. Osnovno obrazovanje je besplatno (uključujući nastavu, udžbenike, obroke u školi, zdravstvenu zaštitu, stomatološku zaštitu i prijevoz do škole) i namijenjeno cijeloj dobnoj skupini.

3. Škole ne odabiru učenike; umjesto toga, svakom učeniku je zajamčen pristup školi na području gdje živi. Čak se i djeca s vrlo teškim intelektualnim oštećenjima uključuju u redovno opće obrazovanje.

4. Obrazovni sistem je fleksibilan; za aktivnosti na svim razinama karakteristična je interakcija i izgradnja partnerskog odnosa. Puno se pažnje posvećuje individualnoj podršci učenju i dobrobiti učenika, a smjernice za to su uključene u Nacionalni program.

5. Provjerom znanja učenici se zapravo ohrabruju i pruža im se podrška. Učenici u školama nisu podvrgnuti usporedbama. Učitelji su visoko obučeni i vrlo predani svom poslu. Kao profesija su vrlo poštovani i popularni u Finskoj, te je stoga moguć odabir najboljih mladih studenata. Učitelji su neovisni u svom radu.

(<http://www.oph.fi/english/>; FNBE Home/Finland and PISA)

<http://www.oph.fi/english/>

Ovdje bih željela dodati dvije važne činjenice: kao prvo, u Finskoj djeca ne kreću u školu prije 7 godina starosti. To znači da su imali dugo djetinjstvo i da su se do te dobi razlike u njihovu osobnom razvoju izjednačile. Drugo, već je desetljećima na snazi sistem u kojem se sve trudne majke pozivaju da redovito - prije i poslije poroda - besplatno posjećuju dječje klinike, i te se kontrole nastavljaju do školske dobi djeteta. Nakon toga u školama se obavljaju redovni pregledi učenika.

* Igra riječima na naslov poznate Shakespeareove drame *Mjera za mjeru*, koji u izvorniku glasi *Measure for Measure*. *Pleasure* znači „užitak“, „zadovoljstvo“. Prim. ur.

Podržavanje kreativnosti i kulturnog odgoja

U svrhu poticanja suradnje između učitelja i kulturnih djelatnika, FNBE je pokrenulo projekt za kreativnost i kulturni odgoj pod nazivom *Lähde* (finska riječ za izvor).

Uključivao je nekoliko škola i udruženja s različitim vrstama kulturnih projekata. Jedan od njih bio je Dialozi 2, Finske udruge za dramu/kazalište i odgoj (FIDEA) i Finskog saveza glumaca. Cilj Dialoga 2 je promicanje kazališnog odgoja i suradnje između profesionalnih kazališta i škola.

Drugi projekt, *Finski hrast*, mreža je suradnje za odgoj o kulturnoj baštini koja se sastoji od raznih organizacija. Cilj joj je poučiti učitelje, studente i učenike o kulturnoj baštini i suštini okoliša. Odgoj o kulturnoj baštini nastoji podržavati razvoj povoljnog kulturnog identiteta, pomajući nam da se povežemo sa svojim lokalnim okolišem, svojom zemljom, i cijelim čovječanstvom putem aktivnijeg građanskog djelovanja. Mreža je otvorena za škole, muzeje, centre za zaštitu okoliša i nevladine organizacije koje se bave svjetskim nasljeđem. (www.edu.fi)

Iza PISA-inog tornja...

Činjenica je da PISA procjenjuje samo „koliko su učenici, koji su pri kraju obveznog obrazovanja, usvojili znanja i vještina koje su potrebne za potpuno uključivanje u društvo. Čitanje, matematička i znanstvena pismenost su u svim ciklusima pokriveni ne samo u smislu svaldavanja školskog programa, već i u smislu znanja i vještina koje su im potrebne u svijetu odraslih.”

Druga strana zlatne medalje u PISA-inom ispitivanju jest da ima puno djece i mladih koji se ne osjećaju dobro u svakodnevnom životu. Ne samo u Finskoj, nego i u drugim zemljama, broj mentalno oboljelih i depresivnih mladih osoba i učenika – čak i male djece – posljednjih je godina rastao zabrinjavajućom brzinom. To je cijena koju svi plaćamo u ime takozvane dobrobiti u ovom svijetu koji se brzo mijenja i suočava nas s globalnim prijetnjama. I u Finskoj smo mi, dramski pedagozi, upozoravali na te probleme na svakom sastanku i trudili se da nešto učinimo.

Probudite se!

Godine 2006. smo u cijeloj zemlji 1.11. u 11,00 zvonili budilicama, zvoncima i

mobilima u svojim kućama, školama i radnim mjestima, ispred parlamenta i u medijima. Željeli smo podsjetiti političare, ljudе koji donose odluke i zadužene za obrazovanje da je krajnji čas (u Finskoj se to kaže „jedanaesti čas”) da se nešto napravi, jer se naša djeca i mlađi osjećaju loše!

Sve važne udruge, instituti, sindikati i druge organizacije umjetnika i profesionalnih umjetnika i nastavnika umjetnosti uključili su se u našu kampanju i potpisali naš zahtjev za više umjetničkog odgoja u svim školskim sustavima.

Također smo dobili potpise i podršku od organizacija i djelatnika koji trebaju popravljati rezultate ovog krivo usmjerrenog obrazovnog programa, gdje djeca i mlađi nemaju dovoljno mogućnosti da umjetnošću i kroz umjetnost razriješe i izraze svoje emocije, osjećaje i misli u svijetu u kojem vladaju vrijednosti odralih.

Umjesto svijeta škole, koji je usredotočen na činjenice, kompetitivnost, i učinkovitost, mi smo željeli, i još želimo, humaniji školski program i odgoj za zdravije i usklađenje građane naše zemlje – i cijelog svijeta.

Loše vijesti...

Činjenica je da još uvijek, i poslije FIDEA-inog tridesetogodišnjeg intenzivnog rada, ne postoji samostalan predmet koji bi se zvao dramski odgoj u većini osnovnih i srednjih škola u Finskoj. Tek u posljednjih desetak godina, neke srednje škole imaju dramski odgoj kao samostalan predmet u svom programu. Međutim, on ima status izbornog predmeta, tako da puno učenika koji završe školu nikada nisu pohađali dramski odgoj.

...i dobre vijesti

Iako dramski odgoj još ne postoji kao zaseban predmet u većini programa u Finskoj i drugim zemljama, ne znači da je on nešto novo što želimo uvesti u škole. Tako učitelji, iako rijetko koriste riječ „dramski”, koriste razne dramske tehnike kao metodu u poučavanju književnosti, jezika, povijesti, geografije, vjeroučstva, itd.

Vrtićki odgajatelji i osnovnoškolski učitelji koriste puno dramskog odgoja, jer su ga bili odabrali kao specijalistički kollegij tijekom stažiranja. U Finskoj je to moguće od 1990. godine. Mnoge škole, također, imaju kazališne družine i pripremaju predstave za kraj polugodišta.

Imamo i neke škole koje su se specijalizirale za dramski odgoj, komunikaciju i vještine izražavanja, kao i neke za glazbeni odgoj ili vizualne umjetnosti.

Od 1999. godine, učenici imaju mogućnost stjecanja službene završne srednjoškolske diplome iz dramskog odgoja i kazališta - kao i iz drugih umjetnosti, kao što su ples, glazba, rukotvorine i vizualne umjetnosti. Broj diploma iz dramskog odgoja je u porastu, jer je to vrlo popularan predmet u školama.

Mali primjer: nakon učeničkog ispitata, statistički je teže upisati Akademiju dramskih umjetnosti i studirati glumu, režiju, dramaturgiju ili ples, nego bilo koji drugi predmet na fakultetu.

Finska također ima dugu i bogatu tradiciju amaterskih kazališta širom zemlje. Kad bismo ih usporedili s brojem stanovnika, bili bismo svjetski šampioni, jer nas je samo 5 milijuna.

I na kraju bih željela istaknuti: naš osnovni zakon o umjetničkom odgoju garantira podršku države umjetničkom odgoju u slobodno vrijeme u svim zajednicama.

Provjereni rezultati o dramskom odgoju i kazalištu

Danas imamo već preko 10 doktorskih radova i nekoliko drugih istraživanja o dramskom odgoju i kazalištu u školama. Imaju divno obilježje da se većinom bave i teorijom i praksom.

Sva ta istraživanja dokazala su značajan porast samopouzdanja i socijalnih vještina kod učenika. To ne treba čuditi, budući da je u srcu dramskog odgoja i kazališta rad na vlastitoj osobnosti kao jedinom oruđu za izgradnju uloge, suradnju s drugima i rješavanje problema i konflikata, čime se uči stvari vidjeti iz puno različitih kutova.

Istraživanja su također dokazala da dramu ne treba uzimati samo kao kazališnu zabavu u slobodno vrijeme, već kao vrijedan predmet u školama, kada želimo brinuti i odgojiti cjelovitu osobu, uključujući um, znanje, emocije i tijelo.

Dramski odgoj i kazalište, zajedno s drugim umjetnostima, igraju vrijednu i učinkovitu ulogu u obrazovanju, pogotovo kad se radi o važnim a nemjerljivim životnim sastavnicama kao što su ljubav, strah, prijateljstvo, želje, snovi itd. U dramskim improvizacijama sudionici razmjenjuju svoje životne priče, suočavaju se i procjenjuju svoje ideje i

osjećaje bez ocjenjivanja, u sigurnom okruženju i uz poštivanje drugih.

Drama kao umjetnička forma uključuje puno žanrova, od kojih su mnogi toliko slični da ih je nemoguće, pa i nepotrebno, striktno odvajati i kategorizirati. Posljednjih godina smo svjedoci veće fleksibilnosti i tolerancije kod tih pitanja. Usudila bih se reći da je i sam dramski svijet postao manje crno-bijel, a više otvoren svim bojama. Danas na stojimo poštivati razne načine bavljenja dramskim odgojem i prilagođavati svoje metode kulturi umjesto globalnim promodnim trendovima. Puno je važnije da svaki učitelj odredi vlastite ciljeve i načine kako da ih postigne, nego da slijedi trenutne trendove ili gurue.

Odgoj i suradnja za mir

Europska je Unija 2008. proglašila godinom dijaloga među kulturama.

Drama i druge umjetnosti su po svojoj prirodi usredotočene na razlike i razne načine proživljavanja i izražavanja svijeta i njegovih pojavnosti. Zato su one i najbolji način odgoja za mir i oslobođanja od rasizma, koji je u porastu prema izbjeglicama i useljenicima iz raznih europskih zemalja. Održali smo dramske radionice za djecu, mlade i odrasle iz različitih kulturnih sredina, uključujući i Fince i strance. Našli su načina da se razumiju i uživaju u suradnji u umjetničkom radu s novim ljudima, koje nikad prije nisu sreli, i s kojima nemaju zajednički jezik (osim umjetnosti).

Današnji je svijet pun vijesti o ratovima, nasilju i svim mogućim nesrećama, kojima su djeca i mлади izloženi putem

medija. Ali oni ne snose krivicu za takav svijet, i stoga im se mora pružiti mogućnost da sagledaju ovaj svijet loših vijesti i izraze svoje misli i osjećaje.

Dramski odgoj i kazalište pružaju izvrsne mogućnosti za to, i to na najučinkovitiji i najvredniji način.

Ideali IDEA-e

U ranom djetinjstvu i u osnovnoj školi dramski odgoj trebao bi biti integrirani i interdisciplinarni predmet, kao i metoda poučavanja.

Na višim razinama osnovnog i srednjeg školstva kazalište treba razmatrati kao samostalan predmet koji se treba razvijati na artikuliran način kao i drugi umjetnički jezici.

Obrazovanje stručnih dramskih pedagoga presudno je za postizanje tih ciljeva. Odnos između teorije i prakse mora se bazirati na njihovoj obuci i osigurati uspješnu kombinaciju pedagoških i umjetničkih vještina. Učitelje također treba poticati na usavršavanje putem radionica, konferencija i seminarova.

Podrška UNESCO-a...

Nismo sami u našim zahtjevima. I UNESCO se zadnjih godina u svom programu usredotočio na umjetnost i u Lisabonu 2006. organizirao Svjetsku konferenciju o umjetničkom odgoju, pod nazivom *Izgradnja kreativnih sposobnosti za 21. stoljeće*. Jedan od rezultata konferencije su Smjernice za umjetnički odgoj za sve vlade UN-a.

Prije lisabonske konferencije sudjelovala sam u UNESCO-vim regionalnim

sastancima vezanim za umjetnički odgoj (Latinska Amerika 2001., Pacifik 2002., i Europa 2003.). Jedna od najvažnijih, jednoglasno prihvaćenih izjava svih tih kongresa bila je da su sve umjetničke forme - glazba, ples, lijepo umjetnosti, kazalište itd. jednakov vrijedne i važne za obrazovanje. Ne vidimo ih kao suparnike; upravo suprotno, trebaju se upotpunjavati sadržajem i značenjem.

...naročito dramskom odgoju

Međutim, u većini školskih programa u zapadnim zemljama dramski odgoj i kazalište imaju status posvojenog djeteta u obitelji raznih umjetničkih formi. Još uvjek ima puno zemalja u kojima dramski odgoj uopće nije prisutan u školama! Stoga uvjek podsjećam zadužene za obrazovanje da ne znam niti jednu zemlju u kojoj matematika, materinji jezik ili povijest ne bi bili u školskom programu, ali što je sa dramskim odgojem i kazalištem?

Zbog toga je UNESCO-ova Konferencija o umjetnosti u obrazovanju održana 2006. godine, kao i brošura proizašla iz nje, većinom stavila naglasak na dramski odgoj i kazalište u obrazovanju.

Terminološke razlike

Moguće je pisati o dramskom odgoju/kazalištu u obrazovanju bez obzira na širok raspon raznih izraza koji se koriste za (ponekad iste) aktivnosti, vježbe, metode i vrste dramskog odgoja i kazališta u raznim zemljama i jezicima. U Finskoj je ranijih godina postojao veliki jaz između profesionalnih kazalištaraca i dramskih pedagoga u školama. Danas oni puno surađuju i koristimo svakovrsne prilagodbe svih vrsta dramskog odgoja i kazališta, a imamo i manje razmišljanja u terminologiji. Nije mi bila namjera davati filozofske ili znanstvene izjave o značenju riječi *drama* i *kazalište* u obrazovanju, ali se nadam da je jasno iznesena važnost predmeta opisanog tim riječima.

Drama, igre i igranje

Ljudi su zaigrana bića i igre ne spadaju samo u djetinjstvo. Život je za igranje i po meni su filozofski principi igranja i igara važni kako u drami tako i u poslu i cijelom životu! Ima previše djece i odraslih koji više ne znaju kako da se igraju u pravom smislu riječi, već svaku igru uzimaju kao

sukob, gdje je pobjeda puno važnija od društvenog događanja i komunikacije.

Dva jednostavna primjera: kad netko baca kockicu, ali umjesto da je samo baci, vježba kako bi dobio željeni broj. Ili kad nekom u igri vežu oči, a on pokušava vidjeti kroz maramu, umjesto da samo uživa u tapkanju uokolo.

Previše nas starih igara uči samo da je važno biti bolji, jači, brži i pametniji od drugih. Umjesto toga, igre bi nas trebale učiti da je užitak igrati se (i raditi) zajedno. Zabavno je kad nitko nije izostavljen, kad su sve razlike - u karakteru, mašti, rješenjima, idejama, itd. - zanimljive, poželjne i obogaćuju suradnju.

Mislim da se u stvarnom životu moramo više držati pravila igre i igranja. Mislim da filozofija igranja igara znači također da osoba svojevoljno prihvata pravila i nastoji ih se držati.

Užitak za mjeru

Zabava je velika motivacija sudionika igre. Međutim, koliko je smiješnih situacija u dječjim knjigama, crtanim i igranim filmovima zapravo zasnovano na ismijavanju tuđe nesreće?

U dramskim igrama učimo da ako uživamo u igri, to ne mora značiti da drugi sudionici u grupi moraju propasti i patiti.

Zato, igrajmo se zajedno, svi skupa, i razmjenjujmo radosno svoja iskustva, osjećaje i znanje na siguran i human način - kao u drami i kazalištu! U takvu užitku svaka zemlja može biti na vrhu novog PISA testiranja, koje će mjeriti stvarnu, održivu dobrobit i sreću. Vrh toga tornja neće biti nakrivljen i nećemo se bojati da će se srušiti! (S engleskog prevela Dijana Mateša.)

Autorica je dramska pedagoginja iz Finske.

Svetlana Gotovina

OD POČETNE TOČKE DO DRAME

17. svjetski kongres odgojne drame

Svake druge godine Austrijska udružnica neprofesionalnih kazališta organizira kongres posvećen kazališnom radu s djecom i mladeži. Kongres je službena akcija Međunarodne udružnike amaterskih kazališta (AITA/ IATA) i njegov sadržajima zapravo vrlo malo veze s onim što riče „kongres“ uglavnom podrazumijeva. Naime, na ovom „kongresu“ se ne zasjeda, nego se intenzivno radi, jer se njegov glavni dio sastoji od nekoliko cijelodnevnih radionica koje vode istaknuti svjetski kazališni i dramski pedagozi. Kongres tako pruža rijetku prigodu susreta i upoznavanja dramskih i kazališnih pedagoga i njihovih načina rada i razmišljanja. Hrvatski sudionici već su nekoliko puta sudjelovali na kongresu, a ove godine naše je sudjelovanje bilo i najznačatnije: pet je naših članica bilo u Burg Schlainingu, srednjovjekovnom zamku u srcu austrijskog Gradišća (Burgenlanda), gdje se kongres već drugi put za redom održao. Ove godine naš je centar prvi put dobio i finansijsku potporu Ministarstva kulture za sudjelovanje jedne naše članice u radionicama kongresa.

17. svjetski kongres odgojne drame nазван *Oblikovanje drame – od početne točke do drame (Devising Drama – from starting point to drama)* službeno je započeo 3. travnja u 20 sati u velikoj dvorani dvorca Schlaining. Okupilo se 94 sudionika iz 26 zemalja svijeta, među

kojima ih je najviše pristiglo iz Austrije, Hrvatske i Njemačke. Nakon pozdravnih govorova, predstavili su se predavači i voditelji radionica što je, između ostalog, trebalo po-

služiti i tome da se sudionici kongresa na licu mjesta opredijele za prvu radionicu koju će pohađati te da se na taj način podijele u skupine u kojima će raditi do kraja kongresa.

Program kongresa sastojao se od četiri jednodnevne redovne radionice koje su pohađale sve grupe sudionika, ali u različite dane, zatim od tri posebne radionice, jutarnjeg zagrijavanja prije odlaska skupina na radionice, večernjih predavanja te društvenih događanja koja su između ostalog služila boljem upoznavanju i druženju svih sudionika.

Andy Kempe iz Velike Britanije vodio je radionicu na temu samoubojstva koja je izazvala dosta različite, gotovo su-

Zajedničko zagrijavanje

protstavljenje dojmova tijekom trajanja Kongresa, ne samo u mojoj grupi, već i među ostalima koji su je komentirali u susretima na pauzi i otvoreno na radionicama. Mišljenja su se kretala od osude (pa i odustajanja od sudjelovanja), stava da je potencijalno opasna i provokativna za mlade, te da može izazvati negativan učinak dok su podjednako iznošena mišljenja o njezinoj opravdanosti sa tezom svijesti o gruboj stvarnosti u kojoj danas mladi žive i primjerima koji potvrđuju da ovu temu ne doživljavaju kao odrasli. Osobno, radionica mi je bila zanimljiva, dinamična i primjenjiva u razvijanju koraka, a budući da ne posjedujem osobno iskustvo mogućih reagiranja djece i

mladih u potpunosti uvažavam mišljenja i procjene iskusnijih kolega praktičara.

Alice Ivanova iz Rusije vodila je radio-nicu koja je slijedila metodologiju rada Stanislavskoga, a vježbe s kojima nas je upoznala trebale su poslužiti za stvaranje likova u improvizacijama na temu Čehovljeve drame *Ujak Vanja*. Brad Haseman iz Australije kao temu svoje radionice odabrao je globalnu financijsku krizu. Iskustvo radionice je vrlo pozitivno, interakcija među sudionicima u procesu bila je vrlo plodna i kreativna, a stručnost i iskustvo voditelja neupitno. Kombiniranje teorijskih postavki i njihova praktična primjena obogatila mi je spoznaje i proširila razmišljanje o mogućnostima djelovanja i učenja putem drame. Christel Hoffman iz Njemačke bavila se otuđenjem, a kao poticaj za rad na toj temi odabrala je Brechtovu poemu *Štak*. Budući da sam jedna od rijetkih sudionica koja radi s predškolskom populacijom, ovu sam radionicu doživjela vrlo zanimljivom i korisnom zbog mogućnosti prilagodbe sadržaja rada i zahtjeva procesa maloj djeci.

Posebne radionice vodili su Dan Baron Cohen, predsjednik IDEA-e na temu pedagoških promjena, Chua Soo Pong o kineskoj operi te Frank Katoola iz Ugande. Večernja predavanja kretala su se u širokom rasponu tema, od glazbe, jezika i pokreta do uloge odgojne drame u obrazovanju za 21. stoljeće. Društveni događaji uključivali su zabavu dobrodošlice priredenu nakon otvorenja kongresa, razgledavanje dvorca te mađarsku večer uz degustaciju vina. No treba spomenuti i svakodnevna (i svakonoćna) spontana okupljanja sudionika koja su također do-prinijela dobroj atmosferi i međusobnom zблиžavanju. Vrlo važan događaj bio je i potpisivanje ugovora o suradnji između AITA/IATA-e i IDEA-e koji treba do-prinijeti ostvarivanju zajedničkih ciljeva koje te dvije organizacije imaju.

Iskustvo boravka na ovom Kongresu za mene je bilo vrijedno i značajno jer sam naučila puno stvari koje će moći koristiti u svom dramskom radu te zato što sam provela krasne trenutke u druženju s ljudima koje sam već prije poznavaла, kao i s onima koje sam ovom prilikom tek upoznala. Nadam se da će ovakvih prigoda biti još mnogo jer one sve sudionike obogaćuju dvostruko: kao profesionalce u svom poslu i ne manje važno – kao ljude.

Autorica je odgojiteljica-savjetnica i dramska pedagoginja, ravnateljica Dječjeg vrtića Vjeverica u Puli.

Moja skupina

Burgenland

Prizor s radionice

PORTRET

DRAMSKI ODGOJ UČI ŽIVJETI

Jadranka Radetić-Ivetić (1959), učiteljica razredne nastave i dramska pedagoginja, živi i radi u Puli, gdje je odrasla i školovala se. Od 1995. voditeljica je školskih dramskih družina. Autorskim predstavama postizala je zapažena priznanja na Hrvatskim školskim susretima Lidrano i na Susretima kazališnih amaterskih grupa. Osim kroz vlastiti rad, dramskopedagoško iskustvo stjecala je na mnogobrojnim seminarima u organizaciji HCDO-a i drugih udruga te u novigradskoj Školi stvaralaštva. Osmišljava i održava seminare namijenjene prvenstveno učiteljima, ali i svima onima koje zanima kreativni rad s djecom. U Školskim novinama objavila je niz članaka u kolumni *Dramski odgoj*. Na Međunarodnom kazališnom festivalu mladih (MKFM) u Puli bila je jedna od voditeljica radionice Istarske štorice. Voditeljica je najmlađih skupina Dramskog studija Istarskog narodnog kazališta u Puli za koje režira nekoliko autorskih predstava. 2007. bila je urednica i suautorica našeg priručnika „*Igram se, a učim!*“. Osim dramskih tekstova za djecu, piše poeziju i bavi se slikarstvom.

Nikad nisam razmišljala o svom životnom putu, a ni o ključnim točkama tog puta ili smislu života.

Jednostavno živim, tu sam. Mnogo radim, bavim se mnogim stvarima i vjerojatno zbog toga i nemam vremena razmišljati. Naime, ja sam osoba kojoj nikada nije dosadno. Djatinjstvo sam provela u mjestu pokraj Pule, gdje je moj otac radio kao učitelj te smo živjeli u školskom stanu. Život učiteljeve kćerke i ostale djece tog mesta često se nije podudarao. Djeca moje dobi imala su druge obvezе. Nedostajalo mi je druženje, mnogo sam čitala, a često sam se u hladovini borova velikog školskog dvorišta igrala sama. Kada se mislima vratim u to doba, znam da su te igre bile izrazito dramske, da sam ne prestano izlazila i ulazila u uloge, da sam imala jaku sposobnost zamišljanja.

Ljubav prema dramskom stvaralaštvu došla je sasvim slučajno. Kasno sam dobila stalni posao u školi i na početku rada imala sam mogućnost izbora izvannastavne aktivnosti, a kako sam likovnjak, odabrala sam likovnu grupu. Pored ostalog, u jednom času napravili smo i ginjal lutke, a budući da nije bilo nikoga tko bi ih animirao, prihvatile sam se zajedno s djecom tog posla. Premda se nikada do tada nisam bavila dramskim stvaralaštvom, nakon toga, kod sljedećeg odabira izvannastavne aktivnosti, dileme više nije bilo i pozdravila sam se s likovnom grupom vjerojatno zauvijek. Napravih tako dvije scenske igrice: prvu za prievedbu, a s drugom me uputio na Lidrano. Već na gradskim susretima padosmo. Komisija koja se sastojala od kolegica iz nekih drugih škola imala je samo primjedbe na naš uradak i to me

jako naljutilo. S obzirom da sam vrlo uporna i inatljiva, ako mislim da sam u pravu, već sam se tog trenutka odlučila sljedeće godine pojaviti s djecom na istom mjestu. Naravno, sljedeće godine i još nekoliko uzastopnih sve se promjenilo na bolje.

Nakon prvog uspjeha na Lidranu, prijavih se na Novigradsko proljeće. Svrstali su me kod Ines Škuflie - Horvat. Kako se nas dvije poznajemo iz srednje škole, u početku mi je to bilo neugodno, jer sam znala da Ines zna kako u vrijeme srednjoškolskih dana nisam pokazivala nikakav interes za dramsko stvaralaštvvo. Ali sam ubrzo shvatila da Pula, u vrijeme našeg školovanja grad bez kazališta, tada nikome ništa nije pružila. Nakon toga sam se opustila i uživala u svakoj radionici, bilo da je radionicu vodila Ines, Vlado Krušić ili neki drugi domaći ili strani dramski pedagog.

Svaka radionica u organizaciji HCDO-a ili MKFM-a za mene je bila izuzetno iskustvo, a s obzirom da me osobito privlači procesna drama, istakla bih dr. Allana Owensa, sa Sveučilišta Chester u Engleskoj, karizmatičnu osobu, koji je na MKFM-u održao radionicu o planiranju procesne drame.

Dramsko stvaralaštvvo je bitan dio procesa odrastanja. Nažalost, još uvijek postoji nepisano pravilo da djatinjstvo i igra postoje do polaska u školu i da ulaskom u školsku zgradu igru treba pustiti pred vratima. Sedmogodišnjaku to može izgledati vrlo složeno. Odjednom, preko noći, treba bez posebnog razloga postati nešto drugo i k tomu na leđima nositi tešku torbu. Dramski odgoj i njegovo uključivanje u nastavni proces pomaže u početku školovanja, jer dobro osmišljen rad može prijelaz iz vrtića u školu učiniti neprimjetnim, važan je za stvaranje pozitivnih odnosa u skupini, ublažava osjećaj nezadovoljstva, doprinosi radosnom ozračju i pomaže u svladavanju nastavnih sadržaja. Kao što smo već mnogo puta rekli, dramski odgoj uči živjeti, a ima li u životu čovjeka važnije stvari od vježbanja življenja?!

Proces dramskog rada i stvaranja jednako je važan kao i konačan scenski rezultat. Osmijeh i zadovoljstvo koje se vidi na licima djece tijekom dramskog rada i mene jako raduju i motiviraju.

Pet punih sati rada u dramskom studiju prođu mi neprimjetno. Što se konačnog scenskog rezultata tiče, lijepo je na kraju pokazati nešto dobro, a s obzirom da sam estet, važan mi je i neki popratni materijal – lijepo pozivnice, zgodan letak ili dobar plakat kao najava neke predstave

ili prezentacije rada. Najvažniji učinak je, ponavljam, svakako onaj koji sam nazvala „vježbanje življenja”.

Kako sam se odlučila biti urednica našeg priručnika? Jednostavno. Nisam znala što me zapravo čeka! Sada znam i ne bih pristala. Ali mi sada, kad je sve gotovo, nije žao što sam na njemu radila.

Priručnik je veoma opsežan. Za sređivanje i slaganje dyjesto sitno tiskanih stranica trebalo je odvojiti mnogo sati, noći, praznika. Sa svojih pet suautorica sam se susrela samo prije početka pisanja priručnika. Tada smo podijelile posao tako da svaka od nas bude zastupljena podjednakim brojem jedinica određenog predmeta i razreda. Kasnije se sva komunikacija nastavila elektronskom poštom. Nakon što je prvi oblik priručnika već bio gotov, iskrisnuo je problem. Uveden je HNOS, zbog čega su neke naše jedinice iz prvog razreda otišle u drugi, iz drugog u treći, iz trećeg u četvrti, ali i iz četvrtog u peti razred. Tako je naš potpuno sređeni materijal preko noći postao sličan rupičastom siru. Ponovno je trebalo sve provjeriti, nešto prebaciti, drugo izbaciti te nečime nadopuniti, a za to je trebalo vremena.

Škole su zadnjih godina mnogo više zainteresirane za dramske metode rada u nastavi i izvannastavnim aktivnostima. To kazuje i činjenica da je priručnik „Igram se, a učim!” nakon izdavanja dobio preporuku Agencije za odgoj i obrazovanje uz mišljenje da priručnik pruža velike mogućnosti učiteljima za sustavan i kvalitetan rad s djecom. Međutim, problem postoji, jer do učitelja još uvek ne dopire dovoljno obavijesti o mogućnostima dramskoga rada u nastavi. Veće mogućnosti za takvo što postoje otkada su se voditelji županijskih stručnih vijeća preustrojili, bolje organizirali te usustavili mreže voditelja. Oni doista redovito organiziraju stručne skupove, ali nažalost, rijetko s takvih stručnih skupova učitelji odlaze zadovoljni i obogaćeni novim iskustvima koji će im koristiti u radu. Naime, nakon niza osobno održanih dramskih radionica doista svi učitelji, kao i ostali sudionici, bili su vrlo zadovoljni onime što su im radionice pružile. Međutim, seminari ponuđeni školama, koje nije ponudila Agencija za odgoj i obrazovanje ili koji nisu organizirani od voditelja županijskih stručnih vijeća, najčešće ne dolaze do učitelja. Nažalost (ili na sreću), mišljenje učite-

lja je da kreativne radionice koje vode dramski pedagozi nude mnogo više od „službenih” seminara na kojima im je obveza sudjelovati.

Što bi trebalo poduzeti? I tko da to učini? Spomenut će primjer iz osobnog iskustva.

Nakon izdanja naše knjige „Igram se, a učim!” održani su istoimeni seminari u Zagrebu i Puli.

Na trodnevnom seminaru u Puli sudjelovala je i voditeljica županijskog stručnog vijeća za izvannastavne aktivnosti, inače profesorica hrvatskog jezika. Budući da joj se seminar svidio, dogоворile smo održavanje kreativne radionice namijenjene voditeljima raznih izvannastavnih aktivnosti. Radionicu sam nazvala „Ni od čega do nečega”. Krenuli smo različitim, ali ciljanim dramskim postupcima da bismo došli do znanstveno fantastične priče. Učitelji voditelji likovnih radionica izradili su scenografiju i kostime od priručnih materijala (novine, aluminijska folija), a voditelji glazbenih radionica istraživali zvukove kojima će improvizaciju upotpuniti. Na kraju smo sve napravljeno spojili u cjelinu. S obzirom na izuzetne kostime na kraju smo dotali i mogućnost teatra sjena. Sudionici su bili izuzetno zadovoljni, te smo odmah dogovorili sljedeći susret već za nekoliko mjeseci. Međutim, očito je da je do održavanja te radionice došlo sasvim slučajno. Da voditeljica županijskog stručnog vijeća slučajno nije bila sudionica prethodnog seminara, nje ne bi bilo. To ujedno govori da je HCDO previše samozatajnja udrugu. Morali bismo biti aktivniji u promicanju dramskog odgoja u školama. Na kraju, rekla bih ono što često priznam učiteljima na svojim radionicama: u istraživanje dramskog odgoja u nastavi nisam krenula zato što sam htjela biti bolja, zanimljivija, uspješnija učiteljica. Krenula sam zato što je, uključivanjem dramskog rada i igara u nastavu, meni postalo veselije, zanimljivije i zabavnije.

Priredio Vlado Krušić

BEZ SVEGA SE MOŽE, OSIM BEZ ZNANJA!

Valentina Lugomer, profesorica hrvatskoga i dramska pedagoginja, od 1996. članica je našeg Centra. Rođena u Mostaru 1967. od 1969. živi u Zagrebu gdje se školuje. Na Filozofskom fakultetu diplomira kroatistiku 1990. godine. Odmah potom, pa sve do danas, počinje raditi u osnovnoj školi kao učiteljica hrvatskog jezika. Uz redovni posao u školi Valentina je povremeno vodila dramskopedagoške radionice i lektorirala knjige i druge tekstove, pisala članke o dramskom odgoju u „Školskim novinama”, napisala nekoliko udžbenika, priručnika i kontrolnih zadataka za hrvatski jezik („Gdje žive riječi 5”, „Hrvatska jezična škrinjica 5”, „Hrvatska jezična škrinjica 6”, a u nastanku su i nova četiri udžbenika) te uredila i kao jedna od autorica supotpisala prvi sustavni hrvatski priručnik o dramskom odgoju u nastavi hrvatskog jezika („Zamisli, doživi, izrazi”).

U mojoj osnovnoj školi u Voltinom naselju dramsku je vodila Tea Odobašić. Grupa je bila vrlo uspješna na tadašnjim školskim smotrama. Putovali su i to nas je sve jako privlačilo. Tada još nisam bila u dramskoj, ali kad je učiteljica Mladenka Pribolšan osnovala novu dramsku, svi smo htjeli biti članovi, pa tako i ja. Ne samo zbog one prve dramske grupe, čiji su članovi bili školske zvijezde, nego i stoga jer je učiteljica Mladenka bila moja prva susjeda koja mi je bila vrlo simpatična. Premda sam bila beznadno loša: sramežljiva, pretiha, ukočena, nije me mogla ne primiti, jer sam bila kći njezine susjede s kojom je pila kavu. Ta je skupina, za što ja uopće nisam bila zaslужna, sve do mojeg osmog razreda redovito dospjevala na tadašnje republičke smotre. Naravno, i ja sam bila ponosna na to. Bilo je lijepo putovati, nastupiti u kazalištu. Sjećam se, tada sam prvi put u Šibeniku vidjela kazalište iza pozornice i uspjela se onđe neposredno prije nastupa izgubiti.

Nakon osnovne škole pa do fakulteta moj je gotovo jedini kontakt s kazalištem bilo gledanje kazališnih predstava, i to ne baš osobito često niti redovito. Ipak, postojao je jedan drugačiji izlet u kazalište - u Zagrebačko kazalište mlađih. U 3. razredu gimnazije čoporativno smo se, gotovo cijeli razred, upisali u Dramski studio ZKM-a k Zvjezdani Ladiki. To je potrajalo možda dvadesetak sati. Uglavnom, kako došlo, tako prošlo. Svi smo se upisali, svi se složno ispisali. Kasnije, na kroatistici, imali smo dva sata metodičke sa Zvjezdanom, da bismo, kao budući učitelji, vidjeli kako se vodi dramska grupa. Na fakultetu smo imali i kolegij Scenska umjetnost gdje sam saznala više o kazališnoj umjetnosti, što je potaknulo češće posjete i drugačiji odnos prema kazališnim predstavama.

Kad sam počela raditi u školi, morala sam odabrati koju će slobodnu aktivnost voditi. O vodenju literarne i novinarske grupe nisam baš ništa znala, a nije me baš ni zanimalo, a o recitatorskoj i

dramskoj umišljala sam da nešto znam, pa makar to bilo i na osnovi sjećanja iz osnovne škole, pa sam tako i odabrala. Danas znam da se više radilo o lijepim uspomenama iz osnovne škole, a da o radu s djecom u tim skupinama nisam gotovo ništa znala.

Nabadala sam po sjećanju - radila onako kako je naša učiteljica u osnovnoj školi radila, što je onda bilo dobro, ali danas... Pokušavala sam i radila krivo, i opet pokušavala, radila intuitivno, uz ono nešto znanja o kazalištu s kolegija Scenska umjetnost te na osnovu ideje o onome što bi trebalo nastati kao „predstava”. Uh, kad se sjetim. Napišem tekst ili pronađem neki igroka, dam ga djeci i onda ih tjeram da ga uče napamet i to onako kako ja hoću. A kod kuće u toj radoti pomazu mame i bake: „Hajde, lijepo izražajno... Ruke! Ruke! Pokaži gore nebo visoko...“ pa sve ispadne još ljepše i još pametnije. Isto je bilo i recitalima. Skrjam tekst od raznoraznih pjesničkih tekstova, što ponekad i nije ispalio sasvim loše, no onda bi nastale muke: kako do kvalitetnog recitiranja. A na Lidranu neki Krušić govori o nekakvoj neprozivljenosti, o neprirodnosti, o držanju i nedržanju vremena, o gesti koja dolazi iznutra... Pojma nisam imala o čemu priča. No ubrzo sam shvatila da to ne ide tako pa sam pokušala drugo. Sjetila sam se onog kratkog srednjoškolskog izleta u ZKM i onog jednog jedinog seminara metodike sa Zvjezdanom Ladikom, posudila njezine dotad objavljene knjige i njezinu vrlo praktičnu zbirku Dramske igre (na kartončićima) i počela iskušavati ono što sam onđe procitala. Mnoge su mi stvari bile nejasne, ali shvatila sam da s djecom moram krenuti od improvizacija i da tekst, predstava, sve ili skoro sve treba nastati tijekom takvog rada. I meni zvuči nevjerojatno da su tako dva naizgled beznačajna susreta sa Zvjezdanom mogla biti tako važna, no da toga nije bilo, moguće da bih odustala od vođenja dramske i krenula u neke sasvim druge vode. I tako sam, uz malo znanja

iz knjiga i malo intuicije sa svojom školskom dramskom grupom napravila dvoje-tri zgodne desetminutne predstave. Vlado Krušić video je te predstavice na Lidranu i 1998. pozvao me da u Učilištu ZKM-a radim kao honorarna dramska pedagoginja.

Bila sam prestravlјena. Tada sam jako malo znala o dramskom radu s djecom, no on je pitao zašto ja ne vjerujem u sebe kao što on vjeruje da ja to mogu raditi dobro. I pristala sam. Pokazalo se da mogu. Mjesec za mjesecom, godinu za godinom koristila sam svaku mogućnost da pohađam neku od dramskih radionica: prve kod Ines Škuflj-Horvat, zatim kod Krušića, onda skoro sve koje su se nudile. Time sam stekla ne samo znanje, nego i sigurnost. A u međuvremenu sam sve što sam naučila dijelila sa svojim polaznicima. Isprije, začudo, bilo lako. Mojim je polaznicima bilo sve zanimljivo i novo, a onda, nakon nekoliko godina, skužili su da im moje pohađanje radionica donosi nove igre, vježbe i tehnikе. Klinici ko klinici. Stalno traže nove senzacije. Veselili su se svakoj mojoj sljedećoj radionici jer bih uvijek s radionice došla puna ideja i kreativnog radnog elana. I ja sam mislila da će tako poboljšati svoj rad, no bila sam tek djelomično u pravu. Shvatila sam da prijeti opasnost da o njima postanem ovisna. Radionice su potrebne, one možda nude neke zgodne nove igre, ali to nije dovoljno. Bit nije u tome da polaznicima stalno nudim nešto novo, nego i da na onome što naslućuju pokušamo prodrijeti dublje. Mislim da je tada počeo moj ozbiljan rad u dramskom studiju. Naravno, nisam propuštala pohađati radionice. Uz Ines i Krušića učila sam u hodu od svih koji su od tada do danas u Hrvatskoj vodili dramske radionice. Osobito su me se dojmile radionice Tintti Karppinen, Rogera Chamberlaina, Juliana Boala i Luca Opdebeecka, Gorana Golovka, Jasenke Pregrad, no i od drugih, npr. Simone Dimitrov Palatinuš, Tanje Kirhmajer i Katharine Pongratz

dobivala sam nove spoznaje i inspiraciju. Osim toga, u ZKM-u sam imala uvid u rad ostalih dramskih pedagoga te sam kroz njihove godišnje produkcije mogla vidjeti što i kako oni rade.

Uz to, u školi sam nastavila voditi dramsku grupu, ali me je sve manje zanimalo nastupiti na Lidranu i doći na državni susret. Bilo je i toga, ali prestalo je biti najvažnije. Vidjela sam da mi je u dramskom radu od samog uratka važnije odgojno djelovanje, osobito zato što su u školsku dramsku skupinu uključena djeца vrlo različitih sposobnosti i potreba. Ponekad dolaze iz želje za nastupom, ponekad radi druženja i zabave, katkad jer imaju probleme koje žele riješiti. Počela sam najvažnijim u radu smatrati odgojnju komponentu: kad dijete koje se boji reći dvije riječi pred vlastitim razredom na dramskoj počne komunicirati pa to prenese u svoju svakodnevnicu, kad dijete koje je zbog problema u socijalizaciji i delikventnog ponašanja promijenilo četiri škole počne surađivati i poštovati pravila, kad dijete koje muca u dramskoj igri, u ulozi, prestane muncati, kad skupina osvijesti što je zlostavljanje i kako ga preduhitriti ili kako se protiv njega boriti, kad svakodnevno iskustvo imaju s

kim i gdje podijeliti, kad se mogu do sita zajedno poigrati bez igračaka i računala, kad izvedu dobru improvizaciju ili stvore dramsku etidu i zbog toga se osjećaju zadovoljno i ponosno, kad svi zajedno osjećamo da jedni drugima pomažemo, da radimo nešto lijepo, drugačije, nešto što je vrlo različito od svakodnevnice, a ipak s njom čvrsto povezano... Lijepo je i kad nastane zgodna predstava, kad djeca imaju priliku nastupiti, no bez odgojne komponente, koja se prvenstveno ostvaruje tijekom rada, to je, po mojem mišljenju, besmisleno, a i nije moguće s djecom dobiti zadovoljavajući uradak.

Mnogo od onoga što me zaokupljalo u radu u dramskom studiju pokušala sam primijeniti i u nastavi u školi, naravno u skladu sa svrhom i ciljevima nastave

hrvatskoga jezika. Vidjela sam da moji učenici mnogo radije usvajaju sadržaje ako su im na primjereno način prezentirani, a to je kroz dramski odgoj bilo nesumnjivo mnogo lakše. Tako je počela rasti ideja da se svojim znanjem o dramskom odgoju mogu učinkovito služiti u nastavi. To je bio korijen knjige *Zamisli, doživi, izrazi*. Vjerujem da su sličnim putem i ostale suautorice te naše knjige došle do svojih spoznaja o korisnosti dramskog odgoja u nastavi.

Dramski rad u redovnoj nastavi je sličan dramskom radu u dramskoj grupi, jedino što se modificiraju nastavni zadaci. Uz obrazovne zadatke primjenom dramskih metoda moguće je i kvalitetnije ostvarivanje odgojnih i funkcionalnih zadataka, djece su opuštenija, veselija, otvorenija i za suradnju i za usvajanje

znanja. Često mislim kako sam sretna što sam odabrala biti učiteljica hrvatskoga jezika i što imam sreću istovremeno se baviti dramskim odgojem. To je vrlo sretna kombinacija poziva. Mislim da je to dobro za učenike, ali i za mene je vrlo poticajno. Jedino je katkad u redovnoj nastavi teško ne pustiti djecu da se i dalje igraju kad se mora prijeći na neku drugu metodu.

Neki misle da se dramski rad u školi bitno razlikuje od dramskog rada u dramskom studiju, no nema znatnih razlika. U dramsku grupu u školi, kao i u Zagrebačko kazalište mladih dolaze djeца koja to sama žele. Nisu birana po sposobnostima, jedino je možda u školskoj grupi nešto više djece koja imaju nekih razvojnih poteškoća jer se takva djeca

u školi lakše odvaže upisati na dramsku grupu, a za dječe kazalište možda i ne znaju ili se ne odvaže upisati misleći da je to samo za odabранe, Bogom dane talente. Katkad su potaknuti na rad u dramskoj grupi u školi jer iz redovne nastave poznaju učitelja koji vodi dramsku i on ih može ohrabriti da se uključe u rad. I materijalni uvjeti su slični, osim što se u kazalištu ipak na kraju nastupa u kazališnjem prostoru nego u školi. Sami satovi u Zagrebačkom kazalištu mladih održavaju se u prostorijama koje su jednakve veličine ili manje od učionica, i uz to s oskudnim sredstvima za rad. No ta sredstva i nisu zapravo nužna.

Kad sam imala već prilična iskustva u radu u školi, gdje sam, između ostalih metoda, primjenjivala i dramske metode u nastavi hrvatskoga jezika, povezala

sam se s kolegicama koje su također primjenjivale dramske metode i dogovorila da ono što radimo stavimo na papir i podijelimo s drugima. U trenutku kad smo se prvi put sastale radi dogovora o budućoj knjizi, imala sam, a vjerujem i druge suautorice, pune ladice, kutije, fascikle, rokovnike i računalo igara, vježbi i tehniku i njihovih primjena u nastavi. Rad je tekao

nekako ovako. Popisale smo nastavne jedinice iz hrvatskoga jezika po nastavnim područjima i razredima te dramske igre, vježbe i tehnikе koje želimo opisati i obraditi tako da se vidi kako ih primjenjujemo za obradu odabranih nastavnih jedinica. Dogovorile smo i osnovu koncepcije, metodologiju rada i druge pojedinosti potrebne da rukopisi budu što ujednačeniji. Dok smo mi pisale, na snagu je stupio HNOS i novi nastavni plan i program. To je zakompliciralo rad na knjizi. Trebalo je neke jedinice prebaciti iz razreda u razred, mnogo jedinica napisati iznova, preoblikovati, uskladiti. Dosta posla. Kad se još uzme u obzir da nas je u autorskom timu bilo osam, plus Vlado Krušić kao urednik edicije, plus Ozana Iveković kao izvršna urednica, plus dvije recenzentice: Ines Škuflie-

Horvat i Karol Visinko, koje isprva, moram reći opravdano, nisu bile baš sasvim zadovoljne rukopisom, eto posla za tri godine! Toliko je i proteklo od prvog dogovora do objavljivanja knjige. Kad je Kruška ponovno zvao gđu. Visinko da je zamoli da ponovno pročita rukopis i napiše recenziju, rekao joj je da se sve odužilo jer sam se ja udala i rodila dijete. Ha! Baš! Pa da nije bilo trudnće koju sam provela kod kuće i rodiljnog tko zna bih li uopće našla vremena i snage doraditi našu knjigu! I ne samo to: moje su kćeri, i jedna i druga, moji poticaji u svemu što radim, uvijek su mi u mislima: zamišljam za njih humanije i sretnije društvo.

Muslim da danas nema ozbiljnih prepreka da se dramski pedagoški rad odvija u školi - i kao slobodna aktivnost i kao metoda rada. Nedostaje znanje - učitelji zasad nemaju priliku za sustavno dramskopедagoško obrazovanje. No oni koji su iskoristili priliku da steknu znanje o tom području na radionicama, muslim da danas primjenjuju to znanje i da je to u njihovim školama ne samo dopušteno, već i poželjno. Oni koji o tome žele učiti, a nemaju zasad priliku pohađati radionice, sada imaju nekoliko knjiga na hrvatskom o toj temi. Osim navedenoga, muslim da u redovnoj nastavi ne bi trebalo biti poteškoća. Kad se omogući da svi učitelji steknu znanje o dramskoj metodi kao jednoj od metoda nastave hrvatskoga jezika, svi će učitelji moći i smjeti voditi učenike do znanja primjenjujući i tu, vrlo zabavnu i plodonosnu metodu. Za takvo što bilo bi nužno omogućiti učiteljima barem minimalno dramskopедagoško obrazovanje. Sadašnji bi učitelji trebali dobiti mogućnost pohađanja ciklusa radionica od barem 70 sati - jednog semestra, a isto toliko trebali bi dobiti i studenti - budući učitelji. HCDO ima razrađen sustav stjecanja dramskopедagoških zvanja koji danas

vrijedi samo unutar udruge. No taj bi sustav mogao biti početak daljeg razvijanja dramskog odgoja u Hrvatskoj. Kad bi Ministarstvo obrazovanja uvelo dramskopедagoško obrazovanje učitelja, moglo bi, dijelom, preuzeti i sustav vrednovanja HCDO-a. Dakle, učitelj koji bi se želio usavršavati, ne bi to činio pod prisilom, nego sa željom da stekne status dramskog voditelja, pedagoga ili mentora, s mogućnošću upisa zvanja u radnu knjižicu, odnosno certifikat za izvođenje dramskopедagoškog rada. To mi se čini boljim nego nametnuti svim učiteljima da moraju proći određene radionice. Tko želi, njemu certifikat, tko ne želi, njemu sažeta radionica od osam sati. Obavezna. Pa neka onda odluči hoće li proći cijeli ciklus obrazovanja ili ne. Ako bi dramski odgoj jednom postao i redovni predmet za učenike, oni koji bi stekli status dramskog pedagoga, bilo spomenutim ciklusom radionica ili na matičnim fakultetima, možda bi mogli izvoditi samo nastavu toga predmeta i voditi dramsku kao slobodnu aktivnost. No o tom-potom.

Muslim da je drugačije sa slobodnim aktivnostima. Učitelji su potplaćeni. Učitelju s punom satnicom rad s dramskom družinom ne ubraja se u tzv. „neposredni rad s učenicima”, nego u tzv. „ostala zaduženja“. Stoga učitelji često nemaju baš mnogo volje na dramsku družinu trošiti više od jednog sata tjedno koliko im je obično u službenom zaduženju, što je oko 35 sati godišnje, ne računajući pripremu bez koje dramski sat nije moguće kvalitetno izvesti. Svatko tko je ikad vodio dramsku družinu dobro zna da je 35 sati jedva dovoljno za pripremanje jednog skromnog scenskog uratka, a gdje su dramski satovi s igrama, vježbama i tehnikama kojima se učenici pripremaju za rad na budućoj predstavi, gdje je vrijeme za pripremanje školskih priredaba, gdje je vrijeme za pripremu? Ovako,

s 35 službenih sati često se događa da učitelj u svojem slobodnom vremenu još barem toliko sati radi s djecom i još toliko na pripremama satova. Kad bi učitelj imao za svaku dramsku grupu koju vodi, jer katkad ih vodi i više u jednoj školi i jednoj školskoj godini, barem 70 sati godišnje, mogla bi se izvesti čuda. To je prava riječ. Trebalo bi se dogoditi čudo pa da bude moguća takva satnica. E, tako bi se dalo raditi. No nema novca. Zasad. Valjda će jednom biti. Možda onda kad društvo shvati da rastući kriminal, psihološki problemi pojedinaca, ekološki problemi pa i ekonomski imaju veze s odgojem. Možda ne možemo odgajati odrasle, ili to možemo činiti vrlo neznatno, no zato možemo odgajati djecu. A tomu može doprinijeti, između ostalog, i dramski odgoj. Barem kao slobodna aktivnost koja je učitelju u potpunosti plaćena, ako već ne i kao poseban predmet. No time opet dolazimo u sferu čudesnog - zasad o tome možemo samo sanjati.

Kao najveću pomoć u radu doživljavam znanje: radionice i knjige. Ne bi loše došao ni novac za opremanje dramskog studija, za glazbene materijale, za kostime, scenografiju, najam prostora za predstave, ali u stvari, bez svega toga se može, osim bez znanja.

Mislila sam za kraj reći nešto pametno, kao - radite, budite aktivni, plaćajte članarinu, čitajte knjige, budite ovakvi i onakvi... Umjesto toga, radije poruka prijateljima, mnogima koje ne bih upoznala da nije dramskog odgoja i koji mi danas nedostaju jer ih rijetko viđam. Lijepa su to vremena bila kad smo se družili na radionicama i na Lidranu. A da nešto smislimo za neko ljeto, negdje na nekom lijepom malom otoku, povedemo djecu i malo radioničimo, malo se kupamo. A djecu čuvamo na smjene?

Priredo Vlado Krušić

TEMA

Ozana Ivezović

NAŠIM NAJMLAĐIMA

U ovom broju *Dramskog odgoja* bavimo se dramskim radom s predškolskom djecom. Zašto? Zato jer se o toj temi ne zna i ne piše dovoljno, a vrlo je važna jer iskustva koja dijete stekne u ovom periodu, tvrde stručnjaci, bitno određuju odraslu osobu. Upravo dramski odgoj može bitno doprinijeti razvoju predškolskog djeteta, a dijete će se dramskim aktivnostima veseliti i rado u njima sudjelovati jer ga one tako neodoljivo podsjećaju na igru koju toliko obožava.

Autorice svih tekstova u ovom tematu bave se predškolskom djecom bilo da rade u dječjim vrtićima, ustanovama za djecu s posebnim potrebama, centrima za kulturu ili dramskim studijima. U svojim su prilozima, svaka na specifičan način, otkrile male tajne svoga uspjeha, ali i pokazale silnu ljubav prema svom poslu i prema djeci s kojom rade bez čega bi taj uspjeh, dakako, izostao.

Svetlana Gotovina govori o mogućnostima dramskog odgoja sa pojedinim

skupinama unutar predškolskog uzrasta temeljeći svoj tekst na bogatom profesionalnom iskustvu, ali i stručnim znanjima koja kontinuirano i vrijedno stječe.

Ksenija Rožman, Sonja Putinja i Ana Krčar – Veličirović predstavljaju svoj pristup dramskom radu sa predškolcima baveći se također i općim obilježjima takvoga rada onako kako ga one vide, a u skladu sa vlastitim znanjima i iskustvima.

Renata Šimac i Maša Basara te Vanja Zanze bave se jednim vrlo specifičnim oblikom dramskog rada, a to je procesna drama. Iznose svoje viđenje procesne drame i njezine primjene u radu s predškolskom djecom dajući i primjere procesnih drama koje su same osmisle i provele.

Jadranka Kastrati te Nataša Knežević, Suzana Matošević i Hanija Perkov opisuju svoje projekte koje su provele s djecom u dječjim vrtićima u kojima rade, koristeći pritom dramski ili lutkarski izraz.

Katarina Đurić i Loretta Morosin rade s djecom s posebnim potrebama, pa tako

i s predškolskom djecom s posebnim potrebama. Loretta Morosin govori o kreativnom radu s djecom koja bolju od cerebralne paralize, a Katarina Đurić iznosi svoja iskustva u korištenju dramskih postupaka u rehabilitaciji govora.

Ines Škufljic – Horvat opisuje program odgojnog kazališta namijenjenog predškolskoj djeci. Radi se o kazališnom obliku u kojem publika preuzima uloge te aktivno, u suradnji s glumcima, sudjeluje u stvaranju dramskog svijeta.

Slučaj je htio da je upravo u vrijeme dok smo pripremali ovaj broj izašla knjiga Mire Perić Kraljik, kazališne glumice i profesorice na Učiteljskom fakultetu u Osijeku, *Dramske igre za djecu predškolske dobi*. Stoga ćete na kraju našeg temata naći prikaz toga priručnika iz pera Vaše urednice.

Nadam se da ćete uživati u našoj temi i našim tekstovima baš kao što smo i mi uživale pripremajući ih za Vas.

Svetlana Gotovina

DRAMSKI ODGOJ I PREDŠKOLSKO DIJETE – ŠTO, KAD I KAKO

Pojam *predškolsko dijete* odnosi se na uzrast od rođenja djeteta do polaska u školu. Ovo razdoblje razvoja čovjeka karakterizira snažna **potreba za ljubavlju i pripadanjem**, čije zadovoljavljavanje znatno utječe na doživljaj svijeta, emocionalni razvoj i razvoj karaktera, koji je okosnica onoga što jesmo kao *odrasli ljudi*.

Stoga je suština rada u našim vrtićima pružiti djetetu sigurnost i stabilnost, svest da je voljeno i zaštićeno, podršku i utjehu, prijateljstvo s odgajateljem te ugodu i zabavu. Sve je ovo preduvjet da dijete ostvari napredak na svim poljima razvoja.

Emocionalni razvoj bazira se na odnosu koji dijete ima sa odraslim osobama (stupanj povjerenja i privrženosti, količina pažnje i posvećenosti koju treba), zatim na odnosu sa vršnjacima (kakvo mjesto u skupini zauzima) i odnosu prema samom sebi (doživljavanje, interpretiranje i reagiranje na poruke iz okoline, suočavanje sa vlastitim osjećajima i odgovornostima). Baza emocionalnog razvoja već je postavljena u obiteljskom kontekstu (i genetskom nasljeđu), i to svaki iskusniji odgajatelj/stručni suradnik prepoznaće u djetetovom samoiskazivanju što potvrđuje potrebu individualiziranog pristupa.

Socijalni razvoj i vještine društvene kompetencije baziraju se na svakodnevnoj interakciji djeteta sa društvenim okruženjem (posebno sa vršnjacima) i sa načinom na koji se ta interakcija ostvaruje (velike su mogućnosti pozitivnog djelovanja unutar vrtićkog programa), i bez obzira što se stječu od samog početka, u najmlađoj dobi nisu karakteristika dječje komunikacije sa svijetom (egoistična faza).

Spoznanji razvoj ima svoju bazu u sve му što okružuje dijete (materijalno, prirodno, duhovno) i potrebno je dozvoliti, ponuditi, omogućiti, pomoći i veseliti se učenju novoga na onaj način koji je

djetetu dostupan i potreban za razumijevanje svijeta.

Tjelesni razvoj zasniva se velikim dijelom na genetskim i tjelesnim predispozicijama, zatim zdravim navikama brige o samom sebi i svijesti o fizičkim потребама, čije je upoznavanje i prakticiranje dio svakodnevne provedbe u predškolskim ustanovama.

Da bismo bolje doživjeli specifičnosti svakog dobnog uzrasta predstaviti ćemo ih kroz **tri razvojna slijeda odrastanja**, koja se u predškolskom sustavu i koriste kao okosnica u primjerenom planiranju i provedbi programa, a u kojima su dramski postupci i igre na različite načine zastupljeni.

1. Djeca u drugoj i trećoj godini života najmlađi su polaznici naših ustanova. Dolaze u vrtić sa tugom i stresom (period adaptacije i odvajanja od roditelja), prihvataju i prilagođavaju se novim uvjetima života, te počinju sa igrami otkrivanja, istraživanja i učenja. Dok su još mala (za dvogodišnju djecu koristimo i izraz *bebę*) dovoljno im je da osjećaju da ih odgajateljice vole i da ona vole njih, veoma im je potreban fizički kontakt (maženje, držanje u krilu, nježni dodiri i poticaji) i *čista* komunikacija (uskladenost verbalne i neverbalne poruke) kojom dobivaju prve informacije o vlastitim emocijama i očekivanjima odraslih (*zrcaljenje*, facijalna ekspresija, tonovi i glasovi). U ovom periodu dijete svladava elementarne životne vještine (uspravlja se i hoda, uspostavlja kontakt i počinje govoriti, regulira svoje fiziološke navike) i stoga se rad temelji na odnosu *jedan na jedan* ili aktivnostima u manjim grupicama kroz koje pratimo individualni tempo razvoja, interes i usmjerenje te koristimo svaku prigodu koju prepoznamo za poticanje izražavanja vlastite osobnosti.

Igrice koje su zabavne i korisne, a izazivaju dječje sudjelovanje su:

- igre prstnim lutkama (djeca uživaju pratiti sadržaj, dodirivati lutku)
- elementarne imitativne radnje (oponašanje poznatih situacija iz bliskog okruženja)
- sve igre sa motoričkim zadacima (trčanje, skakanje, provlačenje, penjanje) i jednostavne glazbeno pokretne igre
- slušanje priča i gledanje slika, listanje slikovnica i imenovanje likova (prepoznaju životinju po glasanju)

• pjevanje pjesmica, brojalica i ostalih ritmičkih formi što je prirodn i spontani poticaj ponavljanju, kretanju i plesu te postizanju radosnog osjećaja kod djeteta

2. Djeca u četvrtoj i petoj godini života pripadaju nekada zvanoj *srednjoj grupi* predškolskog uzrasta, a danas se čuje i termin *prijelazna* budući da je ovaj period zaista razdoblje koje povezuje prethodni uzrast sa nadolazećom fazom razvoja. Dijete u ovim godinama svladalo je većinu potrebnih navika i vještina za brigu o samome sebi, razvilo govor i uspostavilo komunikaciju sa okolinom. Također posjeduje iskustva raznovrsnih situacija, događaja i odnosa, dovoljno poznaje svijet i okruženje vrtića da bi se osjećalo slobodno i nesputano u svom izražavanju. Stoga su ovakve skupine najčešće najbučnije (puno pričaju sami sa sobom i drugima; glasni su), sa dinamičnim procesom izmjene igara i aktivnosti (pažnja im je vrlo kratko usmjerena na jednu aktivnost), sa velikom količinom materijala i sredstava koje koriste u igri i sa učestalim konfliktima i razmiricama koji se pojavljuju u dječjim odnosima (još uvijek se doživljavaju centrom – ego i još uvijek su u procesu učenja vještina primjerenog ponašanja).

Ali, zato su najiskreniji i najzanimljiviji (najviše *bisera* prikupimo upravo od ovog uzrasta), njihova spontanost i prirodnost pružaju mogućnost poticanja i provedbe aktivnosti sa dramskim elementima, a u kojima već naziremo izražajnost (uživanost, tjelesna i glasovna interpretacija) i značenje (osobni osjećaj, opuštenost) dječjeg sudjelovanja u njima:

- sve igre oponašanja, posebno vole uloge životinja (od jednostavnih zadataka do uspostavljanja odnosa među likovima)
- simboličke igre (imitiranje različitih životnih situacija – obitelj, liječnik, frizer, trgovine, kafići) pomoću kojih otkrivamo dječje viđenje svijeta
- male dramatizacije (stihovi, priče, pjesme)
- igre sa lutkama (uživaju slušati i odgovarati na pitanja lutke, doživljavaju je potpuno stvarnim likom)
- posjete kulturnim ustanovama (kazalištu, kino projekcijama)
- elementarne grupne vježbe i igre

3. Djeca u šestoj i sedmoj godini predstavljaju najveći potencijal za plodon rad i postizanje kreativnih i kvalitetnih rezultata u svakom području. Ako dijete ove dobi usporedimo sa *bebom*, možemo reći da je ono prevaililo veliki put i da ispred sebe imamo ravnopravnog sugovornika, skoro dovršenu ličnost sa izgradenom slikom o sebi i diferenciranim specifičnostima. Djeca ovog uzrasta su emocionalno i socijalno vrlo stabilna, imaju razvijene mehanizme učinkovite komunikacije s okolinom, tjelesne i intelektualne sposobnosti znatno su im uznapredovale (doslovno *upijaju* iskustva i spoznaje) i u potpunosti su spremni i vole organiziran rad i vođenje. Ovo je idealno vrijeme za prepoznavanje afiniteta i sklonosti djece, za početak bavljenja specifičnim aktivnostima (ples, gluma, sviranje, strani jezici) koje su sve češće prisutne u dječjim vrtićima uz redovne programe, za sudjelovanje u različitim vrstama privatnog okupljanja (organizirane proslave rođendana, međusobno posjećivanje i druženje) zbog njihove velike potrebe za prijateljstvom i pripadanjem grupi ili kolektivu. Rad na razvoju pozitivnog sustava vrijednosti također je moguć i koristan budući da u ovoj dobi djeca posjeduju sposobnost razumijevanja i izgradnje stavova i suda o pojавama u okruženju (a kako vole imati priliku za njihovo izražavanje).

Djeca ove dobi također snažno **osjećaju moć**. Prilike za zadovoljavanje potrebe za moći učestale su tijekom dana. Ta djeca dobro poznaju procese u vrtiću i uživaju u obavljanju korisnih zadataka i pomaganju odgajatelju, veoma su uvažavani od ostale djece u vrtiću koja ih slušaju, status im je bez iznimke povlašten.

Dramski odgoj u ovakvim skupinama primjenjiv je u gotovo svim oblicima, metodama i tehnikama:

- većina vježbi zagrijavanja i kretanja
- većina vježbi koncentracije, suradnje i podrške koje se koriste u dramskom radu
- igranje uloga i ulazak u različite likove
- igre (fizičke, gorovne, pantomima) i igrokazi
- vođena mašta (zamišljanje)
- rad u manjim grupama na istovremenim, različitim zadacima
- scenske i dramske improvizacije/ slobodne i vođene
- forum kazalište

- pisanje, crtanje, zvučne slike
- animacija lutke
- javno predstavljanje i dramske izvedbe pred publikom

Ukoliko se provodi u kontinuitetu i na osmišljen i kreativan način, možemo sa sigurnošću tvrditi da ćemo postići ostvarenje svih zadaća dramskog odgoja, pripremiti dijete na prijelaz u novo školsko razdoblje i nastavak dramskog izražava-

nja, koji jednog dana može postati i njihov životni i profesionalni izbor.

Autorica je odgajatelj – savjetnik i dramska pedagoginja, ravnateljica Dječjeg vrtića Vjeverica u Puli.

Ana Krčar-Velimirović IGROM DO PREDSTAVE!

Odgajatelj sam po struci i zaposlena u vrtiću trideset godina. Od samih početaka, uz redoviti rad s djecom, bavila sam se lutkarstvom i dramskim odgojem. Osnovala sam lutkarsku skupinu koja je s manjim prekidima radila do prošle godine. Nakon 1997. godine, po završetku dvogodišnje edukacije u sklopu Studija Belam „Stručno-kompetentna i osmišljena provedba dramskog rada s djecom u vrtićima tijekom godine dana“ započinje moj rad s djecom predškolske i mlađe školske dobi u dramskim skupinama u matičnom vrtiću i u Društву „Naša djeca“ u Varaždinu. Program je verificiran pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa.

Od listopada 2008. u novo osnovanom Kazališnom studiju mlađih Hrvatskog narodnog kazališta u Varaždinu vodim dvije skupine djece: mlađu, u dobi od pet godina do polaska u školu, i stariju s učenicima prvog i drugog razreda osnovne škole. Većina djece bila su redoviti polaznici igraonice najmanje tri do četiri godine, a neka i dulje, a dvije djevojčice čak su sedam godina zaređom bile upisane u igraonicu.

Motivacija kod upisa je različita: neka su djeca zaljubljenici u priče i slikovnike, neka djeca stalno glume pred ukućanima, druga su saznala od prijatelja da idu pa bi to i oni htjeli, ili su ih privukle naše produkcije. Upisuju se i djeca koja imaju određene poteškoće u govornom izražavanju i socijalizaciji (upisuju se po preporuci logopeda ili pedagoga). Rad s malim brojem djece u skupini stvara voditelju uvjete da se sa svakim djetetom pozabavi prema njegovoj potrebi i da mu kroz moštvo raznovrsnih igara i vježbi omogući izraziti svoju kreativnost te ujedno postići napredak u govornom, spoznajnom i socijalnom razvoju.

Osnovno o radu dramskog pedagoga

Za mene, osnovno u radu dramskog pedagoga s djecom predškolske dobi jest

Djeca u malim skupinama oblikuju kuhinjski stroj (mikser). (DV Graberje, 2008)

Javni nastup za Dane cvijeća. Princ (lijevo) upravo poljupcem oživio Snjeguljicu i pozvao je na vožnju romobilom. (Društvo „Naša djeca“ Varaždin, 2008)

osluškivanje i prepoznavanje njihovih interesa te na osnovu toga odabiranje teme koje će zajedno s djecom obraditi. O tome ovisi i hoće li to primjerice biti pogled u svjetove iz njihove okoline (ljetovanje, zimovanje, sukobi, ljubavi, nestala igračka, djevojčica s kojom se nitko ne želi igrati, glazbena škola, mu-

zej itd.), ili će to biti pogled u svjetove iz dječje mašte (vlasnik cirkusa, Patuljak Cinculjak, Djed Mraz, stanovnik planete Eko, Školjka bisernica i sl.), ili motivi nekih priča (Maca Papučarica, Tvrdoglavu mače, Riba srebrnih boja i dr.) Važno je da taj prostor bude otvoren za razvoj radnje i za mogućnost gradnje

Dramska pedagoginja u suradji s djecom u procesnoj drami prikazanoj roditeljima. Djeca su sama birala maske, što je poslužilo za oblikovanje likova i priče. (DV Graberje, 2009)

te da je, što je osobito važno, djeci zanimljiv i motivirajući. Voditelj(ica) mora biti *unutar* aktivnosti više nego s bilo kojom drugom starosnom dobi, jer svojim ulaskom u uloge, svojim vlastitim primjerom podiže uvjerenja djece, potiče njihovo uživljavanje i daje im poruku da prihvata tu aktivnost, u nju vjeruje i podržava je. Nužno je također i osjetiti odvija li se radnja u skladu sa željama sudionika, kad je potrebno uči u ulogu koja će ih ili potaknuti na razvoj u željenom smjeru ili zaustaviti prizor kako bi zajedno dogovorili slijed događanja i riješili eventualne nedoumice.

Kako djecu potaknuti na dramsko izražavanje?

Kad je riječ o djeci predškolske dobi, na početku školske godine sat igranice (koji traje uglavnom 45 minuta) koncipiran je tako da sadrži mnoštvo igara kroz koje djeca upoznaju prostor, prijatelje i vlastite sposobnosti. Provode se motoričke igre, igre koncentracije, igre pamćenja, igre zvukovima i glasom, igre riječima i brbljaonice, igre u kojima se uz zatvorene oči putuje u maštu. Osim pažnju posvećujemo pričanju priče uz upaljenu svijeću. Kroz neke igre sviladavamo i pantomimu. Postoji također i mnoštvo dramskih igara koje djeca sa zadovoljstvom igraju (Ledeni deda, Stražar i blago, Tko je nestao...). Svaki sat sadrži i dramsku improvizaciju koja je na početku uglavnom strukturana i u kojoj sudjeluje voditelj. Akcija najčešće

kreće na nečiji poziv u pomoć (stvarnog ili izmišljenog lika, mada češće koristimo likove iz mašte jer daju neku bajkovitost). Slijedi „provjera sposobnosti“ za penjanje, provlačenje, plivanje, skijanje, ovisno o tome kamo krećemo. Sva djeca ulažu velike napore da bi dokazala svoju spremnost i sposobnost koja je nužna za izvršenje zadatka. Zatim slijedi oblačenje u odgovarajuću odjeću i obuću, uzimanje ruksaka s hranom i potrebnim alatom i avantura počinje. Radnju gradimo prateći njihove reakcije na ponuđene situacije. Ponekad je prisutan i strah i nelagoda kod pojedine djece. Tada pribjegavam sugestiji govoreći djeci da su primila čarobne moći koje ih štite od opasnosti. Pojedinci ponekad na samom početku pokušavaju razbiti iluziju stvorenju u skupini, nakon čega su zamoljeni da nešto jako važno učine za skupinu (drže svjetlo, privuku splav i slično). Nakon obavljenog zadatka te *povratka u naš stvarni prostor* analiziramo što je tko doživio i vidio te kako se osjećao. Dogovaramo se da za sljedeći put donešemo slike, knjige i bilo što drugo o mjestu na kojem smo bili (planina, ocean, šuma, svemir) kako bi bolje naučili na koje opasnosti i ljepote, hranu i životinje i ostala bića možemo tamo naići. Tako, obogaćena novim saznanjima, djeca postupno preuzimaju više inicijative. S vremenom stvaraju se parovi ili manje skupine koje pomažu u rješavanju zadataka. Takve nam aktivnosti iz sata u sat omogućavaju praćenje kvalitete angažmana i sposobnosti kreativnog izraža-

vanja svakog pojedinog djeteta i skupine u cjelini. Moguće je pratiti usvajanje i razvoj verbalnih (dogovor, sukob, rasprava) i neverbalnih (mimika, pantomima) komunikacijskih vještina. Uočavamo koje se dijete nameće kao voda, organizator radnje, a tko bespogovorno prihvata obveze ili ne pristaje i bojkotira igru. To sve može biti predmet naših aktivnosti na sljedećim satovima. Iz takvih improvizacija odabiremo interesantnije sadržaje koje fiksiramo i prikazujemo prvo pred drugom dramskom skupinom, a zatim i pred roditeljima, prijateljima.

Zadovoljstvo djece i roditelja

Na samom nastupu djeca su uglavnom toliko uživljena u scensku igru da niti ne primjećuju publiku. Veliki pljesak i zadovoljstvo roditelja prenosi na djecu osjećaj da je to što rade nešto značajno i vrijedno pa su nestrpljivi u pripremi nečeg novog i drugačijeg. Isto vrijedi i za roditelje.

Osim improvizacija radilo se mnoštvo „predstava“ za publiku koristeći se pričom, recitacijom, događajima iz neposredne okoline. Priče su uglavnom one koje djeca vrlo dobro poznaju pa im kod igranja uloga i događaja prepustam da razigravaju situacije, dijaloge i grade likove prema vlastitom osjećanju. To je dugotrajan proces u kojem slažemo element po element koristeći se mnoštvom različitih dramskih postupaka kako bismo kod djece postigli spontanost i prirodnost i kako bi dječja pozornost bila u jednakoj mjeri usmjerenava na stvaranje predstave.

Veliko je zadovoljstvo prepoznavati i poštivati istinske potrebe djece, promatrati užitak djece pri dolasku, za vrijeme boravka i na odlasku iz naše igranice. Zadovoljstvo je primjetiti ogromnu energiju, angažiranost koja se očituje u promišljanju, propitkivanju, konstruktivnom konfrontiranju i međusobnom pregovaranju djece. Rast vlastite pozitivne percepcije djeteta proizlazi iz osjećaja „ja činim i djelujem“, a ne iz vanjskog priznanja. Proces učenja kroz dramski odgoj vrlo je vrijedan i predstavlja mi veliko zadovoljstvo koristiti se tim alatima. Ujedno, to je i stalni izazov za daljnje istraživanje i otkrivanje novih mogućnosti.

Autorica je odgajateljica i dramska pedagoginja zaposlena u Dječjem vrtiću Varaždin.

Sonja Putinja

IGRA JE PREDSTAVA

Dramski odgoj u funkciji cijelovitog razvoja djeteta.

Dramski odgoj u dječjem vrtiću pomaže djeci:

- da izražavaju i razvijaju svoje osjećaje, sposobnosti i stavove
- da steknu pozitivnu sliku o sebi, sigurnost i samopouzdanje
- da razvijaju svijest o sebi
- da razvijaju misaono-stvaralački svijet, maštu i kreativnost
- da razvijaju verbalne izražajne sposobnosti, odgovornost i ustrajnost
- da kroz dramsku igru usvoje određene norme ponašanja
- da kroz igranje uloga i vođenu grupnu diskusiju prepoznaju opasne situacije i učinkovito pronalaze rješenja, da se rješavaju svojih strahova, nesigurnosti i emocionalnih poteškoća (elementi forum teatra)
- da budu tolerantni, spremni na suradnju i timski rad
- da razviju osjetljivost za prijatelje s posebnim potrebama (u našem vrtiću uključena su u redoviti program i djeca s posebnim potrebama)

Rad na predstavi zasniva se na timskom radu. Kod djece razvija osjetilni i tjelesni izraz, a kroz ciljane igre i dramske tehnike uspješno nestaje i strah od javnog nastupa.

U dramskom odgoju koriste se mnogo-brojne igre, vježbe i tehnike: igre koncentracije, verbalne i neverbalne komunikacije, igre kretanja, interakcijske priče, vođena mašta, vježbe opuštanja i druge. Kroz stvaralački proces dijete ispituje, upoznaje i izražava sebe ili svijet svoje maštice. Motiviranost odgajatelja prenosi se i na djecu te ona sa velikim entuzijazmom uvježbavaju kraće igrokaze ili ih osmišljavaju.

Primjeri iz prakse :

Mama/Tata meni je dosadno (dramsko scenski nastup na gradskoj tržnici prilikom dolaska Svetog Nikole)

Priča o morskom psu (kroz ovu igru djeca prepoznaju opasne situacije te ih se potiče da učinkovito pronalaze i odigraju rješenja)

- Kod zubara (kraći dječji igrokaz koji pomaže u otklanjanju strahova od stomatologa)

- Medvjed i djevojčica/dječak (igrokaz koji potiče razvoj higijenskih navika)
- Tužibaba (igrokaz koji pomaže djeci da usvoje određene norme ponašanja)

Ogledalce Grigora Viteza (djeca samoinicijativno u postajeći tekstu dodaju nove likove)

Jednostavnim poticajima za dramsko-scensku igru (zajednički odabir teksta, posjeti Gradskoj knjižnici i čitaonici – radio-nice za djecu, posjeti kazališnim predstavama), djeca prvo samostalno, zatim u paru, a kasnije u manjoj grupi, kroz istraživanje, igru, dijalog i međusobni dogovor stvaraju kratku scensku formu koju na kraju s veseljem prezentiraju pred svojim prijateljima.

Djeca se vrlo vesele nastupima pred prijateljima u vrtiću, roditeljima, građanima prigodom raznih svečanosti i važnijih događaja u gradu. Pozivi za nastupe u društvenom okruženju su učestali tako da djeca imaju redovitu priliku razvijati svoje socijalne vještine. Zajedničko osmišljavanje scenografije, kostima, odabir glazbe dodatni su poticaji da se djeca još više užive u svoje uloge.

Svečani nastup djece (pjesma, recitacija i scenska igra) prigodom otvorenja dječjeg igrališta u Titovom parku u Puli.

Naša redovita druženja s dječjim književnicima kod djece razvijaju ljubav prema dječjim knjigama. Ovakvo povezivanje i interpretacija dječjih tekstova potiče radoznalost, sposobnost zaključivanja i kritičnog mišljenja, a to je uvijek i lijepa prigoda da djeca „poklone“ svoje predstave te na taj način razvesele nama drage goste.

U igri djeca spontano i kreativno istražuju svoju okolinu, glume ono što osjećaju i preuzimaju uloge određenih likova. Svakodnevne imitativne igre djece zasnovaju se na unutrašnjoj motivaciji koja je slobodna, bez nametnutih pravila. Djeca u igri maštom preobražavaju obične dnevne predmete u nešto drugo, pa kartonska kutija postaje auto, kuća ili brod. Proces igranja nije samo zadovoljstvo već i usvajanje novih spoznaja, vježbanje ponašanja u raznim situacijama te stjecanje novih iskustava.

Mlada djeca preuzimaju najčešće uloge odraslih iz svog okruženja i igraju svakodnevne situacije. Djecu koja pokazuju veliki interes i ističu se u dramsko-scenskim igrama i aktivnostima treba podržavati i poticati te ih dalje usmjeravati. U našem smo vrtiću otkrili vrlo nadarene „glumce“ koji su svojom spontanošću i originalnošću postigli lijepo uspjehe.

A.LJ. (5 god.) najklinac Istarske županije 2006.

A.K. (6 god) najklinka Istarske županije 2008.

Uspjeh naših prijatelja iz vrtića bio je i uspjeh svih nas kojemu smo se zajedno veselili.

Od osnivanja ogranka Hrvatskog centra za dramski odgoj u Puli, čija sam članica, redovito koristim dramske metode i tehnike rada u vrtiću. Dramske aktivnosti primjenjujem i u radu sa školskom djecom pri udruzi Štinjanonica. M.B., član udruge, predstavlja je Istarsku županiju na natjecanju „Najklinac“ i dobio titulu najklinac Republike Hrvatske za 2008. godinu.

Iz iskustva mogu reći da dramske igre, vježbe i tehnike koriste djeci i da ih veseli te stoga smatram da im naše odgojno – obrazovne ustanove trebaju širom otvoriti vrata.

Autorica je odgojiteljica u Dječjem vrtiću Monte Zaro u Puli.

Ksenija Rožman

SVIJET U KOJEM JE SVE MOGUĆE

U dramsko – pedagoški rad s djecom predškolske dobi upustila sam se, prije svega, iz prirodnog poriva da stvari započnem od početka, od onih čarobnih trenutaka prvih susretanja s kazalištem kao načinom sporazumijevanja sa samim sobom. Tada, prije desetak godina, otkrila sam divne činjenice o biološkoj potrebi djeteta za igrom, ali i o ranoj potrebi da drugi ljudi vide tu igru, da je razumiju, osjete i da u njoj sudjeluju. Tu počinje vještina igre u igri: vještina da igru učinimo pustolovnjicom, zanimljivjom, trajnjom. U osnovi, sve je to potreba za učenjem i komunikacijom.

Od tada u Park Ribnjak, u Centar mladih svakog utorka i četvrtka poslije vrtića ili „bakinog krila” stižu razni junaci, zmajevi, gepardi, sabljadi tigrovi, praljudi, dinosaurovi, princeze, dobre vile i ostali akteri zamišljenih igara koje su poticaj dobine u nekom kontaktu s „umjetnom” stvarnošću - bajkom iz slikovnice, animiranim ili igranim filmom, ispričanom pričom ili jednostavno, u vlastitom izmaštanom svijetu.

Riječi nisu dostatne da opišu taj trenutak u predvorju kada djeca osjete da se pojavio netko s kime mogu podijeliti svoje ideje. Brzo skidanje cipela, nazuvanje papuča i trk na rub male pozornice koja

će uskoro postati grana drveta na kojoj sjede ptičice i čekaju zadatak jer zna se slijed: najprije malo „cvrkutanja” s Tetom Dramom i osluškivanje vlastitog srca, potom dramska vježba primjerena našoj pozornosti, koja je uvod u ključni trenutak - igru koju želi netko od nas, a Teta Drama brzo procijeni, može li se ona zanimljivo pretvoriti u dramsku igru. U svemu nam, zahvaljujući dobrom sluhu, prije svega - srca, pomaže Teta Nada koja strpljivo sjedi za glasovirom i čeka trenutak kojem prijeti praznina da ga ona i „klavirko” ispune tonovima koji su često jasniji od riječi.

U ovom jednostavnom šezdesetminutnom konceptu kriju se krasni primjeri zajedništva ljudskih bića koja imaju cilj - provesti određeno vrijeme u nastojanju da ispričaju svoju priču ponekad složenim stolcima, ponekad pauku u uglu ili zalataloj muhi, ali često i nekom „čudovištu” neodređene dobrote koje će nam pojesti vrijeme ako netko predugo priča ili ne zna umiriti svog „crvića”. Na kraju kalendarske godine - zimi i na kraju školske godine - ljeti naša će publika biti naši najmiliji - roditelji, bake, djedovi, tete i prijatelji. Za tu priliku ne prepričamo se dugo, već drugačije: odjenut ćemo i dio nekog kostima, naučiti poseban korak, zapjevati novu pjesmicu i

pokazati svima koliko smo radosni kada radimo.

Što radimo? Učimo. Učimo vrednovati ono vrijedno: svoje misli o svijetu u kojem smo neponovljivi i znatiželjni. Toliko toga treba povezati i spoznati da bismo se osjećali sigurno i sretno. Svaka generacija „Gusjenica” uživa u dramskoj improvizaciji „Krug života” u kojoj voditeljica odigra drvo s rukama i nogama kao granama. Glazbena voditeljica pomogne stvaranju vjetra, a mladi glumci postaju list po list koji niče na granama. U toj igri rodi se sunce, oblak, kiša, zemlja na koju pada lišće koje trune, pretvara se u zemlju da bi ponovo niklo kao novo mладо drvo. No, treba se snaći i kad netko uporno želi k nama dovesti Asterixa i njegovo društvo. Ne odustajemo, postajemo nepobjedivi Gali koji čuvaju tajnu čarobnog napitka, a u opasne tvrde Rimljane pretvaraju se crno-bijeli plastični stolci poredani kao legija koja nas opkoljava.

Sve ovo primjer je za osnovnu kazališnu sentencu: to je svijet u kojem je sve moguće.

Autorica je profesorica hrvatskog jezika i dramska pedagoginja iz Centra mladih Ribnjak u Zagrebu.

Maša Basara i Renata Šimac

PROCESNA DRAMA KAO UČENJE ZA ŽIVOT

S jedne strane pod terminom dramski odgoj podrazumijevamo igrokaz i predstavu. Ova dva oblika dramskog izraza imaju svoje odgojno –obrazovne vrijednosti. Postoje vrlo kvalitetni tekstovi prilagođeni predškolskom uzrastu i sa raznolikim sadržajima primjenjivim u različitim prigodama. Priprema za njihovo izvođenje uključuje niz predradnji koje obuhvaćaju sva područja djetetova razvoja. Konačni cilj (igrokaz, predstava) odvija se na sveopće veselje (i počku suzu) djece, a najčešće i roditelja,

a predstavlja i dobar materijal za evaluaciju.

S druge strane, raznorazni „orbiteljski centri”, „bolnice”, „trgovine”, „banke”, „gusarski brodovi” i „pošte” najomiljeniji su dijelovi vrtićkog prostora uvijek puni djece koja se „tako dobro zabavljaju”. Odgajatelju je pravi užitak pri svakom letimičnom pogledu k jednom od takvih „kutića” vidjeti uživljena, ozarena i potpuno predana lica djece koja vrlo često niti čuju, niti vide što se oko njih događa. Osim toga, scene se понекad stvaraju, mijenjaju i odvijaju na

nepredvidivim mjestima i u nepredvidivim trenucima: usred hodnika započinje prava drama: stolica postaje visoka litica s koje se skače u more, deka je brod, a stol kopno. Odjednom nastaje oluja, utopljenici se spašavaju gdje tko stigne, a na hodniku ostaje samo „nered”. Upitate li djecu što su do tada radili, reći će vam jednostavno: „Igrali smo se!”

Ova dječja rečenica zapravo sadrži odgovor na pitanje u čemu se sastoji suvremeniji pristup dramskom odgoju u radu s djecom predškolske dobi. Očituje se u

povratku igri kao prirodnom, ikonskom obliku ponašanja i učenja.

Ovu činjenicu moramo uvažiti u planiranju i provođenju dramskog odgoja s djecom predškolske dobi. Što potiče djetetov dramski iskaz? Kada, koliko i na koji način aktivno sudjeluju? Kada i zbog čega prestaje interes? Iskustvo nam dokazuje da je rad na predstavi djeci vrlo atraktivan i zanimljiv, no predstava se obično priprema s određenim ciljem i usmjerena je ka konačnom produktu – reprodukciji. Tada nerijetko dolazi do zasićenja, djeca gube koncentraciju, rad se svodi na kontinuirano ponavljanje određenih radnji što postaje zamorno za djecu i za odgajatelja. Gubi se osnovna odrednica dramskog izraza, a to je stvaralaštvo.

Stvaralaštvo koje dijete može dati u spontanoj svakodnevnoj igri neizmerno je i nepresušno. Igra uloga najčešći je i najprirodniji oblik učenja kroz igru. Bazira se na oponašanju i mašti. Djeca imaju izuzetnu sposobnost uživljavanja u ulogu neke druge osobe ili lika, sposobnost da se u trenutku pretvore u nekog drugog. Čine to s lakoćom i prihvatajući jedni druge u takvoj igri.

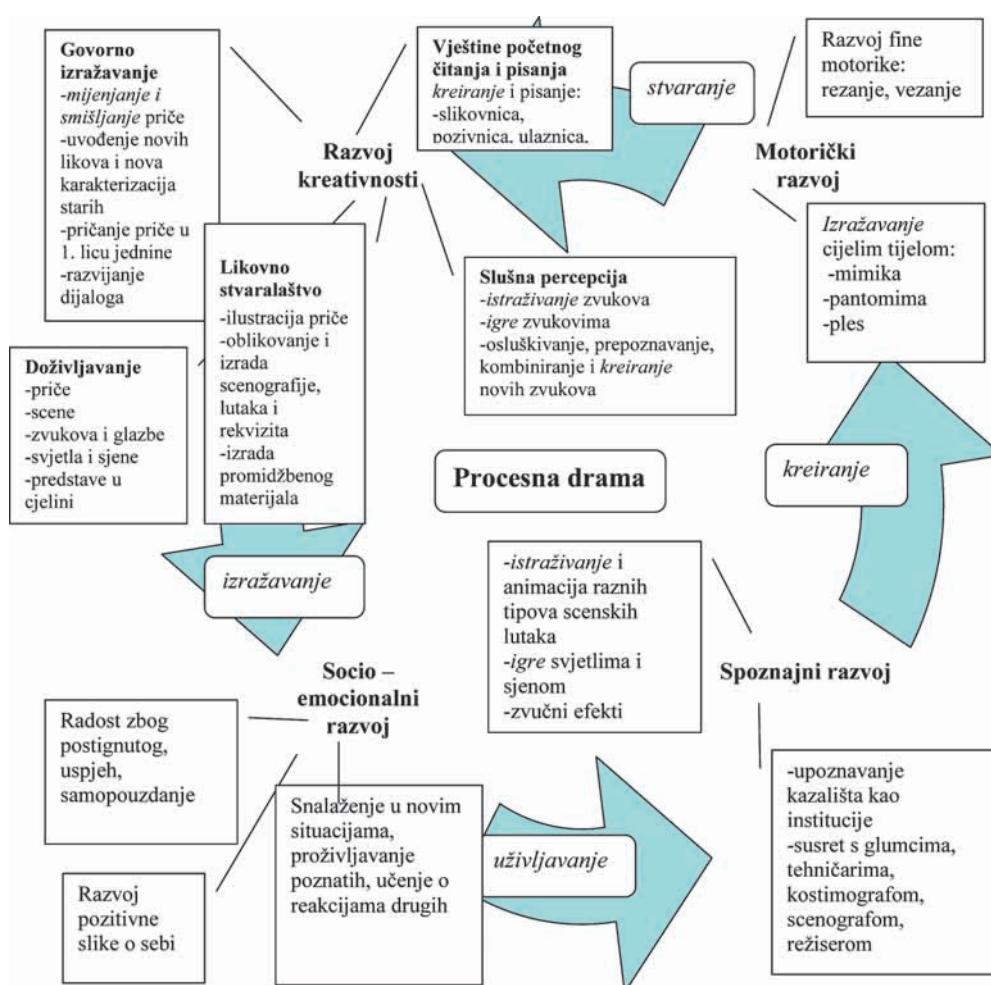
Igra predškolskog djeteta nalikuje na oblik dramskog stvaralaštva koji se u literaturi naziva procesna drama. Njeno osnovno obilježje je istovremenost stvaranja, igranja i doživljavanja fikcije. Za nju ne postoje pravila, nema „etapa”, ni rezultata, ali odgajatelju omogućava uvid u: međuodnose u skupini, interes djece u svakodnevnom životu, njihovo snalaženje u novim situacijama, karakterne osobine pojedinca i načine rješavanja sukoba.

Senzibilizirani odgajatelj može doći do pregršt informacija koristeći prirođen način djetetova izraza i to na vrlo jednostavan način: direktnim uključivanjem i aktivnim sudjelovanjem u njihovoj igri dok je to potrebno, a dok nije – aktivnim promatranjem (a ne „uspurnim“). Aktivno sudjelovanje podrazumijeva: dodavanje rekvizita, pomaganje u prilagođavanju prostora, „uskakanje“ u ulogu koju nitko ne želi itd. Kada djeca u vama prepoznaju partnera u igri, umjesto „nadziratelja“, tada jednu od procesnih drama neće biti teško niti zabilježiti video-zapisom, koji će uz dobar stručan komentar biti izvrstan materijal za roditeljski sastanak ili individualne konzultacije s roditeljima.

Odgajateljevo preuzimanje uloge i uključivanje u spontanu dječju simboličku igru, omogućuje mu da je nenačitljivo usmjerava te da pomogne djetetu naučiti:

- izraziti i razvijati svoje osjećaje, sklonosti, sposobnosti i stavove,
- razvijati govorne i izražajne sposobnosti i vještine,
- razvijati maštu i stvaralaštvo,
- stjecati i razvijati društvenu svijest i njezine sastavnice: (samo)kritičnost, odgovornost i snošljivost,
- razvijati humana moralna uvjerenja,
- stjecati sigurnost i samopouzdanje,
- razumijevati međuljudske odnose i poнаšanje,
- surađivati, cijeniti sebe i druge te tako steći priznanje drugih. (prema: Krušić, Vlado: Što je dramski odgoj?, Zarez, br. 83, 2002)

Gledano s aspekta predškolskog odgoja, odnosno scenskog stvaralaštva u vrtiću, slične elemente možemo pronaći u ovoj shemi koja opisuje dramski proces kroz razvojna područja:

Ovdje navodimo procesnu dramu kao jedan od oblika stvaralačkog procesa. Premda je dječju kreativnost moguće razvijati raznim dramskim postupcima, moguće je uočiti da se u procesnoj drami ne zanemaruje niti jedno drugo područje djetetova razvoja. Dapače, ovisno o tematici moguće je proširivati i nadograditi bilo koje od navedenih područja.

Tako, primjerice, u dramskom procesu radnog naziva „podmorje“ djeca su duboko proživjela problematiku onečišćenja morskog dna gledano iz pozicije različitih morskih vrsta, iz pozicije čovjeka tj. mornara, pa čak i iz pozicije „naftne mrlje“.

Potaknuta ponuđenim materijalima (plavo platno, glazba, lutke – ribe koje su sama izradila, plastične boce – smeće,

polica s prozorčićem – podmornica, crna vreća – naftna mrlja, pribor za „prvu pomoć“ oboljeloj ribi) s nevjerljativom lakoćom mijenjala uloge, emocionalna stanja i karaktere, tempo i dinamiku govora, kostime, a koristila su i svjetlosne te zvučne efekte. Ukratko, unosila su sve elemente scenske umjetnosti. Postepeno uvodeći elemente scenske umjetnosti, a pritom se držeći osnovnih pretpostavki suvremenog odgoja – istraživanjem i stvaranjem do osobne afirmacije, svaka igra u „kutiću“ može prerasti u jedinstven, originalan i neponovljiv rad na predstavi.

Ne treba zanemarivati dječje igrokaze, uporabu dijaloškog govora, stihove s puno ritma i rime i s visokom umjetničkom vrijednošću. Rad na dječjoj pred-

stavi predstavlja bazu za buduće korake prema kazališnoj, pa i filmskoj umjetnosti. No, dramski odgoj uključuje i puno više od navedenog.

Procesna drama kao jedan od oblika dramsko – pedagoške prakse nema tako opipljiv sadržaj, niti tako jasan cilj kao recimo predstava. Procesnu dramu pokreću djeca i njihovi interesi, odvija se zbog učenja za život, a djetetova aktivnost, inicijativa i stvaralački proces je njena svrha.

Literatura:

- Cvetković-Lay, Jasna i Sekulić-Majurec, Ana: *Darovito je, što će s njim?*; Zagreb, Alinea, 1998.
- Gruić, Iva: *Prolaz u zamišljeni svijet: procesna drama ili drama u nastajanju*; Golden marketing, Zagreb, 2002.
- Krušić, Vlado: *Što je dramski odgoj?*, Zarez, br. 83, 2002.
- Milanović M, Stričević I, Maleš D, Sekulić-Majurec A: *Skrb za dijete i poticanje ranog razvoja djeteta u Republici Hrvatskoj*, Zrnoprint, Zagreb, 2001.
- Miljak, Arjana: *Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja*; Zagreb, Velika Gorica, Persona, 1996.
- Oaklander, Violet: *Prozor u svijet vašeg djeteta*; Zagreb, Školska knjiga, 1998.
- *Zbornik radova Vrtić u skladu s dječjom prirodom*, PU dječji vrtić i jaslice „Neven“, Rovinj, 2000.

Autorice su odgojiteljice u Dječjem vrtiću Rijeka u gradu Rijeci.

Vanja Zanke

SNAGA PROCESNE DRAME

Prije nekoliko godina prvi put sam se susrela s procesnom dramom čitajući knjigu Ive Gruić *Prolaz u zamišljeni svijet*. Nije mi trebalougo da i sama počnem istraživati u tom pravcu. Ispočetka su mi se nametala brojna pitanja, jer su moja saznanja o procesnoj drami bila samo iz literature, nikad nisam vidjela kako netko to radi, nisam imala prilike pohađati niti jednu radionicu procesne drame. Hoću li ja to znati? Jesam li dobro shvatila bit procesne drame? Hoću li

u nečemu pogriješiti? Ohrabrilaa sam se mišlu kako će to biti samo igra i samu sebe uvjeralala da će to biti dovoljno zabavno djeci, a samim time ne može biti pogrešno. Pa što ako kojim slučajem preskočim neki bitan dio procesne drame! Djeca to neće primijetiti, a ja će drugi put biti bolja! Tješila sam se takvima mislima i odlučila krenuti...

U svojoj skupini u dječjem vrtiću počela sam primjenjivati procesnu dramu. Za početak sam isprobala procesnu dramu

Zvjezdano selo iz knjige *Prolaz u zamišljeni svijet*. Priča o patuljcima koji čuvaju zvijezde djeci je bila vrlo interesantna. Kako nisam bila sigurna u sebe proces sam učinila vrlo jednostavnim koristeći nešto manje dramskih postupaka. Izuzev toga, skupina djece s kojom sam radila bili su trogodišnjaci i četverogodišnjaci pa sam se brinula hoće li shvatiti, hoće li prihvati dramsku igru... Sve su shvatili, uživljavali se u svoje uloge patuljaka, brinuli, razmišljali, smisljali... Idućih

dana stalno su me ispitivali kada čemo se opet igrati da su oni patuljci.

Ovu istu procesnu dramu isprobala sam s tri različite skupine djece u vrtiću: mlađom, srednjom i starijom. Moram reći kako me se najviše dojmilo raditi sa srednjom skupinom (četverogodišnjaci i petogodišnjaci): bili su vrlo otvoreni, kreativni, maksimalno angažirani umno i fizički, imali predivne ideje koje su mi svaki čas mamile osmijeh na lice. Kod mlađe skupine (trogodišnjaci) problem je bio sljedeći: nekoliko djece bilo je preplašeno kad sam mijenjala glas, nekoliko ih je bilo zainteresiranih za autiče nego za moju priču o patuljcima, nekoliko zainteresiranih još nije dobro svladalo govor te ih je bilo vrlo teško razumjeti kad iznose svoje ideje, stalno je netko trebao ići piškiti ili se upiškio ili se sjetio mame i želi ići kući...

S druge strane, u najstarijoj skupini (še-stogodišnjaci) problem je bio ovakav:

nekolicina je sabotirala priču izjavama tipa „patuljci ne postoje”, „čarobnjaci ne postoje”... Njihova „odraslost” me zapanjila. Bili su vrlo realni, s obadvije noge na zemlji, nezainteresirani za išta čarobno. To me uvjerilo kako sa starijima trebam raditi neke stvarne teme, situacije iz svakodnevice, njima čarobnost ne znači ništa!

No to me nije obeshrabriло. Iduće dvije procesne drame koje sam radila sama sam osmisnila. Prva je bila *Gospodarica svemira*, a druga *Jesenja vila*.

Ovakav način dramskog rada zanimljiv je i koristan za razvoj svakog djeteta. Prije svega, procesna drama omogućava razvijanje imaginacije, izražajnosti pokreta i govora te osjećaj za pripadnost skupini i smisao za druženje. Također je važno istaknuti kako su djeca koja sudjeluju u stvaranju procesne drame u mogućnosti suočiti se sa svojim strahovima, problemima i u tim trenucima nisu

sami pa je i rješavanje problema puno lakše. Skupno stvaranje daje im određenu sigurnost te tako mogu biti vrlo hrabi, odvažni i samopouzdani. Tijekom rada događalo se da emocije budu izrazito snažne i stvarne. Događale su nam se i suze, svađe, događao se smijeh i radost. Svi ovi osjećaji jednak su važni, jednak su potrebni svakom djetetu.

U mojoj praksi spoznala sam da procesna drama ima moć potaknuti dijete na potiskivanje svoje egocentričnosti i na razvijanje empatije. Vidjela sam snagu procesne drame na djelu. Doživjela sam zajedno s mojom skupinom predivno dramsko iskustvo koje ostavlja neizbrisiv trag u našim srcima.

Autorica je odgojiteljica i dramska pedagoginja iz Dječjeg vrtića Radost u Osijeku.

Gospodarica svemira

(skupina djece od 4 do 5,5 godina)

Sjedam na tepih s djecom, zatvaramo oči, počinjem pričati o svemiru – opisujem zvijezde, planete, svemirske brodove koji prolaze oko nas (dramski postupak Vođena mašta)*. Govorim im da čemo, kad otvorimo oči, biti na planetu Reksi. Otvaramo oči i ulazimo u zamišljeni svijet svemira. Šetamo po planetu, promatramo neobično kamenje, drveće, čudne životinje, mirišemo cvjetove. Pokazujem im slupani svemirski brod (Vođena improvizacija). Stavljam na sebe plašt i ulazim u ulogu Gospodarice svemira (Voditelj-u-ulazi). Glas i držanje tijela su mi drugačiji. Govorim im da su od sada moji pomoćnici i da trebam njihovu pomoć (Opći sastanak). Govorim kako je maloprije ovuda proletio neprijateljski svemirski brod i uništio moj najbolji brod pa sad ne mogu nikuda, ne mogu u obilazak drugih planeta, a to je jako važno jer bez mene ne mogu opstat i život na njima će se ugasiti ukoliko ne pronađemo način da popravimo brod. Za popravak nam je potrebna zvjezdana prašina koje ima samo na jednom mjestu - kod zlog čarobnjaka iz susjednog sela. Tražim od njih pomoći. Djeca daju svoje ideje.

Roko: „Mogli bi ga s mačem!”

Klara: „Nemoš s mačem kad je on čarobnjak!”

Sara: „Jel nas može on ubit?”

Teuta: „Neće te ubit ako se sakriješ!”

Noah: „Da ga poplijujemo?”

Hrid: „Mogli bi ga popalit s vatrom koja puca!”

Karla: „A kad bi ga lijepo zamolili da nam da?”

Marija: „Ajmo čekat da ode spavat pa čemo mu ukrasti!”

Tu se uključujem opet u razgovor. Govorim kako to nije loša ideja, ali čarobnjak je vrlo opasan i ako nas vidi - gotovi smo. Otkrivam djeci jednu tajnu: čarobnjak svake noći spava točno 5 minuta i za to vrijeme možemo uzeti zvjezdanu prašinu.

Izlazim iz uloge, skidam plašt i okrećem se djeci, opet sam njihova teta. Pitam što se tu događa. Oni vrlo uzbudjeno pričaju o Gospodarici svemira, zvjezdanoj prašini, čarobnjaku....Tražim da mi opišu gospodaricu, pravim se kao da im ne vjerujem baš previše.

Iva: „Ona izgleda baš kao ti samo je malo drugačija.”

Nikola: „Malo je opasna.”

Karla: „Nije tako lijepa kao ti al dobra je!”

Lea: „Teta, jel se mi to samo igramo svemira?”

Luna: „Aj ostani tu pa ćeš vidit. Doći će ona opet!”

Okrećem im leđa na trenutak i opet stavljam plašt. Opet sam gospodarica. Tražim da uvježbavaju tiho i sporo hodanje jer dok čarobnjak spava moramo jako polako ući u njegovu kuću, ne smije nas čuti jer bi nas mogao pretvoriti u kamenje (Usporeno kretanje). Djeca vrlo tiho, usporeno, polako koračaju po sobi i ja s njima. Pitaju je li to dobro. Kažem da još treba malo uvježbavati. Nakon nekog vremena

kažem da je vrijeme za polazak, jer će čarobnjak uskoro zaspati. Krećemo polako prema drugom kraju sobe. Čučnemo i čekamo da zamišljeni čarobnjak zaspi. Šaljem jedno dijete u izvidnicu (uloga se individualizira), tražim da provjeri je li čarobnjak zaspao. Dijete kaže da se boji i ne želi ići. Zamolim drugo dijete koje pristaje i odlazi. Hoda vrlo oprezno, pogleda u prazan pod i brzo nam se vrti govoreći da je čarobnjak zaspao. Kad kažem „Sad!“ djeca polako pružaju ruke i uzimaju zvjezdanu prašinu, trpaju u džepove i odlaze u drugi kraj sobe.

Skidam plašt i opet sam teta. Govorim da su me opet zvali na telefon. Djeca mi u isti glas govore o čarobnjaku, kradu zvjezdane prašine, o brodu, o svemu... Pitam ih kako će sad popraviti svemirski brod, znaju li oni to (Opći sastanak). Javlja se nekoliko djece s idejama – da samo prosipamo prašinu po brodu, da zovemo majstora, da je stavimo po podu oko broda. Predlažem im neka pitaju Gospodaricu svemira kad je opet vide i odlazim. Izađem iz sobe, zatvorim vrata i čekam nekoliko sekundi, dajem im vremena da srede misli. Pojavljujem se opet kao Gospodarica, oni odmah pitaju kako ćemo popraviti brod. Kažem kako moramo baciti zvjezdanu prašinu oko broda i u isti trenutak zaplesati svemirski ples. Još dodam da vjerujem kako oni znaju taj ples! Zastanem, pogledam ih zabrinuto i pitam: Znaju li? Neki viču „Da!“, neki viču „Ne!“. Predlažem da naučimo ples (Ritual). Pokazujem različite pokrete, djeca oponašaju. Stvaramo ples. Plešemo i bacamo zvjezdanu prašinu oko broda. Pokazujem kako sam sretna jer je brod odjednom popravljen. Zahvaljujem djeci na pomoći, sjedam u brod i odlazim.

Opet sam teta, pozivam djecu k sebi i pitam hoćemo li sad malo izaći u dvorište. Već hrle prema garderobi jer vani je divan, sunčan dan....

* Nazivi svih postupaka u zagradama navedeni su prema knjizi Ive Gruić Prolaz u zamišljeni svijet. (Prim. ur.)

Jesenja vila

(skupina djece od 4 do 5,5 godina)

Razgovaram s djecom o karakteristikama jeseni i kako će ujesen izgledati naša šuma (Dogovor). Stavljam veliki hamer papir na pod i zajedno crtamo šumu ujesen (Crtanje). Pitam djecu kakvih sve zvukova ima u šumi. Oponašamo vjetar, kišu, neke životinje, šuškanje lišća (Zvučne slike)... Počinjem pričati priču (Naracija).

„Jesen je stigla u šumu. Lišće na drveću prvo je požutjelo, a zatim opalo s grana. Vjetar je raznosio listove po cijeloj šumi. Kao da se igrao s njima. Bacao ih čas na jednu, čas na drugu stranu. Jedne večeri pala je kiša i smočila tepih od lišća u šumi. Šumske životinje skrile su se od kiše. Neke su se zavukle ispod lišća, neke su se skrile u šupljinu debla, neke su se zavukle ispod granja... S kišom, stigla je i Jesenja vila. Razlutila se što je nitko nije dočekao. Mislila je da je životinje ne vole i zato ih je tražila i tražila... Kad ih je pronašla sve ih je pretvorila u kamenje. Jedina životinja koju nije mogla pronaći bio je jež...“

Ustajem i okrećem djeci leđa na trenutak. Tišina je u sobi. Ne znaju što slijedi pa su vrlo mirni. Okrenem se prema njima i govorim promjenjenim glasom.

Vila: „Ja sam Jesenja vila i strašno sam ljuta! Tko ste vi i što radite u mojoj šumi?“

Hrid: „Mi smo tu s našom tetom? Nismo opasni.“

Elena: „Crtali smo šumu.“

Lea: „Samo smo se igrali malo.“

Vila: „Hm, ovoga puta neću vas povrijediti, ako mi pomognete pronaći ježa!“

Klara: „A zašto ti tražiš ježa?“

Karla: „Mi ne znamo ništa o ježu.“

Vila: „Dobro razmislite. Ako mi ne kažete gdje je jež, sve će vas pretvoriti u kamenje. Sve!“

Jedna djevojčica počinje plakati. Izlazim iz uloge okretom i opet sam teta. Pitam ju zašto plače, a ona mi kaže da ju je strah od vile. Pitam od kakve vile, djeca mi počinju govoriti svi u isti glas – bila je vila i želi naći ježa, jako je opasna... Pitam ih gdje je jež. Jedan dječak kaže da je skriven ispod velikog lista. Potičem ih na dogovor – što učiniti, spasiti ježa ili sebe...

Dorian: „Ja mislim da ga trebamo voditi našoj kući pa ga neće naći!“

Dora: „A šta će ona napraviti malom ježu?“

Karla: „Možda će ga pretvoriti, a možda će ga i ubiti. Jer je ona jako zločesta i ne voli male ježeve ni djecu.“

Pitam ih bi li netko želio glumiti ježa. Javlja se nekoliko djecu. Izaberemo jednog i sakrijemo ga u kut sobe. Kažem djeci kako moram na trenutak otići na telefon. Izađem i odmah uđem u sobu. Opet sam vila.

Vila: „Jeste li pronašli ježa ili da vas pretvorim u kamen! Brzo govorite!“

Dječak Hrid i djevojčica Iva vrlo su uplašeni, na rubu plača.

Hrid: „Evo tamo se sakrio.“ (Pokazuje točno mjesto gdje je jež.)

Marija: „Nije tamo. Laže on!“

Roko: „Ja sam ga vidio da je pobegao nekud daleko.“

Iva: „Ja bi išla kući!“

Klara: „Ovaj dječak je slagao, a ne smije se lagat. Jež je otisao svojoj kući!“

Vila: „Jako sam ljuta! Jako! Idući put kad dođem morate mi dati ježa ili ste gotovi....”

Postajem opet teta. Odmah mi govore kako je Hrid htio predati ježa vili, ali su ga ipak spasili. Hrid se pravda kako se jako uplašio i žao mu je. Predlažem da uvježbamo što ćemo reći vili. Koristim postupak vrući stolac. Jedno po jedno dijete sjeda na stolac, postavljam im pitanja o ježu. Govorim kako moramo dobro uvježbati odgovore, sugeriram svima da odgovori budu jednaki. Pozivam i našeg ježa na stolac i pitam ga što on misli. Kaže da možemo reći da je on otišao na more. Pitam ježa kako možemo uništiti vilu, zna li on neku čaroliju. Jež kaže da vilu možemo ubiti ako svi jake pušemo u nju pa ćemo je otpuhati do Amerike. Svi se složimo s tim. Kad smo uvježbali, vila se opet pojavljuje. Nekoliko djece odgovara kako je jež otišao na more. Vila se čudi, ljuta je. Tada djeca počinju puhati prema njoj. Vila tetura, pravi se da joj nije dobro i odlazi...

Nastavljam pričati priču.

„Kad je Jesenja vila zauvijek nestala iz šume sve životinje koje je pretvorila u kamenje opet su postale životinje. Mali jež bio je sretan što je opet okružen svojim prijateljima. Vila se nikad više nije pojavila u ovoj šumi.“

Predlažem djeci da nacrtamo Jesenju vilu. Svi sjedamo za stol i crtamo.

Nataša Knežević, Suzana Matošević i Hanija Perkov

ANTIČKA PULA – DOŽIVLJAJ KROZ DRAMU

Dječji vrtić *Oblutak* je privatni vrtić koji djeluje niz godina u gradu Puli. Odgjono – obrazovnim radom obuhvaćena su djeca u tri odgojne skupine: jaslice, mlađa i starija odgojna skupina. Odgajatelji kontinuirano, kroz različite oblike usavršavanja, primjenjuju nove pristupe i metode u radu koji se uspješno odražavaju na dječji razvoj i rad vrtića u cjelini.

Ravnateljica dječjeg vrtića *Oblutak*, Suzana Matošević članica je Hrvatskog centra za dramski odgoj. U svom radu njegovala je različite dramske postupke te poticala odgajatelje da se njima služe. Također je podržavala odgajatelje da se educiraju u dramskom odgoju. Odgajateljice Aida Jadrejčić i Hanija Perkov kontinuirano su prisustvovalo na edukacijama u organizaciji HCDO-a te stjecale potrebna znanja i iskustva za primjenu dramskih metoda u svome radu.

Budući da živimo u gradu sa višestoljetnom prošlošću, odlučili smo djeci približiti barem jedan njezin dio i to onaj antički. Pokrenuli smo projekt Rimljani – antička Pula s ciljem upoznavanja djece s kulturnom baštinom i poviješću grada u kojem žive. Željeli smo obogatiti i proširiti znanja djece o rimsкоj civilizaciji, načinu života i običajima.

Odgojno – obrazovna područja u našem su se projektu međusobno prožimala. Dramske igre bile su nam poveznica među njima zbog specifičnosti i mogućnosti koje pružaju. Stvarne smo situacije

preoblikovali u dramsku igru koristeći se kostimima i rekvizitima koji simbolično dočaravaju zamišljene situacije te omogućuju djeci da zaštićena igrom isprobaju oblike ponašanja karakteristične za rimsку stvarnost (primjerice, gladijatorske borbe).

Neke od naših aktivnosti obuhvačaju izradivanje toga, frizura, nakita, suzničica, lovorođih vjenaca, štitnika, štitova, kaciga, mačeva, glazbala (cimbali, kastanjete, gongovi), sastavljanje jelovnika te pripremanje jednostavnih jela te izlete i posjete antičkim spomenicima kulture našega grada (Arena, Slavoluk Sergijevaca, Herkulova vrata).

Također smo slikali i crtali amfore, mозaike i pulske antičke spomenike kao poklon gradu za njegov dan. Likovni rad koji prikazuje borbu gladijatora osvojio je nagradu grada Pule. Osmisljavali smo i glazbu i glazbala te kreirali plesove i priče. Dramatizirali smo različite situacije kao što su rimske gozbe, vježbe i borbe gladijatora, igre za djecu i odrasle, ispraćaji ratnika, borbe sa zvijerima, pripremanje hrane, predstave, ples i straža. Sudjelovali smo na Danimu antike u organizaciji Povijesnog muzeja Umaga i udruge *Sepomaia viva*.

Pomoću dramskih igara djeca su se uživljavala u likove, pojave i događaje. Riječ-

ju, pokretom, plesom i zvukom kao osnovnim sredstvima izražavanja dramske igre, približili smo djeci davno prošlo vrijeme. Ovakvom su igrom djeca spontano učila, stvaralački se izražavala, stjecala socio-emocionalna iskustva te se tjelesno i psihomotorno razvijala.

Nakon vođenih dramatizacija djeca su samoinicijativno organizirala igre u kojima su glumila ono što ih se najviše dojmilo, a to su bile gozbe i gladijatorske borbe.

Dječji likovni radovi, glazbala i kostimi stalno su bili izloženi u dnevnom boravku vrtića potičući djecu da ih koriste u svakodnevnim, spontanim igrama. Interes za igre koje su uključivale nova znanja jasno je pokazao da je projekt zaživio i zaokupio djecu.

Rad na projektu potvrdio je naša iskustva o važnosti integracije dramskih igrara u cijelovit odgojno – obrazovni rad s djecom. Djeca su integracijom svih odgojno – obrazovnih područja iskustveno stjecala znanja i vještine koji će im trajno ostati u sjećanju. Na projektu sa djecom srednjeg i starijeg uzrasta radile su odgajateljice Nataša Knežević i Hanija Perkov uz pomoć ravnateljice Suzane Matošević koja je organizirala sve aktivnosti izvan vrtića.

Jadranka Kastrati

PROJEKT FARMA

U svakodnevnom radu uvijek potičem djecu da bez stida i ustezanja izražavaju svoje misli, ideje i osjećaje. Sve s čime se susrećemo, bilo da je to priča, pjesma ili predmet može biti poticaj za dječje stvaralaštvo. Ako dijete, primjerice, donese visibabe u vrtić ja odmah smislim prigodan stih:

*Visibabi glava visi
a jaglac žuti gleda
i misli :digni glavu visibabo
mala, proljeće je došlo zar
nisi znala?
Ja sam prvi vjesnik proljeća, dok sam tebe čekala,
od dosade mi glava pala i
skoro sam zaspala.*

Ili

*Ja sam kocka, služim djeci u igri,
spoji me još sa nekoliko, pa ćeš vidjet
što ču biti! Ma, nije važno što ču biti,
igraj se sa mnom i nemoj me ostaviti.*

Ili

Dijete kaže: *Vidio sam, teta, duha!!
Ma nemoj, kažem ja, pozovi ga, nek se
igra s nama, to će biti naša tajna.*

Sve su ovo poticaji za igru i maštu, a djeca, budući da su ih upamtila, nastavljaju sama s igrom isti ili drugi dan. Na ovaj način djeca bolje otkrivaju sebe i svoj unutarnji svijet, razvijaju osjećaj da mogu i trebaju sebe izraziti, osjećaju sigurnost i samopouzdanje u govoru, šali i maštanju, zadovoljavaju svoje i tuđe potrebe te spoznaju svijet koji ih okružuje. Radim u vrtiću dvadeset osam godina i uvijek iznova s djecom otkrivam i radim nešto novo i drugačije. U želji da naučim što više kako bih njegovala kreativan rad postala sam članicom Hrvatskog centra za dramski odgoj. Pohađala sam seminare dramskog odgoja gdje sam prodrubila svoje znanje i umijeće grupnog dramskog rada, a kasnije sam to znanje primjenila u vrtiću.

Svake godine s dolaskom proljeća spontano počnemo razgovarati o domaćim životnjama, njihovim osobinama i potomstvu. Tako smo došli na temu emisije *Farma* koja se emitirala na Novoj TV. Pričali smo o životnjama koje su djeca tamo vidjela pa sam im ujedno govorila o svojem odrastanju na selu među domaćim životnjama. Djeca su mi predložila da i ja napravim farmu pa sam potaknuta prijedlogom to i učinila.

Prvo sam napravila kravu, pa konja, ovcu, kozu, svinju, mačku, psa, pernate životinje, a na kraju boškarina te farmera i farmericu. Starija djeca su mi u tome pomagala samoinicijativno ili bih od njih tražila da mi pridrže glavu ili noge životinje da vidim kako izgleda iz daleka. Djeci se najviše svidio konj kojeg su htjeli jahati, no kako je bio od kutija bilo im je žao da ga potrgaju. Umjesto toga su ga milovali po grivi i tijelu baš kao da je živ.

Kako bi djeca izrazila pokret i osjećaj tijela, učvrstila mišićne skupine (tjelesni razvoj) organizirala sam igru u kojoj su djeca naizmjениčno bili konji i jahači, zatim su oponašali ritanje konja (dizanje noge u zrak s osloncem na ruke), gordo su hodali u paru, te su igrali igru odmjeđavanja snage sa glavama (dva jarca na brvnu).

Učili smo kako se koja životinja glasa te kako se zove njihova mladunčad, opisivali smo ih gledajući slike, a također smo i čitali prigodne priče te ih dramatizirali. Igrali smo i igre u kojima je trebalo prepoznati pojedinu životinju po glasanju ili po opisu (vađenje igračke iz kutije). Koristili smo i priručna sredstva kako bismo dočarali životinjske glasove

otkrivajući ujedno kako koje od tih sredstava zvuči. Iskoristila sam priču *Pošla koka na pazar* da bismo brojali i slagali životinje po veličini, kako bismo utvrdili prostorne odnose (ispred, iza, pored) te kako bi djeca shvatila pojам količine i skupova.

Slikali smo i crtali različitim tehnikama – običnom olovkom, drvenim bojicama, pastelama i temperama kako bi djeca razvijala osjećaj za likovni izraz, za prostor, pokret i boju.

Djeca su, također, gradila farmu različitim materijalima (drvene kocke, plastika), pravila životinje od lego i drugih kocaka, uživljavajući se pritom u uloge stanovnika farme.

U međuvremenu su djeca su na mojo poticaj izrađivala životinje od kutija u cilju razvijanja mašte i kreativnosti te osjećaja za trodimenzionalno oblikovanje, a opredjeljivala su se uglavnom za kravu, konja, ovcu, kozu, mačku, psa i pijetlu. Djeca u petoj i šestoj godini izrađivala su i piliće i pačice kako bi razvila finu motoriku šake i prstiju, ustrajnost i dosljednost u radu te osjećaj uspješnosti. Mlađoj djeci se sve to činilo jako zanimljivim pa su me zamolila da im pomognem napraviti mačku i konja što sam i

učinila. U drugom mjesecu ove godine imali smo izložbu naših radova u Dječjoj knjižnici Poreč koja je trajala mjesec dana, a posjetili su je roditelji i zainteresirani građani.

Nakon izložbe osjetila sam da se na ovoj temi može i dalje kreativno raditi pa sam u razgovoru s djecom došla na ideju da napišem igrokaz o odlasku domaćih životinja kod frizera. Pročitala sam im tekst koji im se jako svidio pa smo razgovarali o osobinama likova te podijelili uloge.

Zatim sam potakla djecu da izradimo lutke od kutija (konja, kravu, ovcu, kozu, svinju, psa i mačku) što im nije bilo teško jer su već imali iskustva s likovnim oblikovanjem. Lutke smo pričvrstili na štap (kuhaču). Djeca su se odmah počela igrati s lutkama i voditi dijaloge.

Nekoliko puta ponovila tekst sa svom djecom potičući ih da pokušaju prikazati karaktere životinja. Neku je djecu bilo sram glumiti, a neka su bila pretiha, no uz moj su poticaj ipak svi sudjelovali u radu na predstavi. Jedna djevojčica nije htjela glumiti svinju jer je prljava što mi je dalo priliku da objasnim djeci da je to samo igra i da oni sami nisu poput likova koje glume.

Slijedi vježbanje držanja lutaka u ruci, hodanje u krugu, držanje lutke u određenom položaju te usklađivanje govora sa

pokretom lutke. Djeci to vježbanje nije posve lako, ali se žele potruditi i ustrajati. Unatoč teškoćama, uživaju u radu i jedva čekaju da pokažu što su napravili. U izradi lutaka i uvježbavanju uloga sudjelovala je i moja kolegica Kristina. Cilj svakog mog projekta je pomagati djeci da rastu i da se razvijaju prema vlastitim sposobnostima, poticati na mišljenje i govor te probuditi u djetetu osjećaj

uspješnosti i zadovoljstva samim sobom. Ako djeca uživaju u onome što s njima radim te ako kroz rad rastu i napreduju i ja se osjećam zadovoljnom i uspješnom kao odgajateljica. A u svemu tome mi uvelike pomaže i dramski izraz.

Autorica je odgajateljica u Dječjem vrtiću Radost u Poreču.

Loretta Morosin

OD KREATIVNIH RADIONICA DO PREDSTAVE

Cerebralna paraliza (CP) je grupa nepregresivnih poremećaja pokreta i položaja uzrokovana defektom ili oštećenjem nezrelog mozga. Definicija i dijagnoza cerebralne paralize još uvijek su predmet mnogih rasprava. Nacionalni informacijski centar za djecu i mladež s hendikepom u Washingtonu definira cerebralnu paralizu kao stanje uzrokovano oštećenjem mozga. Obično se pojavljuje prije, za vrijeme ili kratko poslije poroda. Pojam „cerebralna“ odnosi se na možak, a „paraliza“ na poremećaj pokreta i položaja. Ozljeda ne oštećuje djetetove mišice ili živce koji ih povezuju s lednjom moždinom, nego sposobnost mozga da kontrolira te mišice.

Dom za djecu, mladež i odrasle osobe s cerebralnom paralizom u Puli, već se

dugi niz godina bavi habilitacijom i rehabilitacijom djece s cerebralnom paralizom od njihove najranije dobi. Ciljevi i zadaci u radu s djecom sa cerebralnom paralizom kao i u radu s djecom bez potreba, teže na razvijanju sveukupne osobnosti kao i na zadovoljenju djetetovih osnovnih potreba.

Rad u Domu baziran je na grupnom angažiranju stručnjaka raznih profila (fiziјatar, pedijatar, fizioterapeut, defektolog, logoped, psiholog te ostali stručnjaci po potrebi) koji uz individualizirani pristup, razvijajući učinkovite oblike pomoći, pomažu u razvoju osobnosti djece unatoč teškoćama. Rad se prilagođava stupnju oštećenja, osobnim karakteristikama djeteta uz maksimalno poštivanje njegovih sposobnosti, želja i interesa.

Vodeći se znanjima o važnosti kreativnih radionica i težeći ka što kvalitetnijem odabiru sadržaja, osim svakodnevnih individualnih rehabilitacijskih postupaka, u Domu za djecu, mladež i odrasle osobe, njeguje se i rad u kreativnim radionicama (likovna, glazbena, dramska i sportska).

U našem predškolskom odsjeku, kreativne radionice održavaju se petkom te uključuju svu djecu i sve stručne djelatnike Doma. Počinje se sjedeći u krugu, s kratkim dramskim igricama koje su ujedno, kako vježbe pažnje i koncentracije, tako i uvod u zadanu temu koju smo dogovorili na našem pedagoškom aktivu.

Nakon pripreme, djeca i djelatnici podijeljeni su u skupine, po radionicama,

na kojima se nastavlja obrađivati zadana tema, ali u skladu s vrstom radionice u koju smo uključeni (likovna, dramska, glazbena, sportska).

Aktivnim sudjelovanjem svakog djeteta u našim radionicama, potičemo razvoj motoričkih vještina i percepcije, aktiviranje mišljenja, buđenje mašte i interesa. Dijete se motivira da se izražava, govori i komunicira.

Zadana tema obrađuje se tijekom dva mjeseca, svaki petak. Postupno se obogaćuje novim zaduženjima i novim zadacima. Likovna radionica izrađuje kostime, glazbena stvara glazbu, u dramskoj učimo glumiti, a sportska sve to nadopunjava pokretima. Naravno, svaka radionica mora svima pokazati što je za taj dan osmisnila. Komentiramo i hvalimo jedni drugi, dajemo sugestije

i prijedloge. Ovakav način rada donosi opuštajuću i vedru atmosferu, a krajnji rezultat je predstava u kojoj smo svi glavni glumci.

Autorica je profesor – defektolog zaposlena u Domu za djecu, mladež i odrasle osobe s cerebralnom paralizom u Puli.

Katarina Đurić

DRAMSKA IGRA I RAZVOJ GOVORA

Kad se dijete počne igrati otkrivajući, upoznavajući i doživljavajući svijet i sebe započinje i dramska igra. Zapravo, prva dječja igra i jest dramska igra. Simboličko ponašanje maloga djeteta najraniji je oblik dramskog ponašanja. Dramske igre potiču emocionalnu i socijalnu stabilnost, utječu na spoznajni razvoj i mišljenje djeteta te na njegov moralni razvoj, doprinose dječjem izražavanju o svemu što djeca opažaju, osjećaju, rade i misle, pomažu razviti pravilnu artikulaciju, utječu na bogaćenje rječnika, sposobnost stvaranja rečenice te tečnost izražavanja.

Igra ima veliki utjecaj na razvitak govora kod djece. U igri i kroz igru djeca ulaze u tančine jezika i njegovu muziku. Ona je za dijete prirodan oblik aktivnosti u kojoj ono najviše uživa. Igra je i oblik samoizražavanja pomoću kojeg pažljivi promatrač može bolje razumjeti dijete.

Dramskia igra pruža idealne mogućnosti za rad na razvoju, poboljšanju i vježbanju govora kao i na rehabilitaciji govora uopće. Dramska igra aktivira sve elemente izražavanja i komunikacije djeteta ali i sve njegove stvaralačke mogućnosti. Izražavanje i komunikacija se odvijaju kroz raznovrsne akcije i inte-

rakcije glasom, govorom, zvukom i pokretom. Dramska igra uključuje dijete u terapiju a da ono to i ne osjeti. Ona dijete ne izdvaja već spontano „uvlači” kako u nastojanje terapeutskog rada tako i u osobno aktivno angažiranje.

Dramske igre kao oblik rada na razvoju govora djece predškolskog uzrasta obuhvaćaju raznovrsne aktivnosti, od spontanih dječjih igara preko igara „kao da” do dramatizacija književnih tekstova. Da bi se djecu privuklo dramskoj igri te ih se oslobođilo za slobodno izražavanje započinje se grupnim igramu u kojima je pojedinac uklopljen u cjelinu ali mora imati osjećaj važnosti svog udjela u grupnoj igri.

Veliki je broj poznatih igara. One su neiscrpan izvor nadogradnje i stvaranja neke „naše dramske igre”. Jedna takva igra zove se „Sat”. Kroz nju možemo poticati razvoj artikulacije, vještinu slušanja i praćenja govora drugih kao jedan od uvjeta dobrog govora te pomoći djeci da sluhom prepoznaju i razlikuju glasove, glasovne suprasegmente i druge govorne osobine.

Voditelj zajedno s djecom napravi „Sat” (može biti različitih oblika) unutar kojeg je jedno dijete koje odlazi „spavati”.

Dijete navija sat na određeno vrijeme uz zvuk koji je samo osmislio (TRR... KRR..) i „odlazi” spavati uz tekst koji može spontano izgovoriti. Spava i „hrče” (sat mora biti tih da se čuje „hrkanje”). „Sat” započinje u ritmu brojati sve do onog broja na koje ga je dijete navilo i tada započinje zvoniti (može unaprijed postojati dogovor koji djeca predlažu, na koji način da sat zvoni ZVRR....TIK TAK....BRR....). Dijete se budi uz protezanje i zijevanje i kreće u akciju gašenja sata dodirujući rukom „sat”. Zvoniti prestaje samo onaj dio sata kojeg je dijete dodirnulo. Ostali zvone i dalje sve dok dijete ne dodirne svu djecu do kraja.

Ovo je samo jedna u nizu dramskih igara koje primjenjujem u svakodnevnom logopedskom radu. Osobno sam se, iz iskustva, uvjerila u vrijednost njihove primjene jer govorno izražavanje obogaćuje dramsku igru, ali i obrnuto – dramska igra razvija i sam govor. Stoga držim da bi dramski odgoj trebao biti naš vjerni i stalni suputnik u nastojanju da pomognemo i podučimo.

Autorica je logoped zaposlena u Domu za djecu, mladež i odrasle osobe s cerebralnom paralizom u Puli.

Ines Škufljć Horvat

ZABAVIMO SE I ŠTITIMO OKOLIŠ UZ KAZALIŠTE

Dramski studio *Tirena* godinama se bavi interaktivnim odgojnim kazalištem s raznim temama. Do sada su u našim predstavama našli mjesto: tolerancija, prevencija nasilja, ekologija, seksualni odgoj, prevencija ovisnosti, pre/velika očekivanja... Predstave smo igrali širom Hrvatske, a neke i u inozemstvu. Put nastajanja predstave je obično bio sljedeći: pojavi se neka zanimljiva tema, apliciramo na natječaj i čekamo neka inicijalna sredstva, da bismo predstavu - projekt mogli realizirati. Kad sredstva dobijemo – nastane predstava. Najčešće interaktivne predstave igramo za jedan razred (da bi se sudjelovanje publike doista ostvarilo) i školama ih darujemo. Za sredstva smo tijekom godina aplicirali vjerojatno na svako ministarstvo koje je objavilo natječaj, bili smo na seminarima na kojima smo slušali o društveno odgovornim tvrtkama i mislili da one sigurno postoje, ali u nekim drugim zemljama. I u Hrvatskoj su tvrtke počele obavljivati razne natječaje. Javili smo se mi i na natječaje ZABA-e, Žute minute, Hrvatske lutrije. Od nekih smo sredstva i dobili te usput učili kako zainteresirati poduzeća da nam postanu partneri. I čekali bolju budućnost.

A onda je jednoga dana zazvonio telefon. Tvrta *Tetra Pak*, koja se bavi proizvodnjom višeslojne kartonske ambalaže (narodski rečeno tetrapaka) koja i inače radi pod motom *ŠTITI ŠTO JE DOBRO (PROTECT WHAT'S GOOD)*, kreće u

projekt edukacije o odlaganju višeslojne ambalaže. Jeste li zainteresirani da napravite ekološku predstavu na temu recikliranja? Jesmo li zainteresirani? Naravno da jesmo! I da ne duljimo. Napisali smo tekst za predstavu (što je bio lakši dio). Kako je predstava namijenjena djeci vrtićke dobi smatrali smo da je najbolje proces recikliranja, ispričan na djeci razumljiv način – uglazbiti (što je bio malo teži dio). I tako su nastale *Avanture Vrećka i Smećka*.

Vrećko i Smećko trebaju čuvati sestričnu Šmucku. Prije njezina dolaska trebaju pospremiti kuću – što svatko čini na svoj

način. Vrećko zaista, a Smećko premještajući stvari na Vrećkovu stranu. Dolazi Šmucka i počinje doručak – Vrećko nudi zdravu hranu, a Smećko različite grickalice – i odvlači Šmucku na igranje. Park izgleda kao pravo - smećalište. Cvijeće je počupano, svugdje otpad. Idealno za Smećkovu igru! Kad se umore Smećko i Šmucka zadrijemaju na klupici. U snu se pojavljuju lutke – tetrapaci, koji pjevaju o tome kako bi opet mogli biti korisni – kad bi ih netko stavio u pravi kontejner. Do kraja priče djecu se animira da uz songove odvoje otpad, posebno kartonsku ambalažu i odlože ju u plavi kontejner, koji je tome namijenjen. Na taj se način kartonska ambalaža, nakon prerade može opet upotrijebiti. Vraćaju se tetrapaci-lutke, sretne što su opet korisne. Zaštita okoliša, u ovom slučaju odvojeno odlaganje otpadaka, ne samo da je korisno nego i zabavno.

Tijekom 2008. godine dječja predstava *Avanture Vrećka i Smećka* kojom se najmlađe podučava o uporabljivosti i pravilnom odlaganju višeslojne ambalaže za pića izvela se 15 puta u dječjim vrtićima i 15 puta u Gradu mlađih čime je obuhvaćeno više od 2.000 djece. Snimljen je DVD s predstavom i napravljen je bojanka. U 2009. godini krenulo se širom Hrvatske. Tvrta *Tetra Pak* daruje predstavu – bojanke i DVD-e vrtićima u gradovima u kojima njihova *Cistoća* nalijepi na kontejnere za papir

natpise *Ovdje se može baciti Tetra pak ambalaža*.

Jedna lijepa ideja dovodi drugu, pa ansambl predstave putuje Hrvatskom i druži se s Čistkom (lik koji su smislili u riječkoj Čistoći). Klincima se dijele majice, kemijske, bojice, bojanke, kape - ovisi o tome koliko je grad spremn uložiti u edukaciju mlađih. Reakcije na predstavu su izvrsne, djeca već tijekom predstave pomažu Vrećku, svađaju se sa Smećkom - dobacuju mu kad on nešto ne napravi kako treba- pokazujući time zavidnu ekološku svijest, koja na sreću ne ostaje samo u teoriji. Naime prije predstave klinci dobiju sokić koji tijekom predstave popiju, pa na kraju, uz veselu pjesmicu s refrenom:

MISLITI NA DRUGE TREBA
ČUVAT TREBA PLANET SVOJ
JER OPASNOST NA NJEG VREBA
OVAJ PLANET JE I TVOJ

svako dijete ambalažu svog sokića stavi u kontejner koji za tu prigodu - putuje s predstavom.

Službenije to zvuči ovako:

Svjesni važnosti obrazovanja o zaštiti okoliša, tvrtka Tetra Pak je u suradnji s Gradom Zagrebom i Dramskim studiom Tirena započela edukacijski projekt namijenjen djeci predškolske dobi. Napravljena je dječja predstava pod nazivom *Avanture Vrećka i Smećka*, autorica Nine Horvat i Ines Škufljic Horvat, kroz

u kojima posluje, jer se ekološkom ponuštanju treba učiti od najranije dobi. Djecu želimo podučiti da ambalaža nije smeće, te kako je pravilno odložiti je u kontejner kako bi ona bila reciklirana, riječi su Sonje Kožul, direktorice komunikacija i zaštite okoliša Tetra Pak.

Koliko je važno od najranije dobi educirati građane o pravilnom odlaganju otpada i raspolaganju s višeslojnom kartonskom ambalažom, govori i podatak prema kojem se u Hrvatskoj godišnje na tržište plasira oko 10.000 tona višeslojne kartonske ambalaže za napiske, dok je recikliranje tek na početku.

Do sada je tvrtka Tetra Pak postavila edukacijske naljepnice na više od 2.000 kontejnera na području Zagreba, Rovinja i Rijeke, kako bi građanima skrenula pažnju na nužnost pravilnog odlaganja višeslojne kartonske ambalaže, koja se od ostalih spremnika za pića izdvaja upravo po tome što je većinom sastavlјena od kartona, obnovljivog materijala u prirodi što je ključno za održivi razvoj. I tako... Velikima službenama priopćenja, vijesti i obavijesti, a malima učenje na vjerujemo zanimljiviji način – uz pomoć kazališta.

Autorica je dramska pedagoginja u Zagrebačkom kazalištu mlađih.

Ozana Ivezović

DOBRODOŠAO PRIRUČNIK

MIRA PERIĆ KRALJIK, DRAMSKE IGRE ZA DJECU PREDŠKOLSKE DOBI. PRIRUČNIK ZA ODGOJITELJE.

Učiteljski fakultet u Osijeku. Osijek 2009.

Kada se govori o dramskom odgoju, najmanje se govori i piše o njegovoj primjeni u radu s djecom predškolske dobi. Puno se više pažnje, kada se o predškolcima radi, posvećuje lutkarstvu što je također značajno i potrebno, no o značaju dramske igre u predškolskoj dobi relativno se malo zna.

Mira Perić Kraljik svojom knjigom nastoji popuniti postojeću prazninu te pokazati da dramska igra može dobro funkcionirati s predškolskom djecom. Kao argument pritom navodi da je simbolička igra najbolji pokazatelj da je dramska igra njima primjerena i da ju samo treba za njih prilagoditi. Prema autoričinim riječima, planiranjem simboličke igre ostvaruje se dramska igra.

Priručnik daje određenje dramske igre za predškolce i govori o njezinom utjecaju na razvoj djeteta, govori o planiranim dramskim sastavnicama igre te nudi i ideje za konkretnе igre koje su provjene u praksi.

Autorica drži da dramska igra pruža temelj kreativne i životne pismenosti te da ona kroz stvaralački proces igranja uključuje i skustvo različitih problema, ali i njihovo rješavanje. Smatra da je posebno važno što se kroz dramsku igru razvija emocionalna inteligencija djece koja doprinosi razvijanju zdravih i pozitivnih odnosa djeteta sa okolinom.

U knjizi se ističe da je za dramski rad sa predškolskom djecom važno poznavati njihove psihofizičke sposobnosti kao i bitna obilježja njihova razvoja. Karakteristike određenih dobnih skupina unutar predškolskog uzrasta u priručniku se povezuju s obilježjima dramske igre koja je za tu skupinu primjerena.

Dramskoj igri predstava nije glavni cilj već je to razvoj dječjih potencijala i sposobnosti. Pritom je u dječjoj dramskoj igri posebno važna uloga odgojitelja. Odgojitelj je suigrač koji neprimjetno usmjerava tijek igre prihvatajući ideje djece i razvijajući ih. Ona/on pri planiranju dramske igre mora točno znati što kod djece hoće aktivirati i razviti i mora znati zašto na nečemu inzistira. Bitno je također znati da djeca moraju biti sastvaratelji u igri što znači da se planirani proces igre ne mora uvijek realizirati. Otvorenost igre i mogućnost improvizacije vrlo je važna.

Dramska igra za djecu predškolske dobi može se definirati kao igra ritmičkih razigravanja planiranih dramskih sastavnica, a to su, prema autorici, dramska radnja, prostor, vrijeme i lik. Dramska igra dječje ponašanje aktivira na nov i neobičan način, usmjerena je na proces, a ne na rezultat, uključuje unutrašnju i vanjsku motivaciju, u njoj je prisutna inicijativa i djeteta i odgojitelja, pozitivno emocionalno angažira djecu, zahtije

java planiranje radnje, likova i njihova suodnosa, mesta i vremena radnje.

Priručnik sadrži opis trideset i osam igara za predškolsku djecu provjerenih u praksi. One su zapravo tek polazne ideje koje odgojitelj može razvijati te prilagodavati dobi i potrebama djece.

Knjizi bi se moglo prigovoriti što je njezin teorijski dio puno bogatiji i iscrpljniji od dijela koji se bavi samim igrami. Autorica, čini se, polazi od prepostavke da je odgojitelju važnije pružiti određeni teorijski okvir, a da su primjeri koje je navela dostačni da potaknu odgojiteljevu maštu. I zaista, kreativan i iskusan odgojitelj lako će smisliti novu igru ili prilagoditi neku već postojeću baš za tu određenu skupinu djece s kojom radi.

Priručnik se bavi isključivo dramskom igrom kao oblikom dramskog rada. Igra, kako je zamišljala autorica, sadrži zapravo i elemente scenske improvizacije pa i procesne drame s kojima je autorica očito upoznata. Dramsku vježbu Mira Perić Kraljik očito ne smatra prikladnom za predškolsku djecu. Dramska igra, kako je ona vidi, zapravo je složena aktivnost koja u najvećoj mogućoj mjeri slijedi način na koji se djeca spontano igraju. Također stav je zasigurno opravдан jer nešto što bi bitno odudaralo od spontanih dječjih igara djetci ne bi bilo zanimljivo niti bi odgojitelju koristilo u radu s njima.

U svakom slučaju, knjiga predstavlja doprinos u području dramskog odgoja u radu s predškolskom djecom i svakome tko se tom temom bude htio baviti bit će obavezno štivo. Bit će, dakako, korisna i samim odgojiteljima, publici kojoj je prvenstveno namijenjena, kao poticaj da što više primjenjuju dramske igre na sveopću radost i zadovoljstvo djece, a i njih samih.

IZ POVIJESTI HRVATSKE DRAMSKE PEDAGOGIJE

Vlado Krušić

MATO LOVRAK – DRAMSKI PEDAGOG

Razdoblje između dvaju svjetskih rata u Hrvatskoj vrijeme je postupnog razvoja i, u 30-im godinama, pravog procvata dramsko-pedagoškog rada i njegova promišljanja do kojeg dolazi prvenstveno u okvirima tadašnje škole. U to vrijeme, hrvatske učiteljske ustanove i organizacije, premda pod nadzorom vlasti centralizirane jugoslavenske države, vrlo su snažne i samostalne te vrlo otvorene prema raznolikim inozemnim pedagoškim kretanjima i inovacijama. Utjecaj tzv. „nove škole”, o kojoj se tada među učiteljstvom puno raspravljalio, ohrabriavao je iskustveno, praktično, zorno učenje kao pandan prevladavajućem

formalnom poučavanju i učenju knjižkih podataka. Pedagoški časopisi rado su davali prostor člancima iz pera samih učitelja koji su opisivali svoja iskustva i načine rada s učenicima u raznim nastavnim područjima i predmetima.

Mato Lovrak, danas klasik hrvatske dječje književnosti, u 20-im godinama još uvijek je seoski učitelj, iskreno posvećen svom pozivu i onima kojima je njegov rad namijenjen, a to su djeca koju odgaja i obrazuje. Manje je poznato da je Lovrak u tom razdoblju pisao pedagoške članke o svojim učiteljskim iskustvima i oblicima rada koje je primjenjivao.* Ti su pak načini rada uvelike bili nadahnuti Lovrakovim oduševljenjem za kazalište kao umjetnost i, još više, za kazalište kao medij.

1929. godine u časopisu *Savremena škola* br.7-8 objavljuje opsežniji članak u kojem u prvom dijelu obrazlaže svoje shvaćanje „dječjeg kazališta”, tj. „kazališnih” oblika koje djeca lako usvajaju, dok u drugom dijelu donosi čitav niz primjera dramatiziranih nastavnih jedinica, uglavnom iz tadašnjih čitanaka i pedagoških časopisa, koje je ostvario sa svojim vrlo mladim učenicima. Ovdje donosimo prvi dio spomenutog članka, pri čemu smo sačuvali jezik i tadašnji pravopis, jer i to svjedoči o životu i vremenu u kojem je članak pisan.

* Jedini temeljitiji osvrt na Lovrakov dramsko-pedagoški rad dao je Duško Lončar u članku *Scensko stvaralaštvo učenika u teorijskom promišljanju Mate Lovraka* u časopisu *Život i škola*, 1/1992.

Mato Lovrak DJEČJE KAZALIŠTE

Nije mi namjera da nadugo pišem o biti, cilju ili uopće o dječjem kazalištu u nas. Ono bi zavrijedilo svestranu i dublju studiju isto tako, kao što se danas piše na mnogo strana o dječjoj literaturi u prozi i stihu. Želio bih da dadem jedan praktičan prilog izgradnji toga kazališta u našim školama.

Ponukalo me na to opažanje da je po svim našim školama bilo gradskim, bilo onima najzabitnijih sela, nastala prava jagma za dječjim kazališnim komadima. I kad već prirediš niz predstava, ostaje ti još uvijek i odviše pozorišnih igara koje ne možeš izvađati zbog skupoće kostima i tehničke nemogućnosti.

I da udovoljim jednoj potrebi, napisao sam nekoliko igrokaza kao uzor prema kojem bi mnogo nastavnika moglo isto tako sami s malo fantazije stvoriti si stalno i dugotrajno dječje kazalište i to, što je glavno, vrlo jeftino i bez većih tehničkih poteškoća.

Prije svega moram se vratiti na onu konstataciju koja se odnosi na veliku potra-

žnju za dječjim kazališnim igram. Što to znači? Svakako napredak. Koji su razlozi tomu, dok još nije davno, da se na našim školama samo „deklamiralo“ s nekim patosom i to vrlo rijetko: samo na ispitu, na dan sv. Ćirila i Metoda i Sv. Save, te na učiteljev ili župnikov imandan.

Novi duh na školi? Da. Nastojanje, koje krči kod nas vrlo polako, gotovo neprijetno putove novom uzgajanju, očituje se jednim svojim dijelom eto i tu – u dječjim predstavama. Predstave znače mnogo i s razloga što je to jedina zgoda gdje nastavnik smogne novčanih sredstava iz kojih pravi naučne izlete s učenicima; kupi koju lijepu kopiju umjetničke slike za ukras razrednoj sobi, uzme školsku apoteku ili što drugo.

Jedan je razlog sve većem predstavljanju i taj što školske vlasti traže skupljanje novčanih sredstava među djecom u školi za razne humane svrhe, pa nastavnik dolazi do novaca dječjom priredbom.

No ima razlog i taj da mnogi nastavnici vole tu granu umjetnosti i rado je gaje u školi i sa odraslima u raznim dilektantskim društvima.

Htio bih sada ovdje odmah da kažem kako sam mišljenja da jedna nova, živa škola treba svaki dan da predstavlja i da predstavljanje ne bi smjelo biti stvar samo svečanih zgoda, već pomagalom, još bolje, dijelom obuke, koje bi podalo

obuci život, čar. Prikazati odmah scenu iz povijesti, pa ma i najkraću, recimo dijalog, čitav moralan ili estetski članak, malu pričicu i slično.

Nova škola treba da ima ukusnu malu pozornicu u pozadini razredne sobe. Nastavnici, kojima se grade nove škole, neka na to budno paze. Oni sada kao djelovođe u školskim odborima mogu mnogo više učiniti za svoju školu.

Ako i nema predstavljačkog dara u učenika, oni se mogu lako uvježbati dobrim predstavljačima. Početak je već u prvom razredu kod čitanja proznih članaka. Pod kraj školske godine treba djeca već da estetski čitaju svoje male članke, pa da ih slobodno i prikazuju. Djeca još u predškolsko doba, vrlo mala, igrajući se predstavljaju. Neki tad vole odraslu publiku da ih promatra, a neki se zbunjuju pred njom. No oni predstavljaju. Skupe se djevojčice pod orahom, a najstarija je tri godine. No one su sve neke gospe činovnikovice i obrtnikovice, te se maskiraju i liče, te dolaze u posjete i pozdravljaju: „Dobar dan, gospa!“ – „O, sjednite gospa mesarka! Alaj ste mi danas lijepi šnicl poslali.“

Podražavaju dakle. No unašaju u igru neobično mnogo svojih elemenata, a opazih to na svojoj maloj. Nije joj bilo još ni dvije i po godine, počela je deklamirati, podražavajući školsku djecu, no sadržaj deklamacije je ipak bio njen. Ona priča i gestikulira rukama, a mršti se i priča, priča o tom: kako mama kuha grah, kako je dobila novu opravicu, kako je bio kod nas pop, onda još zine, nema šta da veli, nakloni se i otrči i sama si i plješće.

Da se vratimo prvom razredu, kojeg smo spomenuli. Divno bi bilo kad bi kojem nastavniku u nas uspjelo da u svom prvom razredu u početku izazove takovu jednu posve njihovu predstavu. Novoj školi će možda i uspjeti, koja neće imati takve oštре prelaze iz doma u školu ili iz modernog zabavišta (obdaništa – prim. V.K.) u reformiranu školu.

No nama služi u prvom redu za sada samo estetsko čitanje da dobijemo predstavljače. Osim čitanja, deklamiranje s razumijevanjem, bez patosa i onog „nadrukavanja“ na kraju stiha, te povrh toga, a mnogo je to važno, davati djeci što više kretanja po sobi, pa se igrati s njima. Evo: „Stani, stani Stevo! Jesi li jučer koga pozdravio na cesti? Pokaži kako si to učinio.“

Tražiti od djeteta sada da prikaže potpuno događaj. Osokoliti ga s drugom mu,

koji će biti onaj odrasli prolaznik. I ostala djeca sudjeluju. Gledaju ih, pa nastavnik veli da su oni susjedi i gledaju to i pita ih je li to lijepo da Stevo pozdravlja. Recite jedno drugom. Naviknuti ih, ako se stide, da se razgovaraju: „Vidiš, vidiš našeg Steve, kako lijepo starije pozdravlja!“

Isto tako ponoviti događaj iz dvorišta na odmoru, ukoliko je izvediv i pedagoški. Pa neka se nasmiju, pa neka se i zaplače, ali navikavati ih na prirodan smijeh i plač i prirodan govor. Gledao sam jednu dječju predstavu u kojoj su se djeca smijala ozbiljnih crta lica izgovarajući: ha! ha! ha! ha! Nastavnik se tužio da ih nije mogao uvježbati smijati se prirodno.

Svemu tomu je razlog stereotipno obučavanje djece u školi, koja stalno mirno sjede u klupama, samo na pitanja odgovaraju, a kod molitve, čitanja, zbornog računanja, pa gotovo bih mogao ustvrditi i kod pjevanja, vlada uvijek isti, jednak monotoni ton bez prirodne dinamike, bez akcenta, bez uzvika, bez pitanja. Posljedica toga je da učenik i u privatnom razgovoru s učiteljem tako razgovara, a kad dođe među drugove i kući postaje mu govor naravan.

U prvom razredu će djeca prikazivati događaje opisane u kratkim svojim člancima iz čitanke.

U drugom razredu isto tako, no oni će već biti gotovo pravi mali glumci.

U trećem i četvrtom razredu učitelj će moći reći: „Djeco, predstavljajte nam priču Sedam prutova“. Bit će zadovoljan. Ovako spremna djeca u predstavljanju će dakako lako glumački svladati i veće dječje predstave.

Kad se ovako naviknu djeca na predstavljanje, za njih pozornica i nema toliko mističnosti i čara, jer ona predstavljaju na svakom mjestu: na podu, podrumu, na livadi u prosjeci šumskoj, na dvorištu. U rasporedu dakako nisu tada predstave koje ištu maskiranje, sceneriju i kostime, a moguće i rasvjetu, već su to predstavice u jednoj slici, još i manje, u jednom ili dva prizora. To su zapravo prikazi jednog događaja, to su dramatizirane pričice, pjesmice iz čitanaka, dječjih časopisa i oveće priče za djecu. Prve ne zahtijevaju ni pozornicu ni kostime, a posljednje veće nešto malo i jednostavno.

Da nazovem to kazalište intimnim dječjim kazalištem, zato što se može raspored izvesti u svakom budžaku i što ne traži dvoranu, bajnu rasvjetu i ostale potrebe što idu uporedno s tim. Ali je zato

jedno i najglavnije u tom kazalištu, a to je gluma.

Dramatiziranje pričica nije novost. Pisac Špoljar^{*} uspjelo je dramatizirao i izdao u stampi „Nesretni pijetao“. U mojoj i njegovoj dramatizaciji je razlika što je on malu pričicu pretvorio u velik pozorišni komad, dok ja nastojim da u školi proučenih, odnosno pročitanih pričica što je više moguće prikažem s djecom gotovo istim tekstom s nekim malim nadopunama ili izmjenama. Tim samo hoću da pokažem kako se i najmanji članak i najkraći dijalog dade upotrijebiti za dječje kazalište.

Takovo kazalište „radi“ svaki dan u školi pod obukom. Ono predstavlja i u drugim zgodama bez pozornice na podnožju ili golom školskom podu. Ono „igra“ jedne ili svake subote u jednom razredu u koje se skupe svi ostali razredi. Ono predstavlja prije božićnog i uskrsnog raspusta. Na roditeljskom sastanku. U posjetima kod bolesnog druga u njegovoj kući. Ono je pripravno u svako doba nastupiti, kad god se ukaže potreba. Posjeti li iznenađa kakav viši državni funkcionar školu, eto malog teatra da priredi priredbe. Oni će sami i raspored za tu zgodu sastaviti i pred publikom će se spremati, dogovarati i sve sami udešavati (režirati), što sve vide gledaoci, kojih se prijatno doimlje taj dječji samostalni rad.

Takovo kazalište predstavlja na školskim nacionalnim svečanostima, pa prigodom antituberkulognog ili antialkoholnog dana.

Raspored je prigodan, a izabran onaj u prvom redu, koji je u školi proučen bilo u moralnim člancima, bilo u povijesti, zemljopisu, prirodopisu ili higijeni, a onda u nedostatku tih bira nastavnik prigodne priče, pa ih djeci dramatizira poput onih malih iz dječjih čitanaka, a nalazi ih u starijim čitankama i dječjim časopisima, a i u časopisima za odrasle, kako će to poslije pokazati.

Najmanji događaj dramatiziran i dobro glumački izveden doimlje se snažnije no najdulji dječji igrokazi monotono izvađani. (...)

* Zlatko Špoljar, učitelj, pisac i izdavač igrokaza u javnosti nazočan još od 1911. Međutim, njegova je uloga ponajviše značajna kao izdavača i urednika Savremene škole, časopisa posvećenog promicanju ciljeva i načela „radne škole“, kao i obavještavanju o ostalim pedagoškim pravcima u svijetu, koji su u hrvatskoj pedagoškoj javnosti uzimani kao uzor „nove škole“. (Prim. V.K.)

U članku slijedi kratak scenarij roditeljskog sastanka na kojem će učenici izvesti „prikazivanje” *Na igralištu*. Lovrak nastavlja:

U ovom se prikazivanju može prepoznati mnogo članaka i pjesmica iz 1. čitanke i to iz odsjeka „Jesen” i „Zima”. Zaposlen je cito 1. razred. Drukčije ne smije da bude. Makar je statista, samo da je na daskama! Prikazivanje će se vršiti u prednjem dijelu sobe, ispred pročelnog zida na školskom podu, bez ikakove uzvisine, kulisa i zavjese. Uklone se samo one stvari sa zida i što su uz zid, tako da ostanu samo vrata i prozor.

Slijedi osam vrlo kratkih prizora koji zajedno čine igrokaz labave i fragmentarne forme primjerne učenicima prvog razreda.

Lovrak zatim donosi nekoliko igrokaza čvršće forme uglavnom oblikovanih oko tekstova uzetih iz čitanaka. To su priče, anegdote, poglavljia lektirne proze, prigodni programi za tadašnje službene blagdane, a posebno je zanimljiv poučni igrokaz *Nevidljivi* o potrebi zračenja prostorija u kojem s bolesnim dječakom Duškom razgovaraju „nevidljivi” kisik i dušik. Kazališnu predstavu je, dakle, koristio za poučavanje prirodopisnih sadržaja.

Premda je ovo prvi od nekoliko članaka koje je Mato Lovrak posvetio različitim temama „dječjeg kazališta”, u njemu nas se danas posebno doimlje cijelovito sagledavanje odgojne važnosti, pedagoških mogućnosti i neposrednih odgojno-obrazovnih učinaka dramske aktivnosti djece u raznim oblicima svakodnevнog školskog rada – u razrednoj i predmetnoj nastavi, u životu razrednog i školskog kolektiva, na roditeljskim sastancima, školskim i društvenim svečanostima – pri čemu Lovrak ne propušta

upozoriti na prirodnu povezanost takve kontinuirane aktivnosti s radom mjesnih amaterskih – „dilektantskih” – družina. O tom, danas uvelike zanemarenom, vidu prožimanja dramskoga rada u školi i onoga u amaterskim kulturno-umjetničkim društvima svjedoči i bogata povijest dramske djelatnosti ogranaka „Seljačke sluge”, kulturne ustanove Hrvatske seljačke stranke, koja je upravo od početka 20-ih godina prošloga stoljeća poticala i pokretala različite oblike kulturno-umjetničkoga rada po selima širom Hrvatske.

Lovrakovi dramsko-pedagoški stavovi danas zvuče naročito aktualno kad govori o odnosu učitelja, kao voditelja dramskoga rada, i učenika, kao glavnog protagonista toga rada. Lovrakova dramska pedagogija je okrenuta učeniku; on je glavni stvaralac i glavni cilj toga rada, dok je učitelj poticatelj, onaj koji otvara prostor učeničkom izražavanju ili „samoradu”. Za takvu aktivnost Lovrak traži i posebne prostorne uvjete, jer djeci treba „davati što više kretanja po sobi, pa se i igrati s njima”. Od predstave važnije je „navikavati ih da prikazuju događaj, da komuniciraju”, razbijati im stid od komunikacije i razvijati im samopouzdanje. Posebno važnom zadacom Lovrak smatra demistifikaciju pozornice kao mjesta koje izaziva strahopštovanje, točnije – poštovanje ispunjeno strahom. Umjesto toga nastoji naviknuti djecu da svako mjesto može biti pozornicom – „jer ona predstavljaju na svakom mjestu: na podu, podrumu, na livadi u prosjeci šumskoj, na dvorištu” – čime ih zapravo uči da svako mjesto može postati poprište kazališnog čina.

Pri svemu tome Lovrak, međutim, nigdje ne spominje niti prikladnim terminom imenuje ono što neprekidno opisuje – *improvizaciju*, kao osnovnu metodu svoga dramskoga rada bez obzira kori-

stio kao povod za dramski rad poglavljje iz čitanke ili stvarni događaj koji se dogodio učenicima.

Sagledavajući dramski rad s djecom kao dugoročnu djelatnost, dakle kao stalni odgojno-obrazovni i stvaralački proces koji se ostvaruje u nastavi i svakoj prirodi koja pruža priliku za dramatizaciju, Lovrak ipak svakom takvom dramskom radu vidi logičnu završnicu u nekoj vrsti javne predstave pritom uvažavajući, pedagoški sasvim opravdano, stupnjeve takva javna nastupa: najprije za vršnjake u razredu, zatim za suškolce, pa za roditelje i tek onda za šиру javnost. Ovim postupnim pokazivanjem – „predstavljanjem” – vlastitih postignuća i novostečenih iskustava drugima Lovrak se iskazuje kao sjajan zastupnik socijalizacije odgojno-obrazovnog procesa čime svojevrsno društveno priznanje (vršnjaka, pa zatim roditelja i konačno lokalne zajednice) dobivaju i djeca i učitelji i škola kao ustanova.

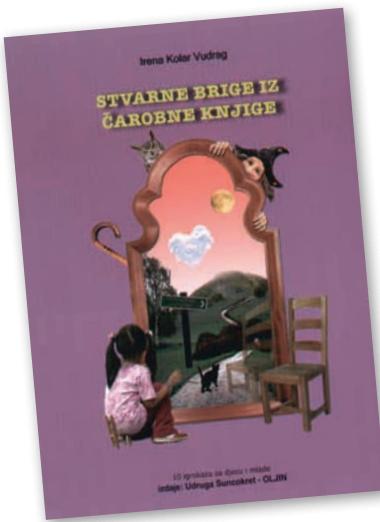
Svojim shvaćanjima dramskoga rada s djecom Mato Lovrak, kao i još nekoliko učitelja koji su temeljem vlastitih iskustava počeli 30-ih godina osmišljavati taj rad, svrstava se među značajne promicatelje onakvog dramskog i kazališnog rada s djecom kakav se u nas, nakon potiskivanja i zaborava uzrokovana kataklizmom i posljedicama Drugog svjetskog rata, razvijao tek od 50-ih godina prošlog stoljeća pa sve do danas. U svom vremenu, pak, bio je na tragu najnaprednijih razmišljanja i spoznaja koje su u svijetu u tom trenutku gradile temelje moderne dramske i kazališne pedagogije.

Autor je kazališni redatelj i dramski pedagog, voditelj Kazališnog studija mladih Hrvatskog narodnog kazališta u Varaždinu.

NOVE KNJIGE

Irena Kolar Vudrag, STVARNE BRIGE IZ ČAROBNE KNJIGE

Udruga Suncokret – OLJIN. Zagreb 2009.

Bilo da se bave svjetom bajkovitih bića, životinja ili ljudi koje svakodnevno viđamo, igrokazi Irene Kolar Vudrag na duhovit način dотиу ozbiljne teme, nemametljivo nastojeći prenijeti djeci i mladima poruku da su ljubav, razumijevanje, iskrenost i dobrota vrijednosti koje čine naše živote dostoјnjima življenja.

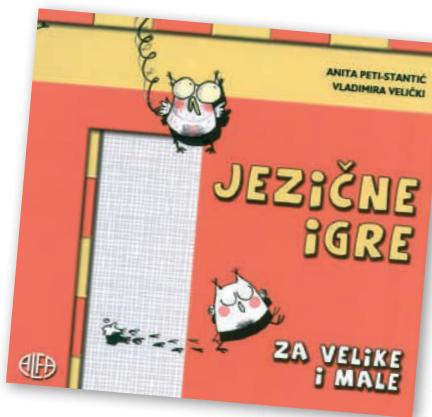
Premda u tim našim životima ima i problema i poteškoća, bijeg u svijet u koji ma ih nema nije rješenje za kojim treba težiti budući da bi nas taj isti zaborav učinio duhovno siromašnima i praznim. Čarolije koje bi kao rukom odnijele sve što poznajemo i volimo, nisu ni dobre ni potrebne, poručuje igrokaz *Thinkingpinkylilyland*, a da smo mi ljudi zapravo sami po sebi dovoljno veliko čudo te da su čarolije u nama samima, proizlazi iz svega što se dogodilo u *Stvarnim brigama iz čarobne knjige*.

Svijet odraslih često je svijet nerazumijevanja, neiskrenosti i bavljenja stvarima koje zapravo nisu toliko važne pri čemu su djeca prikraćena za pažnju, ljubav i nježnost svojih roditelja. To je zapravo svijet baba roga i babaca roga, dok babe roge kojima plašimo djecu nisu one kojih se zapravo treba bojati. Nekoliko igrokaza iz ove knjige bavi se upravo ovim i sličnim temama.

Radnja Ireninih dramskih tekstova vještoto je vođena, često ima i nekoliko paralelnih radnji i skupina likova koji se naposljetku svi susreću pa njihove tajne i spletke pritom izlaze na vidjelo. Sve te likove možemo prepoznati u ljudima s kojima se družimo, s kojima živimo i o kojima čitamo. Ima tu prezaposlenih roditelja, zapostavljenе djece, nervoznih profesorica, licemjernih direktora, prostodušnih ali dobroćudnih prodavačica i čistačica. Dijalozi teku prirodno i jednostavno i bliski su svakodnevnom kolokvijalnom govoru što ih čini dopadljivima i lako pamtljivima.

Deset igrokaza, koliko ih se nalazi u ovoj knjizi, pitki su i lako zaokupljaju pažnju čitatelja, a vjerujem da će zaokupiti pažnju i maštu djece i voditelja njihovih dramskih družina. Stoga se nadam da će svi ovi dramski tekstovi naći put do mnogih pozornica, mnoge djece i mnogih odraslih, čitatelja i gledatelja pozivajući na razmišljanje, čuđenje i promatranje stvari iz jednog drugačijeg, a iznad svega humanog kuta gledišta.

Ozana Iveković

Anita Peti – Stantić i Vladimira Velički, JEZIČNE IGRE ZA VELIKE I MALE

Alfa. Zagreb 2008.

Autorice jezičnim igrami nazivaju sve one igre kojima je glavno izražajno sredstvo jezik u svim svojim pojavnostima. Stoga se knjiga dijeli na dva dijela: igre slušanja i govorenja te igre čitanja i pisanja. Unutar tih cjelina igre se nižu kronološki. Od onih namijenjenih mla-

dem uzrastu pa do onih namijenjenih školarcima.

Jezične igre opisane u knjizi zahtijevaju i uživljavanje u neki lik ili situaciju pa stoga imaju i dramske elemente. Te su igre djeci zabavne, ali i korisne jer ih emocionalno, misaono i tjelesno angažiraju.

Uz svaku je igru istaknut jezični odnosno spoznajni kao i odgojni cilj. Jezični se ciljevi odnose na savladavanje jezičnih pravila i bogaćenje rječnika dok su opći odgojni ciljevi razvijanje kritičnosti i samokritičnosti, tolerancije i suradnje u skupini, oslobađanje za komunikaciju, zapažanje, doživljavanje i zamišljanje.

Knjiga je namijenjena odgajateljima, pedagozima, učiteljima, defektologima kao i svima onima koji se djecom bave, a svjesni su da je razvoj jezičnih i govornih kompetencija nužan za kasnije uspješno funkcioniranje pojedinca kao osobe te pojedinca u društvu.

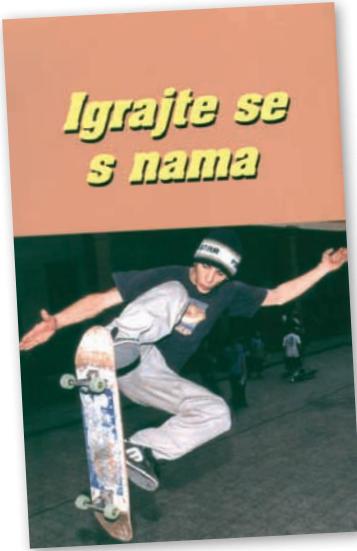
Autorice naročito ističu kako su u novije vrijeme govorne poteškoće u porastu te da velik broj djece neispravno govori te da nije u stanju složiti rečenicu ili naći riječ koja im je potrebna da izraze ono što žele.

Budući da dramski rad velikim dijelom koristi govor i dramski pedagozi uvelike doprinose razvijanju jezičnih kompetencija djece i mladih. Dramskim se odgojem jezične sposobnosti razvijaju spontano i kroz igru, a upravo je to namjena i ove knjige.

Stoga se može preporučiti svima koji se bave dramskom pedagogijom jer će u njoj naći pregršt aktivnosti koje služe razvoju govora. Mnoge od ovih vježbi i igara mnogima neće biti nove, ali one nude mogućnost preoblikovanja i stvaranja mnogobrojnih inačica koje će djeci biti jednako zanimljive i zabavne kao i igre u izvorno ponuđenom obliku.

U današnje vrijeme kada smo svjedoci posvemašnjeg siromašenja govora zahvaljujući između ostalog mobitelima i računalima te svakako drastičnom smanjenju čitalačkih sklonosti, ovakav poticaj jezičnom radu s djecom svakako je nešto što valja pozdraviti. I nadati se da će takvih poticaja biti još.

Ozana Iveković

IGRAJTE SE S NAMA

Uredio E. Risatti. Katehetski salezijanski centar. Zagreb 2004.

Ove su igre zapravo namijenjene zabavnim večerima koje salezijanski animatori provode s mladima i natjecateljskog su karaktera. U uvodu se pobliže objašnjava kako organizirati takve večeri, kako se mora ponašati voditelj, kako formirati žiri, kako nadgledati igru te kako dodjeljivati bodove i nagrade.

Opisane su igre u kojima se sudionici dijele u skupine te u kojima odjednom sudjeluje manji broj članova tima ili pak jedan sudionik. Neke od igara zahtijevaju korištenje priručnih sredstava (npr. olovka i papir, igraće karte), dok za druge ona nisu potrebna. Opisane su matematičke igre, igre koje nalikuju na mađioničarske trikove ili na neke poznate društvene igre, no ima i igara koje zahtijevaju igru uloga i stoga knjiga može biti zanimljiva i dramskim pedagozima.

Te scenične aktivnosti nisu visokog stupnja složenosti, ali mogu poslužiti kao uvod u dramski sat ili kao opuštanje nakon rada na nekom „ozbilnjijem“ zadatku. Budući da i u dramskom radu katkada koristimo natjecateljske igre, ova nam knjiga može poslužiti kao sredstvo gdje ćemo takve igre naći.

Iskusniji dramski pedagozi u knjizi vjerojatno neće pronaći igre koje već nisu koristili ili ih nisu upoznali u sličnoj inačici, no preporučila bih je onima koji se uvode u dramski rad ili onima koji još uvijek nisu upoznali i isprobali veliki broj igara i vježbi. U svakom slučaju, ovakva su izdanja uvijek potrebna i dobrodošla jer obogaćuju pedagošku literaturu usmjerenu na pomoć ljudima koji neposredno rade s djecom i mladima.

Ozana Ivezović

Gordana Fileš, Dunja Jelčić, Nataša Jurić Stanković, Valentina Lugomer, Marica Motik, Branka Pečaver, Ksenija Rožman, Marija Tuksar

ZAMISLI, DOŽIVI, IZRAZI! – DRAMSKE METODE U NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA

Urednica: Valentina Lugomer. Hrvatski centar za dramski odgoj. Zagreb 2008.

U poplavi priručnika, što prate brojna izdanja udžbenika za osnovnu školu i pomalo već guše kreativnost učitelja hrvatskog jezika, nudeći gotove modele za što kvalitetniju nastavu, evo nam konično i jednoga kojemu se iskreno veselimo. Riječ je o zanimljivoj i nadasve uporabljivoj knjižici iz Biblioteke dramskog odgoja u izdanju Hrvatskog centra za dramski odgoj.

Autorice ove knjige naše su kolegice, sve odreda dramske pedagoginje, koje su dramsko iskustvo stjecale u višegodišnjem ospozobljavaju i neposrednom radu s djecom vodeći dramske skupine u školi ili u dramskim studijima.

U uvodnom poglavlju prezentira se povijesni razvoj dramske pedagogije u Hrvatskoj koja doživljava procvat posljednjih desetljeća pod okriljem Hrvatskog centra za dramski odgoj. Govori se o izvorima znanja i ospozobljavanju dramskih pedagoga i učitelja, o stručnoj terminologiji koja se usavršava i uskladjuje u duhu europske i svjetske dramske terminologije.

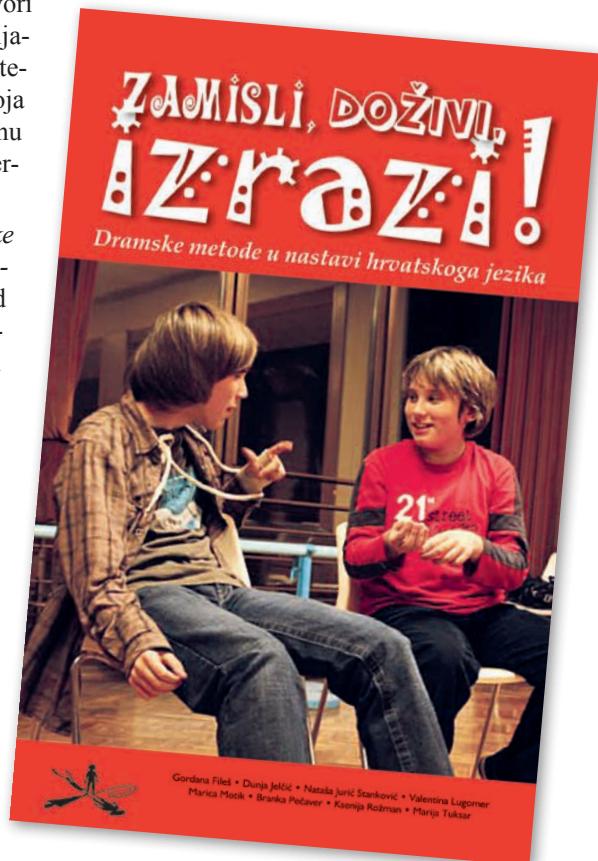
Iako nosi podnaslov *Dramske metode u nastavi hrvatskog jezika*, ova je knjiga puno više od skromnog metodičkog priručnika jer nam nudi svojevrstan uvod u dramski odgoj, ali i katalog najpoznatijih dramskih igara, vježbi i tehniku, te raznovrsne i poticajne primjere iz nastavne prakse koji potvrđuju primjenjivost dramskoga odgoja u svim nastavnim područjima hrvatskog jezika, od petog do osmog razreda.

Na prvi pogled učinit će vam se da je knjiga namijenjena učiteljima i voditeljima bez većeg dramskog iskustva, no udubite li se u primjere iz prakse, uvidjet ćete da je korisna i za iskusne voditelje

dramskih skupina i učitelje hrvatskog jezika jer pregledno i sažeto govori o različitim ciljevima, metodama, praktičnoj primjeni dramskog odgoja u nastavi te mogućoj korelaciji s drugim predmetima. Na primjerima iz prakse vidljivo je kako se dramske metode, igre i tehnikе mogu primijeniti u svim fazama nastavnoga sata hrvatskog jezika i u različitim oblicima rada.

Urednica knjige Valentina Lugomer osmisnila je, uz pomoć suautorica (nije nažalost vidljivo čiji su pojedini primjeri iz prakse) i urednika biblioteke Vlade Krušića, priručnik koji će vam koristiti kao izvor znanja, poticaj za primjenu toga znanja u praksi i izazov za daljnju nadgradnju. Stoga bi knjigu trebala nabaviti svaka školska knjižnica, a možda i svaki učitelj hrvatskog jezika. Ona će vam pomoći da dođete do spoznaje kako je nastava hrvatskog jezika neiscrpno izvorište i prizorište, na kojem se trajno i lako spoznaje i doživljava, uči i izražava, samo ako je nastavni proces dobro pripremljen, osmišljen i stručno vođen. A da bi se to postiglo, potreban nam je neposredan, kreativan i dramski ospobljen nastavnik, spreman na neprekidno usavršavanje, ali i sam sposoban da zamisli, doživi i doživljeno izrazi.

Nevenka Mihovilić

Gordana Fileš, Dunja Jelčić, Nataša Jurić
Stanković, Valentina Lugomer, Marica Motik,
Branka Pečaver, Ksenija Rožman, Marija Tuksar

NEZAOBILAZNO ZA
NASTAVNIKE HRVATSKOGA!!!

Zamisli, doživi, IZRAZI!

Iz sadržaja:

- Osnovna načela dramskoga odgoja te njegova povezanost s nastavom hrvatskoga jezika;
- Šezdeset opisanih igara, vježbi i tehnika uporabljivih u nastavi i dramskom stvaralačkom radu;
- Sedamdeset i jedna prilagodba opisanih postupaka za nastavu jezika, jezičnog izražavanja, književnosti i medejske kulture;
- Od nastavnog sata do kazališne predstave.

Dramski odgoj i nastava hrvatskog jezika imaju mnoge zajedničke ciljeve i zadaće. Upravo na toj osnovi, izrasla je ideja o povezivanju nastave hrvatskoga jezika i dramskoga odgoja temeljena, dakako, na bogatim iskustvima drugih zemalja gdje se dramske odgojne metode već odavna koriste u poučavanju materinskog jezika, ali i drugih nastavnih predmeta.

I mnogi drugi zajednički sadržaji, metode i oblici rada omogućuju njihovo povezivanje. Nerijetko predmet hrvatski jezik i dramski odgoj ostvaruju nezavisno jedan o drugome iste korelacije s drugim nastavnim i nenastavnim područjima, osobito s društvenom i umjetničkom skupinom predmeta, pri čemu dramski odgoj može biti most, poveznica s njima.

CIJENE KNJIGA ZA NARUDŽBE KOD IZDAVAČA (POŠTARINA URAČUNATA):

1) 100+ IDEJA ZA DRAMU:	70 Kn
2) NOVIH 100+ IDEJA ZA DRAMU:	70 Kn
3) NE RASPRAVLJAJ, IGRAJ!	40 Kn
4) IGRAM SE, A UČIM!	100 Kn
5) ZAMISLI, DOŽIVI, IZRAZI!	100 Kn

ZA KUPNU 2 KNJIGE POPUST 10% ! ● ZA KUPNU 3 I VIŠE KNJIGA POPUST 20% !

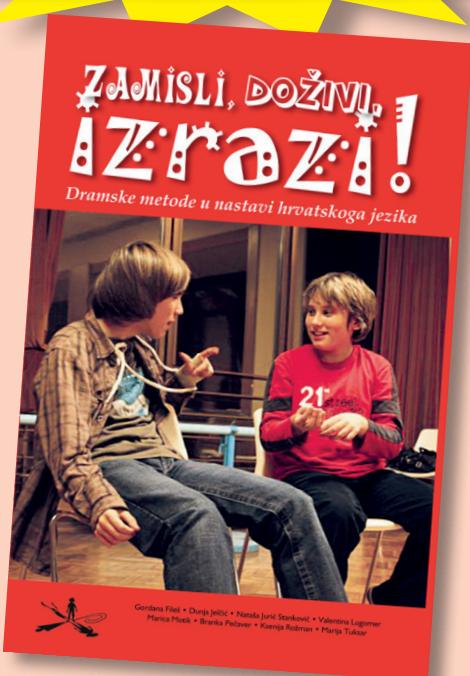
KAKO NARUČITI KNJIGE?

- Najprije kontaktirajte našu službu prodaje na tel. 01 606 10 84 ili mob. 091 570 10 43, Dogovorite narudžbu i ostavite adresu.
- Popunite nalog za plaćanje (opću uplatnicu) na dogovoren iznos i izvršite upлату на žiro-račun izdavača.
- Kopiju uplate pošaljite poštom na adresu izdavača ili faxom na broj 01 6185-872.

Na nalogu za plaćanje upisujete:

- u rubriku "Primatelj": PILI-POSLOVI D.O.O., RADNIČKA CESTA 32, 10000 ZAGREB;
- u rubriku "Broj računa primatelja": 2481000-1120017339;
- u rubriku "Opis plaćanja": UPLATA ZA (naslovi knjiga i broj primjeraka).

Po primitku kopije uplatnice knjige ćemo Vam poslati poštom na adresu dogovorenou s prodavačem. Za sve obavijesti obratite se na tel. 01 606 10 84 ili na mob. 091 570 10 43 i 091 517 95 55.

PRVI HRVATSKI PRIRUČNIK KOJI
SUSTAVNO IZLAŽE PRIMJENU DRAMSKIH
METODA U NASTAVI HRVATSKOGA
JEZIKA U VIŠIM RAZREDIMA OSNOVNE
ŠKOLE!!!

USKORO!!!

IGRE ZA GLUMCE I NE-GLUMCE
Najpoznatija knjiga tvrtke
„kazališta potlačenih“!
Rudnik ideja s preko 350 igara,
vježbi i primjera korisnih za
svakodnevni rad!

HRVATSKI CENTAR ZA DRAMSKI ODGOJ BIBLIOTEKA DRAMSKOG ODGOJA

- ZA NASTAVNIKE HRVATSKOG JEZIKA I UČITELJE RAZREDNE NASTAVE!
- ZA VODITELJE ŠKOLSKIH DRAMSKIH DRUŽINA I SLOBODNIH AKTIVNOSTI!
- ZA VODITELJE SOCIJALIZACIJSKIH I TERAPIJSKIH SKUPINA!
- ZA AKTIVISTE VLADINIH I NEVLADINIH UDRUGA!
- ZA VODITELJE ODGOJNIH RADIONICA CIVILNOG DRUŠTVA!

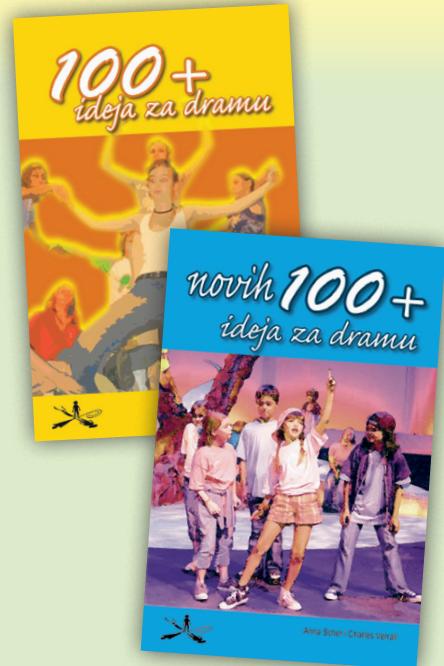
Dramska pedagogija danas je sastavnim dijelom odgojnih sustava širom svijeta. I u Hrvatskoj sve snažnije sazrijeva svijest o tome. BIBLIOTEKA DRAMSKOGA ODGOJA želi pridonijeti lakšem usvajanju dramskih metoda potrebnih za ostvarivanje obrazovnih, odgojnih i stvaralačkih zadaća u radu s djecom i mlađeži, sa socijalizacijskim i terapijskim skupinama, u izvanškolskom i amaterskom stvaralačkom i rekreativskom radu, u djelatnostima udruga i organizacija...

Izdanja BIBLIOTEKE DRAMSKOGA ODGOJA su praktična, korisna, odmah uporabljiva i jeftina!!!

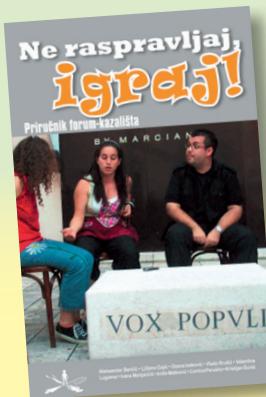

Anna Scher - Charles Verrall
100+ IDEJA ZA DRAMU
&
NOVIH 100+ IDEJA ZA DRAMU!!!

**Svjetski poznati priručnici
u cijelosti dostupni našim
čitateljima!!!**

Obje knjige već su postale nezaobilaznim alatom mnogih voditelja dramskih skupina i družina. Temeljene na improvizaciji kao osnovnom obliku dramskog rada i čitko pisane, ove knjige nude obilje primjera kako započeti i razvijati dramski rad i potaknuti djecu i mlađe ljudi na dramski stvaralački čin. Ovo je zbirka recepata, no sve koji će se njima koristiti autori pozivaju da ih rabe slobodno, u skladu s potrebama vlastita rada.

Ne raspravljam, igraj PRIRUČNIK FORUM-KAZALIŠTA

Iz sadržaja:

- Augusto Boal i kazalište potlačenih
- Boalove tehnike u odgojnem kazalištu i odgojnoj drami
- Forum-kazalište kao radionički proces (pripremne vježbe i igre, oblikovanje forum-priče, priprema forum-predstave)
- Iskustva prakse (forum-kazalište u školi, s braniteljima, s djecom s posebnim potrebama, na ulici, u akcijama civilnog društva, u zatvoru)

Ksenija Lekić, Norma Migliaccio-Čučak, Jadranka Radetić-Ivetić, Dragica Stanić, Marta Turkulin-Horvat, Ksenija Vilić-Kolobaric

Igram se, a učim!!! DRAMSKI POSTUPCI U RAZREDNOJ NASTAVI

- Osnovni pojmovi o dramskom odgoju i njegovo povezanosti sa spoznajama moderne psihologije učenja i pedagogije;
- Pedeset i sedam postupaka koji se koriste u dramskom odgojnem radu;
- Osamdeset i jedna prilagodba opisanih postupaka za nastavu određenih predmeta u nižim razredima osnovne škole;
- Prijedlozi za četiri integrirana nastavna dana tijekom kojih se koriste dramski postupci;
- Kako iz dramskih postupaka u nastavi nastaje dječja kazališna predstava;
- Primjeri nastavnih priprema koje sadrže dramske postupke.

Autorice priručnika stečenim znanjima kroz edukacije o dramskom odgoju i obrazovanju kao i iskustveno, s obzirom da su sve dramske pedagoginje i učiteljice razredne nastave, dobro poznaju rad u kojem primjenjuju dramske metode u nastavnoj i izvannastavnoj aktivnosti što priručnik čini potpunim i vrlo korisnim za praktičnu uporabu.

Iz recenzije mr.sc. Petre Pejić

PRIRUČNIKIMA PREPORUKU AGENCIJE ZA ŠKOLSTVO !!!

NISTE ZNALI, PROČITAJTE

DRAMSKI ODGOJ – LITERATURA NA HRVATSKOM JEZIKU

1. KNJIGE IGARA

- 365+1 igra za odgoj. Zagreb: Katehet-ski salezijanski centar (2003).
- Velika knjiga igara. Zagreb: Profil International (2003).
- Belović-Bernardzikowska, Jelica (1991): 110 igara za mladež. Zagreb: Školska knjiga.
- Bunčić Napan, Ksenija; Đurđica Ivković; Josip Janković; Ankica Penava Pejčinović (1998): Igrom do sebe. 102 igre za rad u grupi. Zagreb: Alinea.
- Ladika, Zvjezdana; Slavenka Čečuk, Đurđica Dević (1983): Dramske igre. Zagreb: Savez društava Naša djeca SR Hrvatske.
- Peti – Stantić, Anita; Vladimira Velički (2008): Jezične igre za velike i male. Zagreb: Alfa.
- Risatti, E. (ur.) (2004): Igrajte se s nama. Zagreb: Katehet-ski salezijanski centar.
- Živković, Željka; Sanja Brajković (2002): Čarobna vrećica. 100 igara iz područja osjeta. Priručnik za roditelje, učitelje i odgajatelje. Đakovo: Tempo.
- Živković, Željka; Sanja Brajković (2002): Slagalica. 101 suradnička igra. Đakovo: Tempo.

2. PRIRUČNICI ZA PRIMJENU DRAMSKIH POSTUPAKA U NA- STAVI

- Fileš, Gordana (2005): Dramske radionice i igraonice u nastavi hrvatskog jezika. Zagreb: Školska knjiga.
- Lugomer, Valentina (ur.) (2008): Zamislji, doživi, izrazi! Dramske metode u nastavi hrvatskoga jezika. Zagreb:

Hrvatski centar za dramski odgoj - Pili poslovi d.o.o.

- Niehl, Franz W.; Arthur Thömmes (2002): 212 metoda za nastavu vjeronauka. Zagreb: Katehet-ski salezijanski centar.
- Radetić-Ivetić, Jadranka (ur.) (2007): Igram se, a učim! Dramski postupci u razrednoj nastavi. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj - Pili poslovi d.o.o.

3. PRIRUČNICI ZA VOĐENJE DRAMSKIH SKUPINA I TEO- RIJSKE KNJIGE O DRAMSKOM ODGOJU

- Boal, Augusto (2009): Igre za glumce i ne-glumce. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj – Pili poslovi d.o.o.
- Dresto, Vesna; Andrea Bosanac (2007): Prva predstava: priručnik za voditelje početnike dramsko-scenskih skupina u osnovnoj školi. Zagreb: Naklada Ljekav.
- Đerd, Zdenka (ur.) (2005): Amaterska kazališna družina. Školsko kazalište. Zagreb: Centar za kulturu i informacije Maksimir.
- Gruić, Iva (2002): Prolaz u zamišljeni svijet. Procesna drama ili drama u nastajanju. Zagreb: Golden marketing.
- Javor, Ranka (ur.) (2007): Odgoj kazalištem: zbornik. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
- Krušić, Vlado (ur.) (2007): Ne raspravljam, igraj! Priručnik forum-kazališta. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj - Pili poslovi d.o.o.
- Kunić Ivanka (1991): Kultura dječeg govornog i scenskog stvaralaštva: iz prakse za praksu. Zagreb: Školska knjiga.
- Ladika Zvjezdana (1970): Dijete i scenska umjetnost. Priručnik za dramski odgoj djece i omladine. Zagreb: Školska knjiga.

- Perić Kraljik, Mira (2009): Dramske igre za djecu predškolske dobi. Priručnik za odgajitelje. Osijek: Učiteljski fakultet u Osijeku.
- Scher, Anna; Charles Verrall (2005): 100+ideja za dramu. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj - Pili poslovi d.o.o.
- Scher, Anna; Charles Verrall (2006): Novih 100+ideja za dramu. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj - Pili poslovi d.o.o.

4. PRIRUČNICI POSREDNO POVE- ZANI S DRAMSKIM ODGOJEM

- Čudina Obradović, Mira; Dubravka Težak (1995): Mirotvorni razred. Priručnik za učitelje o mirotvornom odgoju. Zagreb: Znamen.
- Kajiš, Vesna; Milena Medić (2001): Slagalica. Priručnik za mlađe voditelje. Zagreb: Suncokret – Centar za humanitarni rad.
- Masheder, Mildred (1995): Surađujmo! Djelatnosti i zamisli o miroljubivom rješavanju sukoba namijenjene roditeljima i učiteljima djece mlađe dobi. Osijek.
- Uzelac, Maja; Ladislav Bognar; Aida Bagić (2000): Budimo prijatelji. Priručnik odgoja za nenasilje i suradnju. Pedagoške radionice za djecu od 6 do 14 godina. Zagreb: Mali korak.
- Uzelac, Maja (2004): Za damire i nemire. Vrata prema nenasilju. Priručnik miroljubivog rješavanja problema u školi i ublažavanja trauma. Zagreb: Mali korak.
- Uzelac, Maja (2000): Za svemire. Priručnik miroljubivog rješavanja sukoba u osnovnoj i srednjoj školi. Zagreb: Mali korak.
- Zimmer, Judith A. (2001): Možemo to riješiti. Rješavanje sukoba medijacijom. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.

Priredila Ozana Ivezović

Lidija Dujić

SCENSKE IGRE U METODIČKOM PRAKTIKUMU ZA UČITELJE

LEKTIRA S METODIČKIM PRAKTIKUMOM – ZA UČENIKE, ZA UČITELJE I ZA RODITELJE

Projekt NOVI PROFIL LEKTIRE osmišljen je s namjerom da najprije književno, likovno i metodički *presvuče* (azurira/aktualizira) klasike, odnosno – ponudi nove prijevode i redakture, likovno uspostavi most između vremena pisanja i vremena čitanja teksta te svakoj knjizi zasebno načini METODIČKI PRAKTIKUM. Riječ je o svojevrsnom priručniku za metodičku uporabu koji je izmješten iz književnoga teksta i donosi raznovrsnu, ali razvrstanu građu namijenjenu kako svim sudionicima lektirne priče (učenicima, učiteljima i roditeljima) tako i čitateljima različitih interesa i kompetencija, a ishodište uvijek čine imanentne estetske vrijednosti teksta. Učenicima se nude informacije i oblici (tablice, mentalne mape, dijagrami, križaljke, fotokolaži) koje im mogu pomoći u razumijevanju pročitanoga, ali i povezivanju lektire s ostalom nastavom kao i vlastitom svakodnevicom. Za razliku od učenika kojima, dakle, pomažemo u razumijevanju teksta, učiteljima nudimo mnoštvo podataka i izvora za slojevitije razumijevanje i interpretaciju konteksta: smještamo djelo u konkretnu književnu paradigmu, argumentiramo žanrovsku pripadnost, donosimo recentne i suvremene osvrte, nudimo jezične/književne/scenske... radionice, prijedloge kvizova/projekata/terenskih istraživanja. Po prvi se put metodički obrađena lektira obraća i roditeljima – ne kao izvanjskim pomagačima zaduženim u pravilu za nabavljanje knjige, ili eventualnu pomoć u pisanju lektire, nego kao aktivnim sudionicima kojima nudimo podsjetnike i konkretnе primjere/oblike rada: načini zajedničkoga čitanja, leksičke igre za razumijevanje nepoznatih riječi, teme za obiteljske razgovore, izlete i sl. Sasvim je inovativan dodatak i tzv. Lektira+. Njome se osnovni književni tekst proširuje izabranim književnim dodacima i novim Metodičkim praktikumom kojima se ukazuje na manje poznate aspekte književnoga djela, njegove bitne poveznice ili se tekst prilagođava uče-

nicima različitih razreda. Primjerice, Držićeva *Novela od Stanca* za Lektiru+ ima *Hrvatske pučke glume* – 6 dodatnih dramsko-lutkarskih tekstova pomoću kojih se uspostavlja veza između Držićeve i pučke teatrologije; Andersenove pak *Bajke* u Lektiru+ donose još dvije priče (*Lutkar, Sjena*) i nude kod nas uglavnom nepoznate pojedinosti iz Andersenove kazališne biografije, pod naslovom *Andersen i kazalište sjena*.

Različiti vodiči kroz lektiru i lektirne bilježnice jedini su vidljivi pokušaji – uglavnom nakladnika – da intervernuju u akutno, a ipak godinama ne-promijenjeno područje školske lektire. Neophodni su ozbiljni pomaci. Vjerujemo da je NOVI PROFIL LEKTIRE samo prvi u nizu takvih iskoraka, koji je struka već prepoznala:

... i te kako ima razloga izdvojiti ovo izdanje i uputiti na nj, jer i nastavnici ma i učenicima i roditeljima pruža dosad nezabilježene i nove mogućnosti čitanja i korištenja ove nezaobilazne lektire.*

*Ovakva će lektira zasigurno promjeniti pejzaž sadašnjeg lektirišta i njegovih čitača.***

*Stručno povjerenstvo s osobitom je pozornošću pregledalo svaki producijski segment ove Biblioteke i zaključilo da su svaki ponaosob izuzetne kvalitete, a da najveći i najbolji učinak polučuju u sinergijskom efektu: format, likovna oprema korica, vrsta papira, način predstavljanja književnog djela i metodički dodaci, tipografija, ilustracija, vinjete, margine, kvaliteta pripreme i tiska... Sve to ovu Biblioteku čini vrhunskim artefaktom.****

* Stjepo Mijović Kočan, *Izvrstan i nov pristup lektiri*, Školske novine, broj 32, Zagreb, 14. listopada 2008., str. 21.

** Ida Bogadi, *Listopad dobio drugo ime*, Školske novine, broj 33, Zagreb, 21. listopada 2008., str. 23.

*** *Obrazloženje Nagrade Grigor Vitez za 2008. za tekst i ilustraciju*, Savez društava Naša dječa Hrvatske, veljača 2009., str. 9.

Iz Metodičkoga praktikuma namijenjeno učiteljima izdvojiti ćemo primjer scenskih igara koje profesorica Sanja Ilčić predlaže u obradi *Bajki Oscara Wildea*.

Dramske igre i improvizacije:

- Skupina učenika (ili cijeli razred) može u obliku scenskoga stroja prikazati dvorac Sans-Souci. Scenski stroj postavlja se tako da jedan učenik uđe u scenski prostor i mehanički ponavlja određeni pokret i zvuk. Postupno se, jedan po jedan, priključuju i ostali učenici postavljajući se u odnosu na prethodne sa svojim mehaničkim pokretom i zvukom tvoreći tako složeni mehanizam scenskoga stroja koji, u ovom slučaju, može prikazivati bezbrižan (ali i besmislen) život u svijetu bez tuge, svijetu koji je od okolne stvarnosti ograđen visokim zidom.

- Ista situacija može biti polazište i za dramsku igru u kojoj skupina učenika pantomimski, ubrzanim tempom, prikazuje potrošačko društvo i briagu za svoj vanjski izgled (u podlozi neka je glasna, moderna i agresivna glazba, snimci najava određenih TV emisija koje se bave svijetom slavnih ili snimci reklama). Nakon nekoga vremena dolazi do promjene – bilo da nailaze na drugačije ispisane reklamne slogane, bilo da ih čuju *odozgo* (snimljene na CD) ili na neki drugi način, likovi se počinju sasvim drugačije ponašati. Sada, polaganijim tempom, prikazuju briagu za svoju unutarnju ljepotu, svoju dušu (prati ih ugodna, relaksirajuća glazba). Bit će zanimljivo vidjeti na koji će način učenici prikazati tu preobrazbu: hoće li se više baviti samima sobom, hoće li krenuti u interakciju s drugima (pomaganje) ili nešto treće. Neka sve prikazuju pantomimski. Pitajte ih kako su se osjećali prije, a kako poslije preobrazbe?

- U razredu ili na terenskoj nastavi učenici mogu izvesti dramsku igru pod nazivom *Kiša* (Tropska kiša ili Kiša u džungli). Igra se sastoji od oponašanja različitih zvukova kiše koji se stvaraju na sljedeće načine: trljanjem dlana o dlani, pucketanjem prstima, lupanjem dlanovima po natkoljenicama (bedrima) te lupanjem nogu o pod. Na taj se način učenicima zorno predočuje gradacija (postupno pojačavanje i stišavanje) zvuka kiše. Učenici sjede u krugu zatvorenih očiju i potpuno tihi. Voditelj započinje trljati svojim dlanom o dlan, a potom ga, jedan po jedan, postupno i polako, slijede učenici s njegove npr. desne strane. Pritom je važno osluškivati svoga susjeda i tek kada čuješ da je zvuk došao do njega i ti započinješ s trljanjem dlana o dlan. Taj se zvuk polako prenosi s jedne osobe na drugu sve dok se krug ne zatvori, tj. dok ne dođe do voditelja i sada svi u krugu proizvode taj zvuk. Tada voditelj uvodi novi zvuk (dok ostali i dalje trljaju dlanom o dlan): počinje pucketati prstima, osoba do njega preuzima također taj zvuk i on se polako širi krugom (oni do kojih taj zvuk još nije stigao i dalje trljaju dlanom o dlan). Kada se krug zatvori, voditelj započinje lupati dlanovima po svojim bedrima pa se i taj zvuk polako prenosi krugom dok ostali još pucketaju prstima. Kada se i taj krug zatvori, tj. kada svi počnu lupati dlanovima po bedrima, voditelj započinje lupati nogama o pod, a taj pokret jedan po jedan preuzimaju ostali dok ne dođe do voditelja. Voditelj tada ponavlja radnje unatrag: počinje opet lupati dlanovima po bedrima dok se krug ne zatvori, nastavlja pucketanjem prstiju i završava trljanjem dlana o dlan. Nakon što svi u krugu trljaju dlanom o dlan, jedan po jedan, počevši od voditelja, to prestaju činiti, sve dok zadnja osoba ne prestane s tom radnjom i ne zavlada potpuna tišina. Ako se budu pridržavali pravila, vaši će učenici proživjeti snažno iskustvo doživljaja kiše koja se pojačava do prave oluje i potom postupno stišava do potpune tišine. Pitajte učenike kako su se osjećali tijekom i nakon ove vježbe.

Gradacija doživljaja prisutna je i u primjerima Slavujeva privijanja na trn. Što je bol jača, pjesma je strasnija i glasnija, a latice ruže postaju crvenije. Potom Slavujev glas slab, pjesma postaje sve tiša i on na koncu umire. Neka učenici pronađu i pročitaju naglas te primjere. Osim Tropske kiše učenicima možete pustiti i skladbu u kojoj je vidljiv dinamički rast i pad: piano, mezzoforte, forte, mezzoforte, piano.

- Dramska igra *Zidovi*:

1. Učenici podijeljeni u nekoliko skupina razgovaraju o situacijama u kojima se može dogoditi da netko:
 - a) podigne zid oko sebe, tj. da se osamlije i emocionalno izolira od prijatelja ili obitelji
 - b) nailazi na zid kojim mu drugi priječe da postane dio skupine, društva.
2. Razgovaraju o osjećajima koji se nakon izolacije mogu javiti.
3. a) Skupine u tri do pet zamrznutih slika (skulptura) prikazuju ključne trenutke koji dovode do situacije osamljivanja (podizanja zida) ili odbacivanja (nailaženja na zid koji su podigli drugi).
- b) Prikazati se može i sam zid: učenici svojim tijelima, odgovarajućom mimikom i gestama, postaju (personalizirani) zid iz kojega se *iščitava razlog njegova podizanja*.
4. Učenici u skupinama razgovaraju o mogućim načinima *rušenja zida*. Npr.: kako pomoći i doprijeti do osobe koja se osamila; kako pojedinac koji nailazi na odbijanje skupine može reagirati – nastojeći se uklopiti, potražiti drugo društvo ili nešto treće.
5. Ponovno u tri do pet zamrznutih slika mogu prikazati postupno *rušenje zidova*, tj. moguće rješenje problema.

Ukoliko ste voditelj dramske družine, možete ovoj temi posvetiti više vremena. Tema će vas vjerojatno odvesti do razgovora i prikazivanja različitih oblika zlostavljanja. Predstavu možete oblikovati na uobičajen način, a mo-

žete ju postaviti i kao forum-kazalište (forum-teatar).****

Kako od zaledenih slika doći do teksta za predstavu? Postoji nekoliko načina, tj. putova:

- a) Dotakнуviš pojedinca u zamrznutoj skulpturi možete zatražiti njegov unutarnji monolog kojim izlaže kako se trenutačno osjeća i što proživljava te što ga je motiviralo na određeni postupak. Time učenik i samome sebi pomaže oblikovati i izgraditi lik koji tumači. Svaki lik iz zaledene slike treba naglas izgovoriti svoj unutarnji monolog. To će svima poslje biti dobar *materijal* za dijaloge u igranju scena.
- b) Do teksta se može doći i metodom intervjuiranja lika. Voditelj i ostali članovi dramske skupine mogu intervjuirati lik (tj. sve likove iz zaledene scene) postavljajući mu najrazličitija pitanja o tome tko je, što čini i što želi. Intervjuirani pojedinac na taj način također oblikuje svoj lik i dolazi do uzroka i motiva za postupke lika koji tumači.

Na ove, ali i neke druge načine do kojih će vas dovesti vaša dramska družina, postupno će svaki pojedini polaznik skupine dolaziti do vlastitoga teksta što mu omogućuje puno uvjerljivije igranje lika negoli učenje nečijega tudeg teksta napamet.

Zapamtite da je u svakom obliku dramskoga rada s djecom proces važniji od konačnoga rezultata te da će proigravanje različitih situacija odbacivanja i odbačenosti iskustveno obogatiti vaše učenike. Tako će problem zlostavljanja moći sagledati iz više različitih kutova za što možda ne bi imali prilike u svakodnevnom životu. Osobito je vrijedno ako se tzv. popularni učenici nađu u koži odbačenoga ili zlostavljanoga pojedinca.

**** O forum-kazalištu najviše ćete saznati u priručniku *Ne raspravljaj, igraj!* autorske skupine Aleksandar Bančić – Ljiljana Gajić – Ozana Iveković – Vlado Krušić – Valentina Lugomer – Ivana Marijančić – Anita Matković – Corrina Peruško – Kristijan Šunić, Hrvatski centar za dramski odgoj – PILI-POSLOVI d.o.o., Zagreb, 2007., urednik Vlado Krušić.

NOVI PROFIL LEKTIRE

Oscar Wilde, Bajke

Tvrđio je da nema prijaviti ništa, osim – vlastitoga genija, a njega su:

- prihvatili kao larplartistički stav
- poistovjetili sa Sretnim Princem
- prepoznali u dramatičnim rakursima *Slavuja i ruže*
- otkrili u otopljenome srcu Sebičnoga Diva
- razumjeli u zločestoj misli da je opasno pričati priče s poukom.

Format: 20 x 20 cm
Uvez: tvrdi
Broj stranica: 152
Šifra: 101671
Cijena: 199 kuna

U PRIPREMI

Hans Christian Andersen, BAJKE

Lektira +, ANDERSEN I KAZALIŠTE SJENA

- S danskoga preveo Ludwig Bauer
- Ilustrirao Zdenko Bašić
- Metodički obradila dr. sc. Lidija Dujić

Dinko Šimunović, PRIPOVIJETKE

- Ilustrirala Veronika Bauer
- Metodički obradila Nada Babić

